

Margarete Schmid — Walter Kirchschräger

VISSZATÉRŐBEN

VISSZATÉRŐBEN

Margarete Schmid — Walter Kirchschräger

VISSZATÉRŐBEN

Az öregkor értelme és lehetőségei

OMC Kiadó, Bécs, 1986

Egyházi jóváhagyással

A mű eredeti címe:

M. Schmid — W. Kirchschräger: Nochmals glauben lernen
Tyrolia Verlag, Innsbruck-Wien, 1982

Fordította: Dr. Fényi József

Copyright der ungarischen Auflage:

Opus Mystici Corporis Verlag

(in Verbindung mit dem Österreichischen Pastoralinstitut)

A-1090 Wien, Boltzmannngasse 14.

Verlags Nr. 86/7.

Satz: Eigenbetrieb des Verlages

Druck: Novographic, A-1238 Wien

Megrendelhető:

OMC Kiadó, A-1090 Wien, Boltzmannngasse 14.

A KIADÓ ELŐSZAVA

Országszerte növekszik az igény, hogy a katolikus egyházközségek is egyre nagyobb részt vállaljanak az öregek szociális emberi gondozásában. A Szeretet Szolgálat már nem csak egyházi személyek számára nyitja meg a szociális otthonok kapuit. Új női szerzetesrend van alakulóban, amelynek célja az öregek és betegek gondozása lesz. Világszerte nem egy magyar egyházközség rendez találkozókat „Aranykorúak klubja” illetve „Ívelő élet” elnevezéssel. Fölmerült tehát az igény, hogy akik jó lélekkel részt akarnak venni az életük harmadik korszakában élők gondozásában, olyan kézikönyvet kapjanak kezükbe, amely jótanácsokkal látja el őket nemcsak vállalkozásukban. Ezt a célt szolgálja ez a tanulmánygyűjtemény, amely a Bécsi Főegyházmegyében öregekért tevékenykedő papok és világiak tapasztalatait, jótanácsait gyűjti csokorba, ugyanakkor nem egy magyar ill. magyar származású szerző művét is megtalálhatjuk a könyvben. Természetesen az ausztriai problémák nem egyeznek mindenben a magyarországi feladatokkal, mégis hasznos útmutatások tárháza ez a gyűjtemény.

Tanulmánykötetet tart kezében az olvasó, vagyis különböző, egymástól független írásokat. Ilyen műfajnál elkerülhetetlen bizonyos gondolatok ismétlődése, de talán éppen ez hívja föl a figyelmet az idősebbek gondozásának súlyponti kérdéseire.

Három csoportba osztották a szerkesztők az egyes tanulmányokat. Az első rész írásai az öregedő vagy öreg olvasók önértelmezését igyekeznek elősegíteni: nem az ún. „fölsőleges életkor” éveit élik át, igen lényeges feladatok előtt állnak. A második rész az idősek hitével foglalkozik és főleg olyan módszertani tanácsokat ad öregeket gondozó önkénteseknek, amelyek igen hasznosak az egyházközségi vagy szociális otthoni munkacsoportok egészséges működéséhez. A könyv harmadik része elmélkedéseket közöl: szentírási szövegekből kiindulva gondolja végig az öregkor problémáit. Ha a helyi lelkipásztor közösségben akarja földadni idős híveinek a szentkenetet, akkor a szentség ünnepélyes kiszolgáltatását hosszabb időn át rendszeres oktatás előzheti meg. Jó anyagot nyújt ehhez a könyv harmadik része.

Könyvünk legfőbb mondanivalója: az öregkor nem fölösleges. Nem a leépülés ideje, hanem a személyiség végső megformálásának, az örök boldogságra történő végső fölkészülés időszaka. Különösen akkor jelent nagy kegyelmet az emberi élet harmadik szakasza, ha valakinél a külső körülmények úgy hozták, hogy éveket, évtizedeket töltött el szorosabb Isten-kapcsolat, vallás nélkül. Az idősebb nemzedék jelentős része még több éven keresztül részesült hitoktatásban, és így van mihez visszatérniük. Adja Isten, hogy ez a könyv segítsen minden keresőnek megtalálni a visszafelé vezető utat.

ELŐSZÓ

A jelen könyv szerzői elsősorban azokhoz az emberekhez szólnak, akik nagyon komolyan szeretnék átgondolni és mélyebben megérteni saját életüket, öregedésük folyamatát, személyes helyzetüket a mai hallatlanul gyorsan változó világban és társadalomban, és le akarják vonni az ebből folyó következtetéseket.

Különösen azoknak szántuk ezt a könyvet, akik szeretnék magukat keresztény mivoltukban megérteni, vagy szeretnék a keresztényeket megérteni. Utat keresnek azon emberek felé, akik hitükben biztonságban érzik magukat, de olyanok felé is, akiknek hitét kikezdté az idő, vagy netán úgy vélik, hogy már nem tudnak hinni. Az öregedés és öregkor egzisztenciális problémáira adott válaszkísérletek ebben a könyvben a reménység jelét viselik magukon, kijelentik: mindenkinek van jövője! Az idős ember is képes szétszakítani a fojtogató béklyókat, áttörni a megkeményedett kéregréteget. Képes arra — föltéve, ha teret enged lelkében a kiengesztelődésnek —, hogy életútjának irányát megfordítsa, még akkor is, ha tudatában az él, hogy „elhibázta” életét. Meg kell tanulnia fölismereni magában az egyszeri, az Isten által szeretett lényt, aki tud adni és tud elfogadni. Ily módon ez a könyv a valóságra épít s ugyanakkor vigasztalást nyújt.

Jelen tanulmánykötet a „Wiener Theologische Kurse” egyik munkaközösségében született meg, amely évek óta foglalkozik az öregedés és öregség tematikájával, mindenekelőtt e korosztály hitének helyzetével és alakulásával. Ennek a munkaközösségnek az volt és továbbra is az a feladata, hogy ötleteivel gazdagítsa és továbbfejlődésében is folyamatosan segítse azt az 1979 óta gyakorlatba bevezetett legújabb didaktikai és módszertani mintatanfolyamot, amelynek neve: „Hit az öregkorban”. Különböző tudományok — filozófia, teológia, orvostudomány — művelői, valamint gyakorló orvosok tartoznak ehhez a munkacsoporthoz: Katharina Eiselsberg, Dipl.-Frsg. Erwine Langhammer, Dr. Judith Löwendahl, Dr. Hildegard Holzer, Dr. Walter Kirchschläger egy. doc., Dr. Josef Müller egy. tan., Dr. Gottfried Roth főorvos, DDr. Margarete Schmid és Dr. Josef Weismayer egy. tanár.

E kötet tanulmányait az a meggyőződés sugallta, hogy bár tudomásunk van nagyszámú idős ember jelenlétéről az egyházban, problematikájukat mégsem gondoljuk át kellő alaposással. Ma-napság magától értetődő dolog az, hogy sok szemszögből vizsgáljuk a gyermekkor, az ifjúkor, a házasságban ill. az élet zenitjén élők korosztályainak életszakaszait és válságait s megfelelő támaszt kínálunk számukra. Az viszont még távolról sem mondható el, hogy ugyanilyen alaposan és behatóan átgondoljuk a tudomány és a gyakorlat szempontjából az öregedés életszakaszait és válságait. Kevésbé vesszük tekintetbe, hogy az egészséges idős ember milyen képességgel rendelkezik ismereteinek és hitének elmélyítésére. Pedig ez akkor is nagyon figyelemreméltó, ha helyzete a korábbi életszakaszokhoz viszonyítva jelentősen megváltozott.

Jelen kötet szerzői ezen megfontolásoktól vezérelve kívántak közel jutni a „Hit az időskorban” tanfolyam résztvevőin túl olyan öregedő és idős emberekhez is, akik a legkülönbözőbb hivatások területén és feladatkörökben tevékenykedtek, vagy talán még mindig tevékenyek, de ugyanakkor a szerzetesrendek idősebb tagjaihoz és papokhoz is.

Teljességgel elvárható azonban, hogy a fiatalabb és fiatal korosztályok tagjai is kézbevegyék ezt a művet. Talán éppen a generációk családon, egyházközségen belüli találkozási, egymásratalálása érdekli őket, netán hivatásköri feladatuk is egyben, hogy foglalkozzanak az idősebb és öreg embereket érintő problémákkal.

ÉLETUTUNK ÁLLOMÁSAI A XX. SZÁZADBAN

ÉLETUTUNK ÁLLOMÁSAI A XX. SZÁZADBAN

Az öregkor teológiai és antropológiai alapjainak elemzése

Karl Rahner

A jelen tanulmánykötet kiadói fölkértek, hogy írjak néhány bevezető gondolatot a címben jelzett témával kapcsolatosan. Mondhatom, ugyancsak alkalmas alany vagyok erre a feladatra, hiszen egyfelől teológus vagyok, másrészt hamarosan betöltöm 80. életévemet. Persze ennyire mégsem egyszerű a dolog. Nem mondható el ugyanis, hogy az öregedés és öregkor világosan és alaposan átgondolt témaként szerepel a hagyományos teológiában. Az öregkor teológiájának ilyenfajta kifejtésénél először is a többi antropológiai tudományág ismeretanyagát kell föl kutatnunk és ezt követően föltenni a kérdést: van-e és mi módon van teológiai jelentősége ezeknek a föl ismeréseknek és ezeket a teológia területén tovább lehet-e gondolni. De az ilyenfajta kutatómunka is föltételez bizonyos illetékességet, s ennek én híjával vagyok. Így aligha várható — főként az én koromban —, hogy akár szerény tanulmánnyal is előbbre vigyem a teológiai gerontológiát. Hogyha példának okáért Simone de Beauvoir öregségről írt vaskos könyvét veszem kézbe s próbálok abban elmélyedni, s szemben találom magam a benne foglalt tömérdek információval (amely persze nem mindig kellőképpen rendszerezett), akkor — koromat figyelembe véve — ugyancsak bátortalanán leszek a velem szemben támasztott elvárás láttán. Ugyanakkor az az érzésem (ez újabb csekély adalék az öregség teológiájához!), hogy nyugodtan lehetek kissé bátortalan, hiszen saját gyöngeségünkkel és csüggedésünkkel szemben a józan türelem ugyancsak joga és feladata az időskorúaknak.

Nem tehetem azt sem, hogy egyszerűen föl kutatom és egybe szerkesztem mindazt, amit a teológia az Írás és Hagyomány alapján tanít az öregséggel kapcsolatosan. Maga a Szentírás minden bizonnyal fontos és nagy horderejű igazságokat közöl erről a kérdéstről, de bizony ez nem kifejezetten az öregségre vonatkozó,

egyöntetűen fölépített teológia. Az a próbálkozás, hogy ebből rendszerezett tanítást alkossunk, alapjában véve a teológus saját rendszerét és nem az Írásét eredményezné.

Viszont az öregedés és öregség legkülönbözőbb stílus-módozatainak, ezek emberi értelmezésének és történelmének fölmérhetően bősége és sokfélesége tárulna elénk rendkívül gyorsan és szükségképpen, hogyha az egyház hagyományát próbálnánk földidézni. Márcsak azért is így lenne, mivel nem lehet élesen megkülönböztetni, elkülöníteni az emberi és a sajátosan keresztény élettapasztalatokat. Ilyen igényű feladat túlhaladná ennek az eszmefuttatásnak kereteit s ugyanakkor illetékességem és korom lehetőségeit. Így ezúttal meg kell elégednünk a témával kapcsolatos néhány alkalmi fejtegetés közreadásával. Hogyha e maréknyi, csupán egyszer végiggondolt, ezért némileg véletlenszerű észrevétel netán egy idős ember sajátosságait tükrözi — aki ugyebár én magam vagyok —, talán az sem lesz baj.

1. Az ember öregedése és az emberi öregkor, amelyet mi magunk is átélünk, végeredményben a természetnek és a történelemnek, szervezetünk fölépítésének és társadalmi helyzetünknek (vagy bármi módon is kívánjuk mindent felölelő kettősséggel jellemezni az ember egzisztenciáját, ezt az egyébként föloldhatatlan egységet) olyan egysége, hogy azt végül is nem elemezhetjük teljes befejezettségében. Az ember „természetéről” a fizika, biológia, paleontológia és az orvostudomány roppant kiterjedésű ismeretanyagot szolgáltat a tudományos gerontológia számára. A természettudományok tájékoztatnak, hogy az ember mint biológiai lény miként öregszik, s hogyan hat ki az öregedés folyamata az emberi mivolt valamennyi távlatában, beleértve szellemiségének legmélyebb rétegét is. A természettudományok (a természettudományos alapokon épülő öregségi pszichológiával karöltve) képesek leírni, hogy miképpen zajlik le az öregedés folyamata, bár végül maguk a természettudományok sem tudják, hogy miért öregszik és hal meg óhatatlanul az ember, ez az összetett biológiai valóság. Bár a természettudományok együttes erőfeszítéssel kifejlesztették a maguk gerontológiáját, maradéktalan leírást azonban mégsem adtak az emberi öregedésről. Azt éppenséggel nem mondhatjuk, hogy a természettudományok talaján állva az ember képes megérteni és helyesen alakítani saját öregségét. Igen, az

öregkor elválaszthatatlan a maga biológiai gyökereitől és azokkal szoros egységben áll, mégis az öregedés sokkalta inkább társadalmi, történelmi és kulturális jelenség. Egyrészt (természettudományos szempontból) érvényesen állíthatjuk, hogy az ember mindig azonos módon öregszik és hal meg. A legrégebbi korokból fennmaradt múmiákon pl. gyakran ugyanazon betegségek nyomait fedezhetjük föl, amelyek még ma is ismereteseek. Ezenkívül társadalmi és történelmi szempontból azt is joggal mondhatjuk, hogy az öregedés és öregkor minden korszakban és minden társadalmi helyzetben más és más, hiszen a történelmi és társadalmi viszonyok állandóan változnak. Igaz tehát a második megállapítás is. Az öregkort és halált másként éli meg az az ember, aki valami primitív, gyűjtögető életmódot folytató hordának a tagja, mint az, aki valamelyik mai nyugdíjas otthon gondozottja. Az öregkor társadalmi értékelése, az idős emberek erőnléte és erőtlensége, az öregek száma és a normálisnak tekintett átlag-életkor, az öregkor gazdasági és egészségügyi gondjainak megoldási lehetőségei hallatlanul sokféle alakzatot és formát öltenek a különböző kultúrkörökben, gazdasági rendszerekben és társadalmi fölfogásokban. Szinte azt mondhatnánk: az öregkorról a különböző korszakokban és kultúrákban alkotott fölfogás mindössze abban egyezik, hogy mindig és egyformán a halállal végződik. Ehhez járul még, hogy az öregedésnek és halálnak a különböző kultúrákban, vallásokban és világnézetekben kifejezésre jutó értelmezése visszahat és befolyással van arra, hogy az emberek a fogható valóságban mi módon élik át az öregedést és a halált. Ennélfogva egyre más és más stílus adódik és érvényesül az öregek életében és a halál megélésében. Végezetül az ember — a maga egységében és kiegyenlíthetetlen kettősségében — nem csupán valamelyik példánya egy fajnak és közösségnek, hanem egyszeri és egyetlen lény is, aki saját életét másra át nem ruházhatja és azt szabadságával önmaga is alakítja. Az öregedés márcsak ezért sem lehet merőben társadalmi kulturális szövénybe ágyazott jelenség, hanem része és bizonyos szakasza annak az egyszeri valóságnak, amelyet minden egyes ember megtestesít. Amennyiben öregkorunk végül is a természet és történelem megbonthatatlan egysége és ugyanakkor egyszeri létadottság, ebből egyszerű és mégis különleges következtetés adódik számunkra, akik idősebbek vagyunk: ennek vállalása ugyancsak öregségünk teherképei és feladatai közé sorolható. Természeti adottság-

gaink folytán el kell fogadnunk magunkat biológiai öregségünkkel és mindazzal együtt, amit életerőnk és szellemi erőink megfogyatkozása kérlelhetetlenül magával hoz. Mindezt tennünk kell anélkül, hogy értelmetlen tiltakozással fordulnánk Isten és az általa létrehozott természeti rend ellen. Öregkorunk egyúttal történelmi és társadalmi jelenség. Jogunk és kötelességünk ugyan történelmi jelenünket és társadalmunkat együtt alakítani és változtatni, hogy emberségesebb és igazságosabb legyen. Ugyanakkor viszont saját életidőnk tartama folytán gyakorlatilag nem változtatható meg az a történelmi és társadalmi helyzet, amely öregségünk egyik meghatározó tényezője és hozzátartozik öregségünkhöz. Kénytelenek vagyunk tehát higgadtan és türelmesen beletörődni s ezen magatartás önmagában is értékes eleme a helyesen fölfogott és átélt öregségnek.

2. Az öregség azt a tényt is jelenti, hogy életünk legnagyobb részét magunk mögött hagytuk, az már kérlelhetetlenül a múlté. Régi igazság ez, és mégis alaposan át kell gondolnunk, hogy valóban megértjük. Amikor „tény”-ről beszélünk, nagyon helyesen választottuk meg a kifejezést. Múltunk ugyanis tárgyilag adott „tény”, amely — ha nem is kizárólag — mégis sajátos szabadságunk révén jött létre és vált igazában végérvényessé. Az alaposabban és mélyebben gondolkodó ember — s még inkább a keresztény ember — feltétlenül megütközik azon a megfogalmazáson, hogyha valaki azt mondja: „Hosszú élet áll mögöttem”. Azt kellene ugyanis mondanunk, amikor az öregkorba jutottunk: „Előre bocsátottuk életünket”. Szabadon megalkotott történetünk a számtalan lehetőségből mint előre megadott s nem magunk által meghatározott homályos háttérből szabad cselekvésünk nyomán megrajzolta életünk konkrét arculatát és azt elibénk állította a jövőbe. Olyan meglévő adottság ez, amelyet lelkiismeretünk és emlékezetünk ellenőrizhet. Bár-hogy is értékeljük és akárhova is soroljuk a merőben természeti történéseket, amikor már lezajlottak és elmúltak, az ember múltja sajátos elbírálást igényel. Sajátosan szabadságformálta történelme nem tekinthető olyan dolognak, amely valamikor volt, de mostanra egyszerűen alámerült a megsemmisítő múltba, szertefoszlott és nincs többé. Életünk éppen azáltal van, hogy valamikor szabadságban olyanná vált, amilyen; nem merült alá a semmibe, hanem a pusztta lehetőségek talajából örök valóságként emelkedett ki.

Akárhogy próbáljuk megvilágítani magunk számára a szabad történetiség maradandóságának tényét — és ez bizony nem túlságosan könnyű dolog —, a tény mindenképpen tény marad. A jobb megértést elősegíthetik szemléletes, képletes elbeszélések. Ha úgy tetszik, hivatkozhatunk az „Élet Könyvé”-re, amelyben a fölséges Isten minden tettünket följegyezte, hogy aszerint ítélkezzék fölöttünk; elgondolhatjuk úgy is, hogy az életünk folyamán végrehajtott cselekedetek kitörölhetetlen nyomot hagynak szellemi mivoltunk állagában és maradandó alaprétégében. Ezek akkor is ott maradnak, hogyha már elfelejtettük azokat, s hogyha embermivoltunk eme alaprétege fölött az idő folyamának más hullámai is végigsöpörtek. Netán sikerül önmagunkban megörökíteni és jelenvalóvá tenni s ezáltal biztosítani — a csupán látszólag múltba merült — szabad történetiségünk maradandóságát veszélyes „feledékenységünkkel” szemben. Mindezek végül is másodlagos kérdések maradnak a kérlelhetetlen ténnyel szemben, hogy öregségünkben most valójában azok vagyunk, akiké életünk során váltunk. Megkísérelhetjük ezt elfeledni vagy tudatunkból kiszorítani. Az öregséggel járó szervezeti elváltozások agyunkban ugyancsak közreműködhetnek abban, hogy múltunkból sok mindent nem tudunk már emlékezetünkbe idézni, vagy hogy régmúlt dolgokra jobban emlékezünk, mint a közelmúlt eseményeire. Lehetséges, hogy elmúlt életünkről alkotott emlékképünk eltér valóságos élettörténetünktől s azt a valódinál kedvezőbb vagy éppen elrettentőbb színben tünteti föl. Mindez mitsem változtat azon, hogy öregségünkben azok vagyunk, akiké életünk folyamán lettünk. Ilyenformán azonban fölmérhetetlenül nagy feladat hárul éppen öregkorunkra. Nem kizárólag az egyetlen feladat, hiszen még élünk, jövőnk egy szakasza még előttünk van, s ennek új tettekkel kell tartalmat adnunk. Viszont, amikor mi idősek gyakran és mélyrehatóan gondolunk vissza elmúlt életünkre, ez nem mondható eleve értelmetlennek, s nem szabad szükségképpen búskomorra tennie bennünket. Az öregkornak még nagy feladata van a már véghezvitt életművel, élettörténettel kapcsolatban; életünk magunk által alkotott arculatán — amilyen a jelen pillanatban — hiányoznak még színek és vonások, így még nem tekinthető késznek és befejezettnek.

Bizonyos körülmények között nagyon is gyökeresen alakíthatunk és javíthatunk élettörténetünk arculatán. Hogyha ezt a lehe-

tőiséget már most mindjárt a „megbánás” ill. „bánat” fogalomkörébe utaljuk, túlságosan szűk mederbe terelnénk megfontolásaink menetét. A keresztény ember minden bizonnyal joggal van tudatában annak, hogy a megbánás és megtérés révén az Isten felé fordulhat, aki múltjának is Ura. Ő a megbocsátó Isten, aki elmúlt életünket képes újraértelmezni, újarcúvá tenni s gyökeresen új értelmet adni neki. Igaz, elmúlt életünk gonoszságait mi magunk nem bocsáthatjuk meg saját magunknak, hanem Istentől kell kérnünk — és kérhetjük is — a bocsánatot. Ugyanakkor a bánat és megbocsátás fogalmához félreértés is társul. Úgy képzeljük, hogy a bűnös múlt egyszerűen megsemmisül és a jelen szemponjából semleges, letűnt dolgok süllyesztőjébe kerül. Alaposabban belegondolva azonban azt kell mondanunk, a bánat és megtérés nem „eltörli” a múltat, hanem „átalakítja” azt Isten közreműködésével. Egész múltunk, a bűnös múlt is, új értelmet kap. Nagyszerű és pozitív lehetőség tárul föl ezáltal az öregkor küszöbéhez érkező ember számára, amely egyben feladat is. Gyakran esik szó manapság a „múltunkkal való megbirkózásról”. Többnyire üres és önmagában is érthetetlen szószaporítás, amit ezen a címen összehordanak. Minden egyes idős ember számára létezik ugyan ez az üdvös s egyben megvalósítható feladat, de helyesebb ezt múltunk újjáteremtésének (új arculatra alakításának) s nem a múlttal való megbirkózásnak neveznünk. Az idős ember még mindig képes tanulni, tanulhat a saját múltjából élete újraértelmezéséhez. Ki tudja belőle szűrni az üledék gyanánt fölhalmozódott elkeseredést. Saját életének az eddiginél jobb megértésére tehet szert, bölcsebbé és higadtabbá válhat. Istenhez való teljes odafordulásával a megbocsátó Istennel együtt szabad neki is szelíd megbocsátással visszatekinteni és úgy megítélni életének félresiklásait, sötét foltjait; nevezheti mindezt az egyház liturgiájával együtt „szerencsés véték”-nek (felix culpa). Az elmúlt életünkre való visszatekintés másokkal szemben is türelmesebbé tehet bennünket. Megkísérelhetjük mindazon ellenséges érzések és előítéletek leépítését, amelyek az élet folyamán fölgyülemlettek bennünk önmagunkkal és másokkal szemben s életünk külső körülményeivel kapcsolatban. Meg kellene próbálnunk egyszer egy csendes órában egyfajta „élet-revizitót” végezni, hogy meglássuk, mily sok még itt a teendőnk, s hogy minderre képesek is vagyunk. Röviden: az öregkornak nemcsak azon — egyébként kíváncsok — feladat adatik meg, hogy a

szó szorosabb értelmében vett bűnbánatot tartson korábbi életének botlásai miatt, amely végül is nem tehető már meg nem történtté, mivel az időben lezárt múlthoz tartozik. Azzal a valósággal szemben, amivé a múltunkban váltunk, amilyenek vagyunk, sokkalta inkább érvényes és fönnáll öregkorunk számára az az egyébként fölmérhetetlen feladat, hogy mi öregek még nem vagyunk „készen”. A szó igazi értelmében még minden nyitott; életdrámánk valódi, végső kimenetele még a „jövő zenéje”, s ami múltunkból rideg tényként könyörtelenül elkísér bennünket, mindaz a mindent átalakítani képes, szerető Isten ítélete alatt áll. Ő megteheti, hogy elmúlt életünket üdvös szabadságra emeli át magához anélkül, hogy megsemmisítené. Életünk teljes időszaka egész terjedelmében beszámítható és érvényes maradhat örök fennállásában, mégis úgy átalakulhat hogy saját időnket megtartva már sajnálkozás nélkül vállalhatjuk és elfogadhatjuk.

Ennél a pontnál helyénvaló volna talán még egy utólagos észrevétel. Élettani és egészségi oldalról tekintve magunkat — és ez nagy mértékben együtt-meghatározó tényezője szellemi és lelki életünknek — könnyen lehetséges, hogy öregkorunkban olyan testi és szellemi állapotba kerülünk, amelyben mindazon szép öregkori feladatok és kilátások, amelyekről a fentiekben beszéltünk, vagy még szóba fogunk hozni, többé-kevésbé vagy teljesen megghiúsulnak. Legyünk őszinték és nézzünk józanul szembe azokkal a zord és rideg lehetőségekkel, amelyek ránk is várhatnak. Készerűen hangzik, de tulajdonképpen mi is válhatunk szenilissé, bennünket is érhet agylágyulás. Egyetlen erkölcssteológus vagy más értelmes ember sem tagadhatja, hogy öregkori elesettségünkben észbontó testi fájdalmak és egészségi alapon létrejött feneketlen nyomorúság keríthet bennünket hatalmába. Ilyenkor szoros értelemben már szó sem lehet valódi erkölcsi beszámíthatóságról azzal kapcsolatban, amit ebben a belső zavarodottság állapotában cselekszünk. Megcsodálhatjuk azokat a szent vértanúkat vagy kínzóoszlophoz kötözött indiánokat, akik haláluk pillanatáig megőrizték szellemük szinte könyörtelen tisztánlátását; végső soron nem rajtuk vagy szabadságukon, hanem Istenen múlik, hogy öregkorunkban és halálunkkor megadatik-e számunkra az ehhez hasonló elme- és lelkiállapot. Kívánhatunk magunknak olyan halált, amely szellemünk csöndes, nyugodt világosságánál következik be. Az embernek képessége szerint mindent meg kell tennie, hogy becsületesen, Is-

tenben bízva úrrá legyen öregkori szenvedésein és nyomorúságán. Az ember azonban épp csak annyira kötelezhető, amennyire képes, és a keresztény életfölfogás nem állítja, hogy az embernek mindenre képesnek kell lennie. Hogyha valakit testi fájdalom és szellemi zavar vagy levertség olyan állapotba taszít, amelyben már nem képes arra, amire — állítólag — köteles volna, akkor a szerető, örök Isten gyöngéd figyelmességével őt már minden felelősség alól föloldotta hátralévő életére. Ami ezt követően „történik”, annak már sem emberileg, sem Isten előtt nincs jelentősége, beszámíthatósága. Hogyha valaki ilyen állapotban és kétségbeesésében esetleg Istent káromolja, akkor ez valójában nem az ember, hanem csupán a beteg szervezet jelensége, akárcsak a haldokló elszabadult, csapongó képzelgése. Kérhet az ember derűs öregséget és „szép” halált, de hogy valójában milyen formában közelít felénk az öregség és halál, ez Isten dolga. Az öregkor feladatához tartozik az, hogy kellő időben elfogadjuk az öregség és halál felénk közelítő ismeretlen élethelyzetét, tudva azt: minden lehet kegyelem, még akkor is, ha látszólag már csak tehetetlen legyőzöttek vagyunk, ha már nem segíthetünk magunkon.

3. Szót kell még ejtenünk az idősebb nemzedék sajátos feladatáról: az öregeknek gyakran adódik alkalmuk és lehetősége arra, hogy összekötő hidat alkossanak a nemzedékek között. Nincs szó itt önámításról vagy megvalósíthatatlan elképzelésekről. Hogyha valaki elszegényedve, megöregedve a szociális otthon szűk falai között pergeti életének egyhangú napjait — többé-kevésbé a rokonság részéről is elfeledve —, gyakorlatilag gátolva van olyan jellegű feladat teljesítésében, amelyről most kívánunk beszélni. Neki mint embernek más módon kell megbirkóznia az öregkor által rárótt és elvárható feladatokkal. Nagyon sok idős ember számára azonban ténylegesen adott és fönnáll az említett lehetőség és feladat. Fontos azonban, hogy meglássuk és magunkévá tegyük ezt a szerepet. Nagyon is ismeretes és megbecsült az a szerep, amelyet a nagypapa és nagymama sok családban betölt. Gyakran ők a fiatalok által szeretettel övezett és a felnőttek részéről is megbecsült közvetítők a két nemzedék között, akikkel együtt élnek. Régebbi korokban az időseknek szinte intézményesített feladata volt a tanácsadás, a hagyományok továbbadása s az ellentétek kibékítése révén a szükséges egyensúly fönn tartása. Az idősek ilyen jellegű

közvetítő szerepét nem helyes a szorosabb értelemben vett családra és rokonságra korlátozni; ezen a körön túlmenően még messze kiterjeszthető. Az időseknek nem lenne szabad sértődötten visszahúzódni a társasági élettől vagy kiválni bizonyos egyesületekből csupán azért, mert megvonják tőlük a vezető szerepet, a döntő „utolsó szót”. Helytelen volna önmagukat a rozsdásodó ócskavas kategóriájába sorolni, hogy egy napon holtvágányra félrelökve érezzék magukat. Miért ne várhatnának el maguktól annyi szerénységet és önmegtagadást, hogy továbbra is vállalják — mégha a második sorba viasszaszorulva is — a társasági életben való részvételt. Egyenesen keresztény mivoltunkból fakadó feladatnak is tekinthető, hogy az idős ember továbbra is fölkeresse „törzsszasztalát”, akkor is, ha kissé már nagyot hall és nem ért meg mindent, nem játszhatja már a hangadó szerepét. Akarnia kell továbbra is jelen lennie itt is, ott is, mégha kissé unalmas is számára. A nemzedékek közötti közvetítő feladathoz hozzátartozhat példának okáért önmagában valami előadáson való részvétel is. Az idős embernek persze nincs arra szüksége, hogy a fiatalat utánozza, s az idős hölgy se akarjon föltűnő szerepet játszani minden társas összejövetelen. Ne legyenek viszont túlzottan félénkek és elfogódottak az idős emberek, hanem magabiztosságuk megtartásával maradjanak szerves tagjai az emberi közösségnek. Élettapasztalatuk olyan tőke, amely bőségesen kamatozhat az utánuk következő nemzedékek számára is. Az elmondottak ugyancsak érvényesek az egyházi, plébániai közösségekben való további részvételre és együttműködésre. Az idős ember itt is sok olyan feladatot betölthet, amely egyébként más korosztálybeliek számára csekélységnek tűnik, az egyház életében viszont fontos. Lehet szó itt pl. olyan egyszerű dologról is, mint a bélyeggyűjtés és értékesítés a missziók számára. Az időseknek vitathatatlanul közvetítő szerepe van a különböző korosztályok között. De akarniuk kell, hogy meglassák és teljesítsék ezt a feladatot, bármily szerénynek látszik is.

4. Mindnyájunk élete határos az örökkévalósággal és annak társaságában zajlik le, bármely életszakaszunkat tekintjük is. Nevezetesen senki sem tudhatja, hogy hosszú vagy rövid életpályát mértek-e ki számára. Végül is érheti az embert fiatal éveiben vagy élete derekán is szívinfarktus, közlekedési baleset és más hasonló halál. Minket, időseket azonban különlegesen is figyelmeztet,

tetnek belső és külső életadottságaink arra, hogy egészen sajátos módon közel vagyunk ehhez a végső mezsgyéhez, s hogy halálunk kikerülhetetlenül közelít felénk. Élünk még, de életünk láthatárán már ott a vég, az ismeretlenbe vezető titokzatos kapu. Mi keresztények ugyanakkor hiszünk az örök életben. Az örök élet hite nem lehet csupán valamiféle homályos kiútkeresés számunkra, amellyel szemben csak azért tartjuk vissza szinte durcásan ellenvetéseinket, mivel itt a földön nem adatik meg számunkra az élet örök folytatása; így hát szinte üres, „hitetlen” rezignációval elviseljük az örök életet ígérő üzenetet. Az örök életet nem így, lemondó egykedvűséggel, hanem szeretettől áthatott reménységgel kell várunk. Ílymódon bennünk idősekben sajátos feszültséget létesít egyrészt evilági életünk bizakodással teli vállalása, másrészt az örök élet reménye. Mivel még élünk, törekednünk kell életünk megtartására. Itteni életünk mécsesének lángja egyre lassabban imbolyog. Bizonyára ebben is lehetőségeink fokozottabb korlátozottsága mutatkozik meg, s ezért fölösleges ábrándozva bebeszélni magunknak, hogy tetszés szerint megőrizhetjük régi életlendületünket. Üres, nagyképű szólamok forognak közszájon ezzel kapcsolatban („az ember annyira öreg, amennyire annak érzi magát” stb.), de ezekkel ne is fárasztuk magunkat. Sokkal becsületesebb és józanabb dolog beismerni, hogy életerőnk minden vonatkozásban (a szellemiben is) csökkenőben van. Csakhogy mivel még élünk, a számunkra még megmaradó életet ki kell töltenünk és akarnunk kell azt valóban megélni. Vannak öregek, akik testük ápolását elhanyagolják, bár ebben semmi sem gátolja és korlátozza őket. Ez ostoba és gyáva dolog. Teljes joggal igazat adhatunk annak az idősebb hölgynek, aki arra törekszik, hogy ápoltan nézzen ki — anélkül, hogy utánozni, majmolni akarná a fiatalokat. Egészen magas korban is sok minden iránt érdeklődhet az ember, fönnttarthatja kapcsolatait ismeretségi körével, új, célszerű kedvtelésre, hobbira tehet szert és így tovább. Előreláthatólag biztosan bekövetkezik majd az az idő, amikor a betegség végleg ágyhoz szögezi és megfosztja ezen lehetőségektől. Amit azonban most még megtehet, meg is kell tennie. Nem taszíthatja saját magát hamis rezignációval és gyáván már most abba a sötét szakadékba, amelyen majdan Isten vezet bennünket keresztül, de összehasonlíthatatlanul gyöngédebben, szelídebben s olyannyira másként, mint ahogy azt mi magunk tennénk.

Öregkorában lehet az embernek más beszédtemája is, mint saját betegségei és bajai. Amíg az ember egyáltalában ura saját magának — s ezt nem szabad magától túl korán elvitatnia —, teljes-séggel kiküszöbölheti életéből az effajta szóbeszédet, amely magának nem használ, másoknak viszont terhére van. Kereken kijelenthetjük: amíg valaki él, akarnia is kell élni. A keresztény ember számára azonban az evilági, földi élethez hozzátartozik az örök élet távlata, tekintetét tehát affelé irányítja. Ez nagyszerű, szent feladatot jelent, s nem csupán olcsó vigasz arra az esetre, amikor már semmi egyéb nem marad számunkra. S hogyha ez így van, miért ne imádkozhatnának az idős emberek többet, mint korábbi életük során tették? Ostoba és közönséges dolog a mások és magunk esetében eleve gyanakvással tekinteni az időskori jámborság mindennemű megnyilatkozását s annak leplezésére törekedni mondván: ez nem egyéb, mint a megszorult, gyámoltalanná lett ember térden-csúszása és kereszt-csókolgatása, aki szeretne még most gyorsan némi jámborságra szert tenni. Bizonyára találkozhatunk az időskori jámborság hamis, torz formáival is. De nem csupán ilyenekkel. Miért ne lenne megengedhető az ember számára, hogy öregkorában érettebbé, bölcsebbé s éppen ezért vallásosabbá váljék? Miért kellene az embernek megrekednie vallásosságának korábbi gyerekes fokán? Csupán azért, hogy ne kelljen saját-magának bevallania: mennyi mindent kellett még tudásában pótolnia s mi mindent megtagadnia abból, amit korábban helyesnek tartott? Külsőleg talán már sok mindent nem áll módunkban megváltoztatni, amit korábban cselekedtünk, s most kritikusan kell azt fölülbírálnunk, de ezen körülmény nem lehet alap arra, hogy csökönyösen ragaszkodjunk régi álláspontunkhoz. Isten fölfoghatatlan jósága és hatalma ugyanis még mindig átalakíthatja azt, amin mi képtelenek vagyunk változtatni. Az öregkorába lépő ember nyugodtan vegye magának a bátorságot, hogy vallásosabbá, jámborabbá váljék. Ehhez hozzátartozik és természetesen következik belőle, hogy hatékonyabb formát ölt az örök élet várása, a reá való fölkészülés. Ennek külső megnyilatkozása és stílusa nagyon különböző lehet. Nem kötelezhető senki, hogy ebben olyasféle meghatározott magatartási formát várjon el saját magától, mint amilyenekkel többnyire a szentek életében találkozunk. Nagyotthalló fi-vérétől — közli az egykori kedves történet — így búcsúzott haldokló nővére: „Viszontlátásra az égben, te süket nagyágyú!” —, s ez

zel meghalt. Nem mindenkinek adatik meg a derűs bizakodásnak ez a lelkülete. Egészen másként halt meg a Gyermek Jézusról nevezett Lisieuxi Kis Szent Teréz: gümőkór okozta szenvedéseitől gyötörtén, az őt körülvevő, elnyeléssel fenyegető lelki sötétség fojtogatásában. Mégis bizakodott és reménykedett.

Az örök életbe vetett reménység megnyilatkozásának stílusa különböző lehet a haldoklaskor, s az igazi reménység maga mutatja számunkra az utat, hogy ebben is azt valósítsuk meg, amit Isten rendelt számunkra. Imádkozhatjuk Jézus szavaival: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet; szabad azonban a haldoklónak Jézussal együtt a zsoltáros szavait fölidézni s így imádkozni: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem? —, mivel Isten erre az imádságra az örök élettel válaszol. Ezek alapján az emberi élet során nagyon különbözők lehetnek az örök életet reménykedve váró öregkori magatartási stílusok. Az egyiknek csodálatosan vigasztaló fényként árasztja el szívét az örök élet reménye, és így derűs lelkülettel közeledhet utolsó órájához. A másiknak az adatik meg (végül is ugyanaz a kegyelem), hogy józan hitében állhatatosan kitartsa: hiszek az örök életben —, anélkül hogy egyéni színekkel akarná saját magának megfesteni a mennyországot. Az ilyen azt fogja mondani: Szűk és gyöngye az én szívem, szinte szorongva kell kutatnom, hogy öregkorom fáradtsága és kiaszottsága mellett még ennek a hitnek is helyet találjak; de Isten nagyobb az én szívemnél s nem kíván tőle többet, mint amit becsületes erőfeszítéssel teljesíthet.

Az idős embert a Gondviselés a múltó idő és örökkévalóság mezsgyéjére állította. Itt kell teljesítenie magasztos és szent feladatát. Lehet, hogy ez nagyon súlyos terhet jelent számára. Isten azonban velünk együtt hordozza ezt a terhet és abban a pillanatban leveszi vállunkról, amikor már valóban nem bírjuk tovább.

I.

KILÁTÁSOK ÉS TÁVLATOK AZ ÖREGEDÉSNÉL

EMBERIEN ÖREGEDNI

Nyíri Tamás

1. PROBLÉMAFÖLVETÉS

Ősidők óta izgatja az emberiséget, hogy hogyan zajlik le az emberi élet a születéstől a halál beálltáig. Úgy tűnik, hogy minden időben megkülönböztették a gyermek- és felnőttkort, az ifjú- és agykort. A világ legtöbb nyelvén megtalálhatjuk azokat a hasonló formában kifejezett elképzeléseket, amelyek valamiféle alakulásként, fejlődésként, egy bizonyos cél felé történő utazásként írják le az ember életét. Tarka és ellentmondásos gyűjteményt lehetne összeállítani az életkorok megjelölésére használatos képekből és szimbolikus fogalmakból. Ez arra utal, hogy már jóval a filozófiai eszmélődés kezdete előtt vitatták az élet lefolyását értelmező különféle alapfölgfogásokat. Joggal kérdezhetjük, hogy vajon nem abban a történelmi pillanatban keletkezett-e a filozófia, amikor az ember ráésmélt arra, hogy nem elég csupán öregebbé válni ahhoz, hogy bölcsőbbé is legyen valaki: ehhez komoly erőfeszítések kellenek mind életformáját, mind beszédmódját illetően. Ebben az összefüggésben úgy tűnik, hogy a filozófia módszeres kutatása azoknak az eszközöknek, amelyek lehetővé teszik összhangba hozni egymással a korban való előrehaladás során fölmerülő ellentmondásos jelenségeket. Ezzel tulajdonképpen már meg is adtuk jelen antropológiai eszmélődéseink tárgyát és feladatát.

2. AZ EGYES KOROSZTÁLYOK IDEALIZÁLÁSA

A különböző korosztályok értékelését illetően — az adott kortörténeti háttérnek megfelelően — korszakos eltérések találhatók. A kevésbé fejlett társadalmakban az egyes ember egész életében

szakadatlanul tanul s gyűjti ismereteit mind a hagyományból, mind pedig a tapasztalatból. Csupán a kevés idős ember tudja továbbadni az utókornak a tudásnak és hozzáértésnek a teljes készletét, amelynek a kérdéses kultúra elsajátításával birtokában van. Ők, az idősek, egyben népük levéltárai, könyvtárai, nevelői, vezetői s egyúttal közvetítők is az égiek és földiek között. Ezekben a kultúrákban a korban való növekedés egyúttal állandó növekedés tapasztalatban és hatáskörben, tudásban és bölcsességben is.

Az öregedés első, bölcséleti formátumú elméletét Szolón nyújtja (Kr. e. 640-559) a „hetes számról” szóló tanításában, amelyben tíz hétéves periódusra osztja föl az emberi életet (1). Platón Szolont követve azt állítja, hogy az öregedés intenzív, fölfelé ívelő tudásgyarapodás, amely végül alkalmassá tesz a társadalom vezető feladatainak betöltésére. Platónnál az agykort illeti valamennyi korosztály közül a legmagasabb rang, s ennek megfelelően a magas állami hivatalok gyakorlása az idősek előjoga (2).

Arisztotelész szerint az ifjúság főként testi szükségleteinek engedelmeskedik, s közülük is az „érzéki gyönyörök” játszanak vezető szerepet. Az ifjak számára a jövő még hosszú, a múlt viszont rövid. Minden hibát túlzásból és szertelenségből követnek el. Az öregek és előrehaladott korúak ezzel szemben mindent hosszasan latolgatnak, de semmit sem tudnak határozottan. Valamennyi állásfoglalásukban tévovázók, szóhasználatuk a „talán” és „alighanem”, mindent rosszra magyaráznak, bizalmatlanok, rosszindulátúak és gyanakvók. Míg a fiatalság nemes lelkű és merész, addig az öregek inkább meghunyászkodók s mindig valami rossztól tartanak. Ebből a szembeállításból vezeti le Arisztotelész a helyes „közép” álláspontját, a középkorú férfi ideális formáját: az érett kort (3).

Cicero védelmébe veszi az élemedett korúakat. „Cato maior de senectute” című dialógusában találkozunk ugyan több, az Arisztotelész Rétorikájából ismert elmarasztalással, de Cicero nem az életkor számlájára írja ezeket a negatív tulajdonságokat, hanem sajátosan egyéni karakternek tulajdonítja (4). Ezt követően az agykort hosszú időn keresztül megmarad eszménynek: amikor Nagy Szent Gergely 593-ban ideális szerzetesként és emberként kívánja jellemezni Szent Benedeket, leírásához hozzátartozik az akkori emberkép alapján a magasfokú dicséretnek szánt megállapítás, hogy gyermekora óta „cor senile” — egy aggastyán szíve — dobogott Benedekben (5).

Röviden vázoltuk az ókor emberképét, amely egyébként egybevág a régi Kelet és a Biblia emberről alkotott szemléletével (a szó szoros értelmében felnőt看, érett és következésképpen élemedett korú az ember).

Első ízben a középkorban ismerik el a gyermek és az ifjú teljes-értékű emberségét, legalábbis a teológiai értékrendben. A gyermekről és az ifj korúakról, mint az emberi mivolt teljesértékű megjelenési formáiról kialakult későbbi szemlélet középkori előzményei mutatkoznak abban, hogy a kolostori iskolákban következetesen gyöngéden bántak a gyermekekkel. Ez a szemlélet tükrözöddött például Szent Benedek regulájában is. A gyakorlatban persze ez mit sem változtatott a gyermekek és ifjúkorúak helyzetén, akiket továbbra is a felnöttek kiszolgálóinak tekintettek. A fölvilágosodás racionalizmusa is csupán tökéletlen átmeneti állomást lát a gyermek- és ifjúkorban, amelyen minél hamarább túl kell jutni az ésszerű és fölvilágosult emberhez vivő úton. A gyermeket „kis felnőttként” tekintették, aki csak mennyiségileg növekedett mind testmagassága, mind értelmi és egyéb képességei tekintetében, míg végül eléri a felnőtt ember teljes érettségét. A „gyermekség fölfedezését” (6) követően a korosztályok értékelésének súlypontja egyre inkább a fiatalság felé tolódik el. Jean-Jacques Rousseau óta (1712-1778) az ifjúság a világ sorsát meghatározó tényezővé válik. Az új társadalom abból a „második születés”-ből jön létre, amely az ifjúság megteremtője. Csak ebben az „újjaszületett” társadalomban következhet be az ifjúság korosztályának teljes elismerése (7).

A rousseauizmus meghódította Európát. Korunkban szembetűnő az ifjúság hangsúlyozása és motíváló ereje: századunk a gyermek évszázada és korunk az ifjúság korszaka. Napjaink uralkodó eszménye: fiatalnak lenni, fiatalnak maradni, minden áron fiatallá válni, vagy — még ha ez nincs is kedvünkre — legalább fiatakként viselkedni. S. L. Elliot Utópiájában (8) — regénye az Egyesült Államokban játszódik évszázadunk utolsó évtizedében — a 65. életévüket elérő embereket „behívják” és „jobb létre szenderítik”. A túlnépesedéssel szembeni védekezéshez nem elegendő a születésszabályozás, be kell vezetni a „halálozás-szabályozás” gyakorlatát is. Az egyik 20. századi radikális pedagógiai reformirányzat képviselői odáig mennek a gyermek eszményítésében, hogy az emberi teljesség tulajdonképpeni megvalósulásaként tüntetik föl, a felnőttet viszont csupán a „gyermek művének” tekintik (9).

3. AZ EGYES KOROSZTÁLYOK ÖNÉRTÉKE

A mai antropológia a felnőttben látja ugyan genetikus szempontból a teljes, vagyis érett embert, ugyanakkor már nem egyedül a felnőtt mivolt testesíti meg az ember szabványos létformáját. A gyermekség, a fiatalság, a felnőtt- és öregkor létformái egyenértékűnek számítanak, amelyek egyformán érvényes kifejezői a teljes emberi mivoltnak. R. Guardini szerint (10) önmagával összhangban lévő értékforma minden egyes korosztály, minden életkornak megvannak a különleges lehetőségei, hogy kifejezésre juttassa a lét és létezés meghatározott értékeit. Egyetlen életkor, egyetlen fokozat sem vezethető le egyszerűen a másikból.

Mégis hajlamosak vagyunk arra hogy életünk folyamatát az életkorok összegeként fogjuk föl, minthogy mindegyik szakasz maradéktalanul beépül a következőbe. Ezzel szemben hangsúlyoznunk kell, hogy az emberlét érvényes és hiteles kifejezésformája mindegyik fokozat, de nem szabad abszolutizálni és idealizálni a különböző korosztályok mindenkori önértékét. Mindegyik korosztály az emberi fejlődés egészében nyeri el értelmét. M. J. Langeveld szerint (11) az lesz igazán felnőtt ember, „aki életének minden egyes szakaszában teljességgel az volt, aminek éppen akkor lennie kellett”. Az egyes életszakaszok értelme mindenesetre nemcsak abban áll, hogy megteremtsék a továbbfejlődés és érlelődés döntő feltételeit. Hiszen egyrészt a *szükséges* lépcsőfokok egyike sem lehet egyúttal a következők *elégéséges* feltétele, másrészt mindegyik életkori fokozatnak vannak olyan alapadottságai és hangoltságai, amelyek ugyan elsődlegesen a mindenkori korosztály önértékét testesítik meg, analóg módon mégis mindig megilletik a kiteljesedett emberséget.

Bizonyára feltételezhetjük, hogy a gyermekek, ifjak és felnőttek korosztályaira vonatkozó fenti megállapítások jelentősége és fontossága ismert és elfogadott. Újkori, teljesítményre és birtoklásra irányított közfelfogásunk számára ugyanakkor egyre sürgetőbb annak tisztázása: mennyiben tulajdoníthatunk értelmet, s egyáltalán milyent az idősek, kiváltképpen az aggkorúak korosztályának az emberi fejlődés *egészében*.

4. AZ ÖREGKOR SAJÁTOS ÉRTELME

Mindenekelőtt A. Portmanné az érdem annak fölismerésében (12), hogy nem csak az ember fölnevelkedésének hosszú időtartama tekinthető sajátosan emberi jelenségnek, hanem ugyanúgy hosszú élettartama is. Igaz, hogy az *öregedés* jelenségét az élővilág minden területén megfigyelhetjük, de *öregkora* csak az embernek van. Az *öregedés* meghatározható az emberi szervezet ama teljesítményváltozásával, amely a szaporodóképes élet elmúltával veszi kezdetét s végül a teljes előregedésbe torkollik. Maga az *öregkor* az élet fizikai csúcspontjának túllépését követő olyan időszak, amely meglehetősen hosszú ideig tart a fajra jellegzetes összéletidőhöz viszonyítva. Az élőlények életfolyamata a faj jellegétől függő és meghatározott módon zajlik le; dinamikájának mércéje nem véletlenszerű, hanem belső gyökerekből ered. Gondoljunk csak a kérészre vagy a teknősrre. Az élőlények élettartama végeredményben szubsztanciális formájukon alapszik: „A dolgok korát lényegük formája szabja meg” — írja Szent Ágoston (13). Újabb orvosi megfigyelések azt a fölfogást támasztják alá, hogy az öregedési folyamat a genetikus információ egyenes következménye (14). A ma élő ember élettartama mintegy kétszerese a hozzá morfológiai tekintetben legközelebb álló emberszabású majmokénak. Az öregkort ennél fogva, mint az életfolyamat kikerülhetetlen szakaszát, az emberi mivolt sajátosságának kell tekintenünk. Agyunk nagyon hosszú élettartamra van fölkészítve, és az élemedett emberek agyteljesítményének pozitív és új oldalára világít rá az a tény, hogy funkcióhordozó struktúrák lebomlása sikeresen el-lensúlyozható. Az öregkorban nemcsak hogy megvan az idegállomány képlékenysége, de éppen ebben az életfázisban emelkedik a tökéletes gazdaságosság és improvizációs művészet szintjére. A „senectus ipse morbus” (az öregkor már önmagában is betegség) egészen biztosan téves megállapítás; egyébként sem filozófustól, hanem a szerelmi költőtől, Terentiustól származik (15).

Ennek az életfázisnak *értelmét* először is társadalmi jelentőségében kell keresnünk. Az öregkor három vagy négy nemzedék találkozását teszi lehetővé, és ezen keresztül a kulturális értékeknek tapasztalat, tudás és értékelés formájában történő áthagyományozását. Alapjában véve a nagyszülők azért fontos információs források a gyermekek számára, mert arról tudják tájékoztatni őket,

hogy szüleik miként viselkedtek gyermekkorukban. Egy másik okból is jelentős a gyermek és az idős ember találkozása a későbbi életút alakulása szempontjából. Ha olyan gyermekeket kívánunk nevelni, akik nem félnek szembenézni az élettel, alighanem szükségünk van olyan öregekre is, akik nem félnek szembenézni a halállal.

Az öregkor értelme egész biztosan nem az, hogy olyan területeken versenyezzék a fiatalsággal, amelyen emez vitathatatlanul fölényben van. Az öregkorban is fennmarad, mi lényegileg emberi, a világra való nyitottság vagy diszponibilitás, amiként ezt G. Marcel nevezte egy alkalommal; ez azonban nem kifelé irányul, nem a világra, hanem befelé. Ezért az öregkori bölcsesség magva alighanem a „belső ember”-hez történő odafordulásban rejlik; abban, hogy a dolgok mélyére lát, jobban fölismeri az élet elrejtett rugóit, mélyebb értelmét s mindezekben a maradandót.

5. AZ ÉLETPÁLYA DIALEKTIKÁJA

A modern társadalom úgy osztja el a tanulás, a munka és a pihenés feladatait az egyes korosztályok között, hogy a tanulás a meghosszabbodott ifjúkorra jut, a munka a hivatásuknak élő középkorúakra, a kapcsolódás és pihenés pedig a nyugdíjasok osztályrése. Így módon mindegyik korosztályt megrövidíti azzal, amit fenn tart a mindenkori másik számára. Mindhárom feladatkört eltorzítja azáltal, hogy mindegyiktől megvonja a másik kettő kiegészítő hatását. Ennek következtében egyoldalúan hanyatlásként értékeli társadalmunk az öregedést, értelmetlen megsemmisülést lát a halálban és megfosztja az öregkort értelmétől és reménységétől. Antropológiai megfontolásunk elsőrendű feladata az, hogy az öregkor előrehaladásának ilyen elértéktelenítésével szemben megtalálja azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy naivitás és hazugság nélkül beszélhessünk ennek a fejlődésnek az ellentmondásairól és feszültségeiről.

Vajon milyen szimbólumok kellenének hozzá és miféle dialektika, hogy egységes egészbe foglalhassuk a veszteség és nyereség, az előrehaladás és hanyatlás, az elvesztés és adnitas leegyszerűsítő alternatíváit?

Mit is mondhatnánk erről? Legelőször is azt, hogy az ember történelmi lény. Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy „ugyanaz a valóság” marad fenn benne folyamatosan, amely csupán tovasodródik a külső idő homogén közegében — akárcsak egy repülőtéren futószalagon. A történelmiség azt jelenti, hogy az embernek egyfajta „belső” idő adatik, amelynek folyamán ő az, aki és ami, de éppen azáltal, hogy mindig más, van ugyan maradandó lényege, de ez az „önidejűség” lesz kibontakozásának belső rendje. Azáltal létezik minden időbeli alakzat, hogy újra meg újra más módon valósítja meg saját magát.

Fontoljuk meg azonban a fejlődés fogalmát is. Mai úgynevezett evolúciós világképünkben úgy képzeljük el a fejlődést, mintha csakis új struktúrák fölépülése és kiteljesedése volna s nem a régiéek egyidejű elcsökevényesedése is. A helyes evolúciós szemléletmódnak szerves egységben kell látnia az evolúció és involúció folyamatát. Emberi valóságunk érésének folyamata mindig egyidejűleg fölépülés és leépülés, keletkezés és elmúlás, születés és elhalás. Új képességek és folyamatok kialakulása minden korosztálynál együtt jár az eddigi struktúrák fölbomlásával. Amikor arról beszélünk, hogy a fejlődés és leépülés irreverzibilis folyamat, akkor az úgynevezett regressziós folyamatban korántsem csak visszaesést látunk, hanem az ember egyéb lehetőségeinek kibontakozását és megvalósulását.

Szent Ágoston a kettős életpálya-görbe szimbolikus képével érzékelteti ezt a létdialektikát (16). A második korintusi levél közismert sorai adták hozzá az ötletet: „...mert bár a külső ember romlásnak indult bennünk, a belső napról-napra megújul” (2Kor 4, 16). A „külső-belső” ellentétpár nem azonosítható szerinte minden további nélkül a „test-lélek” kettősséggel. A külső-belső ellentétpár olyan átfogó emberi valóságokra utal, amelyek mindkét lét-síkban gyökereznek s a testi és a szellemi szféra mindkét területét felölelik. Az egyik létgörbe az élet energiatartalékainak visszafordíthatatlan, fokozatos kimerülését mutatja. Kezdetben robbanásszerűen bontakoznak ki az emberi szervezet életerői. Idők múltával azonban fokozatosan csillapodik az életenergiák özönlése, s az ember elkezd tartálékainak fölemésztését. Mindaz, ami a „külső ember” sajátjának tekinthető: a teljesítmény, a harcos küzdő szellem, az önérvényesítés, a fölülkerekedés — bizonyos értelemben testi és szellemi téren is a lefelé ívelő görbe vonalát követi. Ugyan-

akkor föltárul a „belső” fölemelkedés lehetősége. A „belső ember” — az értelem bőségének embere, a bölcsességé, a sugárzása, a hiteles életé, a szív mélységéé és a kiteljesedett élettapasztalaté, az az ember, aki életünk spirituális értelmének a közvetítője lehet — tulajdonképpen a „külső ember” erőforrásait emészti föl. Minél inkább fölemesztődik ez utóbbi, annál tisztább és nyitottabb a bensőségességhez vivő fölemelkedés lehetősége.

A „külső ember” energiakészlete nem az entrópia törvényét követve veszíti el értékét, hanem átalakul másfajta energiává, amely már egy ellentétes irányú létgörbét írhat le. Ennek a görbének törvényszerűségei bensőek, egyben pedig megvalósítandó feladatként terhelik meg szabadságunkat. Teljesen elvethetjük vagy különféle mértékben valósíthatjuk meg őket. Létünk szükségszerűségét azonban mindenképpen közelebb viszik szabadságunkhoz. Ha ezt a bensőleg megszabott irányt követi az ember, akkor a külső ember energiái új létminőségbe alakulnak át; a veszteség nyereséggé válik, a hanyatlás fölemelkedéssé, sőt még a halál „előlegezése” is az új élet lehetőségével. Adni-tudássá alakul az elvesztés is, hiszen „szabaddá tesszük a jövőt másoknak, amit elzáruk előlük, amíg a történelem bizonyos területét saját magunk számára foglaljuk le” (17).

Íly módon két létgörbét fedezünk föl csakugyan az emberi élet minden ellenmondásában, s ezek eredményeképpen alakul ki végleges emberi mivoltunk.

6. ÉLETPÁLYA ÉS INDIVIDUALITÁS

Megöregedésünk során nagyon nyomatékosan jelentkezik a fölfokozott individualitás, a személyiség sajátos arculatának jellegzetes, minden esetben egyéni kifejeződése. A legkiemelkedőbb alkotó egyéniségek sorsalakulását figyelemmel kísérve azt látjuk, hogy az emberi természet képes saját magát egyszeri és megismételhetetlen formában kifejezni. Ez a megállapítás azonban nem kizárólag az emberi történelem nagyjaira érvényes. Minden egyes ember egyéni és sajátos; azzá teszi konkrét életalakulása, élettörténete.

Minden ember gyermekként kezdi élettörténetét, amikor még minden lehetőség nyitott számára. Életútunk eseményei azonban lassan meghatároznak bennünket. Minden egyes komolyan végre-

hajtott cselekedetünk meghatározottabbá tesz bennünket, s egyben kevésbé „lehetőség szerintivé”. Visszavonhatatlan cselekvéseink folytonos önmeghatározó tényezői életünknek. A gyermek ezernyi lehetőséggel indul, az agg ember már maga mögött tudja önmegvalósításának eseménysorozatát; ő már — így vagy úgy — valóra váltotta „ezernyi” lehetőségét. Talán szomorkás érzéssel tekint vissza az idős ember az át nem élt lehetőségekre, ami persze valami egészen más, mint amit elmulasztott és nem helyesen használt föl. Valódi mulasztásaink életünk összefüggő, átfogó értelme szerint kerülnek megítélésre; csupán azt fogjuk sajnálni, hogy egyik vagy másik esetben nem volt eléggé határozott a választásunk. Megrendítő lehet az élemedett korú ember számára, ha saját életútjára visszapillantva fölismeri, hogy az ember csakis lehetőségei folytonos feladása révén valósíthatja meg önmagát. Míg a gyermek meghatározatlanul „minden”, addig az öreg ember már a meghatározott „kevés”. „Soknak” születünk és „egyként” halunk meg (18).

Következésképpen a történelem, azaz mindenkinek a maga sajátos életútja bizonyul annak, aminek az emberi individualitás köszönhető. Ez nem csupán azt jelenti, hogy az ember mindenkor saját maga dönthet — és döntenie is kell — élete tartalmáról, amint erre főntebb utaltunk. Az embert nem egyszerűen a mindenkori, egyes döntési aktusai határozzák meg. Ezen túlmenően mindegyikünk olyan történéssorozatban, olyan összefüggésben él, amelyben nem csupán saját döntései, hanem a szabadsága számára eleve adott, megszabott tények és idegen döntések is szerepet játszanak, s amelyek szabadságával együtt alakítják sajátos egyszerű életpályáját. Életutunk menete lényeges tényező sajátos individualitásunk alakulásában. Akiknek eltérő a múltja, eddigi életútja, azokra a külső tekintetben azonos történések is teljesen másként hatnak. Ez a különbözőség nem merőben eltérő öröklődési anyagban gyökerezik, sokkal nagyobb szerepe van ebben az életutat ugyancsak meghatározó *véletlen* eseményeknek is.

Életutunk pályájának vonala sohasem vezethető vissza egyértelműen megszabott hatású okok zárt sorozatára: irányát „esetleges történések” láncolata révén kapja meg. Vagy talán sokkal helyesebb azt mondanunk: minden egyes ember élettörténete egészen különleges irányítás jegyeit viseli, olyan egyéni útra vall, amely isteni osztályrésze kivétel nélkül mindegyikünknek. Ezen az

úton, a viszontagságoknak, szándékoknak és cselekvéseknek ezen az életpályáján belüli, egyszeri összefüggésében munkálódik ki az ember egyénisége. Ezért találjuk az idős emberek körében a legszilárdabb, legkiérettebb egyéniségeket. Történetiségünk értelmének végzetes félreértése volna, hogy ha sajátos mivoltunk véglegesült vonásaiban számtalan lehetőségünk elvesztését látnánk, s nem egyetlen, örökérvényű egyéniségünk megvalósulását.

Amit az egyén védelmére mondtunk, semmiképpen sem tekinthető védőbeszédnek az individualizmus mellett. Az egyes ember élettörténete nem mesterséges elszigeteltségben teljesedik ki, hanem összefonódik más emberek élettörténetével, azzal a közösséggel, amelyben megtalálja sajátos kiteljesedését. Egyéniségét éppen és csakis a közösség számára végzett szolgálat révén éri el, amely közösséget másokkal együtt hozza létre. Az ember alapvető rendeltetése végül is mindenki számára egy és ugyanaz. Csupán a közös célhoz vezető út más és más és sajátos, s ez a meghatározója és alapja az egyes ember individualitásának. Az individualizmus nem látja, hogy senki sem létezhet csak saját magáért és nem érheti el életcélját közvetlenül a maga erejéből. A kollektívizmus ezzel szemben „fömládozza és kiszolgáltatja” az individuumot (19). A világtörténelem és benne az egyes ember történelme nem „az ész csele” (Hegel), hanem az isteni irányításé. Célja nem „az általános imádata” (20), hanem minden egyes ember és ezáltal a teljes emberiség méltóságának megőrzése és fölemelése Isten örökévalóságába.

IDŐLEGES ÉLET – VÉGLEGES ÉLET

Pszichológiai megfontolások

Anton Székely

Tudatossága révén az emberi élet kiemelt életforma. „Az emberben világosságot kap a lét” (Heidegger): nem csupán létezik, hanem tudata van saját magáról. Az időben szakadatlanul felénk áramló életet tudatosan megragadni, irányítani, értelemszerűen értékes tartalommal megtölteni: ez az, ami emberi és személyes mindannyiunkban.

Emberi sajátosság az is, hogy tudomásunk van életünk időlegességéről (21). Emberi módon öregedni annyit jelent, hogy ismerjük mulandóságunkat és elfogadjuk életünk időlegességét; tudatos egyetértéssel vállaljuk az együttlépést az előttünk haladó idővel. Az idő kilométeroszlopaival kimért élet csak a végnél éri el kiteljesedett formáját. Érvényességét, végérvényességét — amely részben ajándék, részben saját erőfeszítéseinek gyümölcse — csupán az öregkorban, végső soron a halálban nyeri el.

Emberi módon öregedni nem könnyű dolog. Sokaknak mégis olyannyira jól sikerül, hogy korunk fiataljai majdhogyan nem sértve érzik magukat látván, hogy az idősebbek mennyire megelégedettek. Az idős korban adódnak problémák is, ez természetes dolog. Itt nemcsak azokra a fölgyorsult élettani és szervezetünkben zajló folyamatokra gondolunk, amelyeket a gerontológia ismertet, s amelyekkel a geriátria próbálja fölvenni a küzdelmet. Nem is csupán szomatogén és pszichogén eredetűek, hanem gyakran személyes jellegűek. Beszéljünk most röviden az ilyen jellegű problémákról s azok leküzdéséről.

Mindannyiunk számára döbbenetes hatású az a pillanat, amikor be kell vallanunk magunknak: öreg vagyok. Ennek a rövid megállapításnak a tartalma szinte sorscsapásként hathat ránk. Öreg vagyok: immár képtelen vagyok lépést tartani; munkámat elvégeztem; mit is végeztem tulajdonképpen? életerőm lehanyatlott; magányossá lettem; nem értenek meg engem, s én sem tudom megérteni a világot; immár van időm, sőt túl sok időm; immár nincs

messze halálom; ki is vagyok tulajdonképpen?; mi volt életem értelme? Könnyen sorolhatnánk tovább a hasonló kérdéseket.

Aki még fiatal, s akinek munkával töltött napjai feszes életkertet biztosítanak, örömmel tekinthet még előre élete későbbi éveire; aki már öreg, az alapvető idegenkedést, vonakodást érez magában a föltartóztathatatlanul továbbhaladó s látszólag egyre gyorsuló idővel szemben. A tovafolyó, elmúló idővel szemben jelentkező értelmetlen ellenkezés lelkizavarok formáját is öltheti. Néha tragikusan s egyben komikusan hat, amikor valaki azon töri magát, hogy fiatalos és modern legyen pl. az öltözködésben és egész életvitelében. C. Jung szerint az ember legfontosabb feladatai közé tartozik az, hogy lelkivilága tekintetében is kövesse a szervezetében lezajló életfolyamatok vonalát, vagyis hogy lelkileg is alkalmazkodjék fizikai adottságaihoz. A korosodó embernek kellő időben föl kell ismernie és meg kell tanulnia értékelni az utolsó életszakasz lehetőségeit és erőnyeit. Amennyiben ez sikerül neki, akkor az öregedés nem jelenti a mulandóságnak való védtelen kiszolgáltatottságot, az idő fölöttünk való elmúlásának pusztá eltűrését.

Életünk egyik, létünkkel kapcsolatos ellentmondása, hogy görcsösen ragaszkodunk az általunk birtokolt, meglévő dolgainkhoz, s éppen ezáltal eltorlaszoljuk magunk előtt a jövőndőt, amely a fiatalok előtt természetszerűleg föltárulkozik. A jövő számára történő tervezés, magának az életnek megtervezése a fiatalok és mindenki számára nem csupán az újnak a megragadását jelenti, hanem azt is, hogy az eddigitől megváljunk, s azt maga mögött hagyja. Miként férközhet hozzánk közel a nekünk szánt új értékrend, hogyha a jelenlegi nem adja át helyét? A megválás csak akkor számít elvesztésnek, főként az idős korban, hogyha a felénk közelítő életet vagy annak egy részét nem fogadjuk el. Az öregkornak semmiképpen sem kell jövő- és kilátásnélkülinek lennie. Akkor ítéli magát jövőnélküliségre az öregedő ember, hogyha lemond saját személyes kiteljesüléséről. Minden élőlény, amely benne él az időben, utolsó éveiben éli meg saját kiteljesedését. Az öregség lényeges összetevője és alkotó tényezője nemcsak életünknek, hanem erkölcsi személyiségünknek is. Az öregedés bátor vállalása azt is jelenti, hogy van bátorságunk szembeszegetni az akadályokkal az élet és szabadság újabb és újabb szféráiba vezető úton. Azt is jelenti természetesen, hogy bátran szembenézünk a végtelenbe vezető út utolsó akadályával, a halállal.

A C. Jung által is sürgetett öregkori adaptáció — a lelki élet jelleggörbéjének alkalmazkodása szervezetünk életrajzához — azért olyan nehéz, mert személyes lehetőségeink sokféle leszűkítésével jár együtt. Minden ember szeretné megérni az öregkort, de nem szeretne öreg lenni. Hosszú életet kívánunk saját magunknak anélkül, hogy fontolóra vennénk annak következményeit. Elhallgatjuk születésünk idejét, s hogyha valaki korunknál fiatalabbnak tart bennünket, örömmel nyugtázzuk és bóknak vesszük. Természetesen az öregedés nem mindig szép vagy hatásos. Ezt nemcsak eszünkkel látjuk, de szívünkkel is érezzük. Viszont az élet minden szakaszának megvan a maga szépsége és megvannak becses ajándékai. Az embernek csupán meg kell nyílnia előttük, s nem válik kiszámíthatatlan, visszahúzó erők játékszerévé. A gerontológia és geriátria sajnos a késői éveknek kizárólag hiányjellegű oldalára világít rá, ami elveszi életkedvünket, szorongást, levertséget és reménytelenséget ébreszt bennünk. „Hogyha az idős ember nem volna többre képes, mint a javakorabeli férfi, ugyan mi értelme lenne az öregségnek?” — teszi föl a kérdést Gerhard Hauptmann. Manapság sok idős ember önbecsülésének helyreállítására volna szükség. Érdekes, hogy sokan milyen könnyen alávetik magukat az öregségről korunkban alkotott véleménynek, s mennyire függ önértékelésük a fiatalabb korosztályok ítéletétől. Mivel ma az ember értékét nem annak alapján méri, ami, hanem társadalmi hasznossága, fölhasználhatósága és teljesítménye szerint, az idős embereken — még inkább, ha együttal betegek is — valamiféle új jellegű büntudatot figyelhetünk meg: ez a lecsökkent teljesítmény miatt érzett büntudat. Hogyha valaki a régebbi korokban súlyos betegségbe esett, azt kérdezte magától: Mivel szolgáltam rá Isten büntetésére? Korunkban a vallásos büntudat helyére a társadalmi büntudat lép: „Dolgozni már nem tudok, így hát semmire sem vagyok használható, csak teher vagyok. Az volna jó, ha egyáltalán nem lennék már”. Jótékony és segítő hatással van, hogyha ilyen helyzetekben számíthatunk a gyermekek szeretetére. A fiatalabb nemzedék szerető gondoskodása révén tapasztalja meg az idős ember legjobban saját értékét. Nem az a fontos, amit tenni képes, hanem hogy itt van még.

A gerontológia által ismertetett beszűkülési jelenségek közé tartozik az öregkor jövőnékülisége. Ez abban mutatkozik meg, hogy az idős emberek érdeklődése fokozottabb mértékben fordul a múlt

felé. Kérdés, hogy ez az elmúlt dolgok felé irányuló érdeklődés önmagában nevezhető-e ténylegesen jövőnélküliségnek. Gyakran éppen fiatalok beszélnek jövőnélküliségről, olyanok, akik az élet „sűrűjébe” még bele sem kóstoltak. Különböző okai lehetnek annak, hogy az idős emberek tekintetüket a múlt felé fordítják, s erre a lelkipásztornak különös figyelemmel kell lennie. Sokan úgy vélik, hogy életük súlyponti része a múltban zajlott le, a „régiszepekben”. A múlt mindig szépnek és dicsőnek tűnik, még akkor is, ha keservesen nehéz volt. Mások önismerésüket keresik visszaemlékezvén ifjú éveik sikereire. Sokszor fordul elő, hogy szorongás hozza felszínre a múltat. Senki sincs bűn nélkül, viszont nem mindenki tud a múltban elkövetett bűnnel és annak jelenvaló büntudatával együtt élni (22). Hogyha hiányzik a büntudatot egészségesen föloldó lelki erőforrás, nem ritkán olyasmi is előfordul, hogy idős emberek — belső szorongástól késztetve — újra meg újra gyerekkori jelentéktelen ostobaságaikat gyónják meg. Folyton keresik az ítélő fórumot, amely fölmentést adhat számukra. Hogyha üres ez a bírói szék, hogyha senkit sem találnak, aki meghallgatja, megérti, igazolja őket, marad az önvád folytonos kínja. Nos, fontos pasztorációs feladat, hogy legyen ilyenkor elegendő időnk és türelmünk. Ugyancsak fontos az, hogy ápoljuk és erősítsük minden emberi dolgunk jövőjének zálogába: az Isten jóságába vetett bizalmat.

Sok idős ember esetében az is magyarázhatja a múltba való menekülést, hogy az előttük álló jövőben csupán a terhek növekedését, betegségeket s végül a halált látják. Az egyházban napjainkban a régihez való olyan ragaszkodást figyelhetünk meg, amely aggodalomra ad okot. Nem csupán az idősebb korosztálynál, de legfőképpen nála, hiányzik a bátorság, hogy átadja magát az egyházban működő Lélek magával sodró lendületének. A szorongásos félelem alapjelenségével állunk szemben, amelyet a balul sikerült átállás tovább mélyít. Ez nagyon is könnyen vezethet öregkori levert lelkiállapothoz. Minden levertség valamiképpen erőszakos magatartást takar. Csüggedtségből eredő ellenszegülés jelentkezhet az újjal, a haladóval szemben, de a fiatalabb évszázadokkal szemben is. Mindaz, ami új és szokatlan, rossz. A túlfűtött kötekedési hajlandóság magával az egyénnel is szembefordulhat. Olyannyira veszélyes ez a fejlemény, hogy még öngyilkossághoz is vezethet. Szakemberek állítása szerint az öngyilkosságok egyharmada az

öregkori letörtségre vezethető vissza. Az öregségben könnyen adódó reménytelen és céltalan élethelyzet nem ritkán pszichoszomatikus széteséshez vezethet. Az ellenállás belső erőforrásai kiapadnak, s az idős ember úgy hal meg, hogy az életképtelenségnek semmiféle elégséges, szemmel látható okát sem fedezhetjük föl. „A közeg, amiből az emberi lélek alkottatott, nem más mint a reménység”. (G. Marcel).

E helyütt említést kell tennünk az ún. „biográfiai” (életrajzi) halálról, amelyről R. Guardini beszél. Amikor az ember életművét véghezvitte és alkotását mások kezébe helyezi, új feladat hiányában egyszerre tartalomnélkülinek találja életét, élettörténete végéhez érkezett, „biográfiai” értelemben halott. „Pompás dolog öregnek lenni, — mondja M. Buber — hogyha az ember nem felejtette el, mit jelent újrakezdeni.” Az öregkorban nyilvánul ki valójában, hogy az ember mit alkotott saját magából, hogy sikerült-e neki érett személyiséggé válnia. Életünk késői időszaka próbaköve egész életünknek. Szóba került már a teljesítmény-csökkenés miatt érzett büntudat, valamint az önértékelés érzésének meggyengülése. Mindkettő a munka és teljesítmény túlértékelésének következménye. Kérdés, hogy az idős embereket újra munkába állító törekvéseknél helyesen járunk-e el, hogyha nem fontoljuk meg alaposan ennek ésszerű, megfelelő mértékét. Ami a munkában állást és munkába állítást illeti, csatlakozhatunk A. Vischer véleményéhez: „A jó öregség titka abban rejlik, hogy lehetőségünk van összehangba hozni életvitelünket életkorunkkal, hasonlóan a jól szabózott párosfogathoz, amely egyetértésben, kellő elővigyázattal üget végig az adott úton.”

A csökkent teljesítmény miatt öregkorban mutatkozó büntudat helytelen. Viszont lélektani szempontból éppoly hibás, hogyha merő jóakaratból tétlenségre kárhoztatjuk az idős embereket. Nem ritkán hallunk ilyen és ehhez hasonló kijelentést születésnap vagy különleges alkalmak kapcsán: „Drága apuka, te oly sokat fáradoztál és gürcöltél életedben, itt az ideje, hogy kipihend magad.”

Az utolsó életszakasz sikeressége szempontjából döntő az, hogy mit tesz az idős ember. Milyen az értékekkel szembeni beállítottsága, milyen képességeket fedez föl és bontakoztat ki önmagában, amikor kilép a megszokott munkafolyamatból. Legyen az időskor egyrészt a pihenés és az egyéni kedvtelés ideje, de semmi esetre sem a tétlensége, „Az öregedés értékét jelentő vonások ön-

maguktól adódnak. Az öregségre igent mondani verejtékes vívódás, néha gyötrelmes szenvedés eredménye.” (E. Ringel).

Az úgynevezett beszűkülési (redukciós) jelenségek, amelyekről meglehetősen sokat tud mondani a gerontológia, a lelkivilág alakulásánál komoly súllyal esnek a latba. A külső és belső látóhatár beszűkülése azt jelenti, hogy az illető kevesebb kapcsolatot vesz föl a világgal és az emberekkel. Bizonyos körülmények között ez egyet jelent a magányossággal, elhagyatottsággal, unalommal és elszűrődéssel. Sok jóakarattal azért ebben az állapotban is fölfedezhető némi érték. Az életnek alapvető vonása végül is a célszerűség és szándékszerűség. Ezért mondhatjuk, hogy beszűküléseink a világban, munkában és társadalomban történt szétszórtságunkból és elidegenedésünkben tulajdonképpen visszavezetnek bennünket önmagunkhoz. Az öregkor lényegi értékeink nagy egybegyűjtésének ideje, amelyre korábban nem voltunk képesek. Megnövekszik képességünk a türelmes elidőzésre, arra, hogy a létet az egész élet átfogó, összefüggő látásában értelmezzük. Mindez a kicsit és nagyot helyére tevő humorral együtt a bölcsesség jele. Mindenestre megállapíthatjuk: az élet utolsó szakasza nem feltétlenül azonos a lelki és szellemi leépülés időszakával.

Súlyosabb következmény a pszichoszomatikus beszűkülés, mint az emberekkel fölvett kapcsolatok beszűkülése. Életünk sikeressége szempontjából rendkívül nagy jelentősége van a kapcsolatfölvételnek. Az ember „exklamativ lény” (G. Marcel), aki mindegy kiáltást hangoztatva, neki-neki lendülve akar túllépni önmagán a másik ember felé, végül is az Isten felé. Csak olyan valakivel együtt lehetünk emberré, aki képes és készségesen hajlandó a találkozássra. Az öregedés során egyre magányosabbá válunk. „Ki lesz vajon nálam az utolsó?” — teszi föl a kérdést a költő A. Wildgans. A gyérülő kapcsolatok egyre fontosabbá válnak az idős ember számára. Az öregek túl könnyen kerülnek függőségi viszonyba, nyűgös teherrel is válhatnak. Jó lenne, hogyha az idő előrehaladtával az öregedő ember megszokná önmaga társaságát, megtanulná a sértődöttség nélküli visszavonulást, hogy a fiatalabbak saját életét ne zavarja.

Az időskorban kiemelt fontosságot kap, mindent fölülmúló értékfokot képvisel a szeretetkapcsolat. Ebben a korban egyre inkább hiányzik a partner, nincs lehetőség a szeretet tárgyának átváltására. Ez hátrányos következményekkel járó függőséghez ve-

zethet. Eltekintve attól, hogy egyetlen „bázis-személy” sem felelhet meg hosszú távon minden követelménynek, az egyetlen szeretet-tárgyhoz való merev kötődés azt eredményezheti, hogy ennek elvesztése az élet ürességének és értelmetlenségének szinté elviselhetetlen érzését váltja ki. Nincs érték, amit új megoldásként beiktathatna. Ki ne ismerné azt az öregember-típust, aki az aggok szociális otthonában vagy saját elnéptelenedett, üressé vált otthonában, magányban szomorúan mereszti szemét az ajtóra, várva, hogy valaki belépjen? A vallásos hitnek ebben a szituációban is értelmet adó ereje van, mint ahogyan az öregség elfogadásához eleve is tényleges segítséget nyújthat. Segíthet elérni a megbékélést és a megértő belenyugvást abba, ami az élet során nehéz és sikertelen volt. Az öregkorban több személyes „privát kérdés” vetődik föl, mint bármely más életszakaszban. Ezekre csak a hit tudja megadni a választ, mégpedig olyan üzenet formájában, amely nemcsak az ember értelméhez, hanem a szívéhez is szól. Enélkül az üzenet nélkül a vigasztalan szomorúság árnyéka ül továbbra is az idős emberek tekintetében, amelynek magábahullott, önmagával szemben elfogult önzés lehet kísérőjelensége.

Az egyes életszakaszokat nem tudjuk egymástól elválasztani, sem egymástól elkülönítve megérteni. Egyik életszakasz megszakítás nélkül folyik a másikból, mindegyiknek megvan a maga értéke és jelentősége emberréválásunk szempontjából. Ezért a művelődésnek, haladásnak és minden egyéb törekvésnek olyan alappiránnyal kell rendelkeznie, amely az öregkor távlatába mutat. Enélkül üres és értelmetlen hajsza lenne az egész élet. Aki helyesen éli fiatalságát, az számíthat igazán tartalmas öregségre.

A megélés nélküli, félresiklott, beteljesülést nélkülöző élet a végén nagyon súlyos teherré válik. Idős korában az ember csak akkor arathatja le és gyűjtheti be sok-sok év termését, hogyha élete magas fokon tevékeny volt. Nagyon korán kell elkezdenni azon javak és értékek gyűjtését, amelyekből az ember utolsó éveiben is táplálékot meríthet.

A gerontológiában és geriátriában sok szó esik az idős emberek táplálkozásánáról. Legalább ennyire fontos a lelki diéta, amely bizakodást ébreszt, növeli az önbecsülés érzését és rávilágít arra, hogy mit tehetünk és mivé lehetünk öregkorunkban. És ez már nem csekély eredmény.

VOLTAM —

már csupa titok vesz körül.
Arcom fölött regényes fűzfa bókol.
Foszló nyakkendőm lóg ki egy fiókból:
és özvegyem arcára gyász kövül.

LESZEK —

még csupa titok vesz körül.
És tisztelet pátyolja megszülömet.
Leszek — még nem ígértem semmi többet.
De elég ennyi. Mindenki örül.

VAGYOK —

csak közöny vesz körül
és mindenkinek a könyökén jönnek ki
szavaim és mozdulataim —
én vagyok a fölösleges,
ha már megtelt a villamos,
én vagyok a sorban előtted álló,
én vagyok, akitől
szürkék a hétfő reggelek...

Rab Zsuzsa

AZ ÉLET VÉGE ORVOSI SZEMMEL

AZ ÉLET VÉGE — ORVOSI SZEMMEL

Gottfried Roth

Számos közmondásban beszél a népi bölcsesség arról, hogy az ember élete időhöz kötött. Sok fogadalmi táblán látjuk megörökítve azt a bölcs megállapítást, hogy az emberi élet korlátozott és veszélyeknek van kitéve. Arasznyi idő telik el a születést megelőző életszakasztól a haldoklás válságáig: előfordul — nem is oly ritkán —, hogy többé-kevésbé váratlanul kopogtat ajtónkon utolsó óránk: mors certa, hora incerta (amilyen biztos a halál, olyan bizonytalan az órája). Az orvostudomány és orvosi gyógykezelés azon fáradozik, hogy egyre jobban meghosszabbítsa az élet időtartamát. A várható élettartam az utóbbi évtizedekben nagy mértékben emelkedett (legalábbis a civilizált országokban): csökkent a csecsemőhalandóság, megnövekedett az öregkorúak száma. Külön tudományágak fejlődtek ki: a gerontológia, amely kiemelten az öregkorral, az idős emberekkel és azok sajátosságaival foglalkozik, valamint a geriátria, amely az öregkorban előforduló és a sajátosan öregkori betegségeket vizsgáló tudomány. A gyógyítás története persze tud arról, hogy már az ókorban ismeretes volt az öregséggel foglalkozó — nem utolsósorban az öregedés megelőzésének (profilaxis) kérdését ismertető tanítás. Hippokratész olyan életmódot javasol, amely magas kor elérését teszi lehetővé. Mária Terézia háziorvosa, G. van Swieten, öregkori jó közérzetet biztosító tanácsokat ad, Ch. W. Hufeland sok kiadást megért könyve pedig tanácsokat közöl arra vonatkozólag, hogy miként lehet az életet meghosszabbítani (23). A jelenkori orvostudomány elkötelezett odaadással végzi az idős emberekkel kapcsolatos tudományos és gondozói feladatokat. Intenzív osztályokon, belgyógyászati, sebészeti, baleseti klinikákon és osztályokon a szükséghelyzetnek megfelelő gyógy mód alkalmazásával számos életveszélyes beteget hoznak vissza az életbe a halál folyamat első (klinikai) szakaszából. Végül megkísérlik azt, hogy a haldoklónak nyújtott átfogó segítségnyújtással „humanizálják”, emberiséssé tegyék az élet befejeződését. Itt azonban a merőben természettudományos alapon álló orvostudomány az etika határmezsgyéjéhez érkezik. Sokfelől és sokhelyütt joggal teszik föl a kérdést: szabad-e nekünk, orvosoknak

mindazt megtennünk, amit tulajdonképpen megtehetnénk? A haladónak nyújtott, helyesen értelmezett segítségnyújtás keretében úgy kell összhangba hozni az élet lehetőség szerinti meghosszabítását és a szenvedés enyhítését a személyes szabadsággal és döntéssel, hogy lehetővé tegyük az emberhez méltó halált.

Az élet időbeni korlátainak problémáját orvosi szemszögből nézve többféleképpen mutathatjuk be.

1. *Biológiai-természettudományos* alapon az emberi élet időbeni lehatároltságát az egészségi állapoton, a szenvedés és betegség jelentkezésén ismerhetjük föl és mérhetjük le közelebbről. Ebből a szemszögből nézve az egészség „az élőlény azon állapota, amely lehetővé teszi számára a környező világgal való természetes egyensúly fönntartását, amely révén képes elérni a saját fajára és életközösségére jellegzetes maximális életkort” (24).

Az egyes ember életkora az emberi élettan ismeretei szerint születésével adva van, előre be van programozva. Az ember örökletes alkata magában hordozza annak meghatározását, hogy milyen hosszan élhet. Ezt az örökletes programot megzavarhatja a szenvedés vagy betegségek, valamint ezek következményei: kórtani események megrövidíthetik az ember élettartamát. Más szóval: az orvostudomány csupán arra képes, hogy a születéssel meghatározott élettartammal szemben föllépő zavaró tényezőket kiiktassa, vagy hatásukat csökkentse. Semmiféle orvosi praktika sem képes az életet az eleve megszabott végen túl meghosszabítani. Amint fentebb említettük, szenvedés vagy betegségek megrövidíthetik az előre beprogramozott élettartamot. Szenvedésen illetve fájdalomon — ugyancsak élettani szempontból nézve — a következőt értjük: „A szabályostól eltérő, túlnyomórészt állandósult jellegű testi hiányosság, amely az életműködések gátlásával jár együtt, viszont az egyed számára még megengedi a korlátozott egyensúly fönntartását. Csökkenti annak valószínűségét, hogy a hasonlókorú egyedekhez viszonyítva elérje a fajára és életközösségére jellegzetesnek tekinthető maximális életkort” (25). A szenvedéstől, idült betegségtől vagy a heveny betegségek következményeitől megkülönböztetve így határozható meg természettudományosan a betegség: „A szabályostól eltérő, gyakran fokozódó jellegű szerkezeti változás, amely az alkalmazkodóképesség határain túlmenő

életműködés-zavart okoz és veszélyezteti az egyensúly fönntartását. A betegség lefolyása során egyértelműen csökken annak valószínűsége, hogy az egyed eléri a fajára és életközösségére jellegzetes maximális életkort” (26).

Tisztán élettani előfeltételekről van itt szó, amelyek adottak, illetve veszélyt jelenthetnek az emberi személy számára. Amikor megállapítjuk, hogy az egészség rendezett állapotot és szabadságot jelent, a betegség pedig a rendezettség és szabadság hiányát, föl kell hívni a figyelmet arra is, hogy az ember az egyetlen olyan lény, amely „képes a saját élete ellen élni”; (27) dönthet az adottságaival meghatározott saját életpálya-tervezet ellen, illetve mások sodorhatják olyan szertelenségekbe (Fr. Büchner), amelyek bizonyos esetekben megrövidíthetik életét (28).

2. Az *élet időtartamát* tehát nem csupán a születésünkkel eleve adott tényezők és életet megrövidítő betegségek határozzák meg. Az ember maga is képes sokféle módon megrövidíteni saját életét. Az élet megrövidítéséhez vezethetnek a teljesítményre beállított társadalomban elszenvedett túlterhelések, amikor is nem az érték és értelmesség a mérce. Ezeket az ember — legalább is kezdetben — szabadon választja és vállalja, mert hiszen mindenki ezt teszi. Az élvezeti cikkek és kábítószeres fogyasztása terén elkövetett krónikus visszaélések lassú hatással pusztító, titkos öngyilkossági kísérletnek tekinthetők, amelynek következménye az élet megrövidítése. Az élet időlegességét tehát nem csak az örökletesen eleve meglévő tényezők befolyásolják, hanem önmagunk-választotta szokásaink is, amelyek időben előbbre hozzák életünk végállomását.

Az öregkorban előfordulhat éppenséggel túlterhelés, munkába való menekülés is, amelyet állítólag senki más nem tud elvégezni. Ez ugyebár egyet jelent saját erőink és képességeink túlbecsülésével.

3. Az élettartam megrövidítésének további, végleges és riasztóan durva formája az *öngyilkosság*. Az öregkorban pl. öngyilkosságra hajlamosító és az élet megrövidítését előidéző körülmény lehet bármely gyógyíthatatlan betegség. Vannak megbetegedések mint pl. a depresszió, amelyek fokozott öngyilkossági veszéllyel járnak; ilyen körülmény lehet azonban a kétségbeesés és elmagányosodás

is. Az ember számára elvben lehetséges, hogy megszabja életének időtartamát. Manapság persze már azt mondjuk, hogy aligha létezik valódi „önkéntes halál”; személyes életvezetünkön kívüli körülmények, beteges adottságok és a személyes döntés egybeesésének kell közreműködnie abban — esetenként egyik vagy másik tényező kiemelt szerepet is játszhat —, hogy az ember önmaga tegyen pontot saját életére. Az öngyilkosság az önmegvalósulás pályáivének radikális derékbátörése, mondhatni elhibázott önüdvözítési kísérlet, amely belső értelmetlenségénél fogva nem vezethet soha megoldáshoz. Az öngyilkosság elkövetője élete végét maga választotta, persze különféle kényszerek hatása alatt. Életének időtartamát saját maga szabta meg ahelyett, hogy végigélte volna azt saját életprogramjával összhangban a megadott véghatárig, a célig.

Az élet időlegességét a „már nem” és a „még nem” kategóriában tapasztaljuk és éljük meg. Áthidalhatjuk ezt a feszültséget azáltal, hogy az öregséget mint életünknek ésszerű szakaszát éljük meg, s következetesen olyan célszerű tevékenységgel töltjük ki, amely az öregedő emberben saját hasznosságának tudatát erősíti. Ennek révén úgy érzi, hogy használható még valamire, létének igenis még van értelme.

TEOLÓGIAI MEGGONDOLÁSOK

TEOLÓGIAI MEGGONDOLÁSOK

Josef Müller

1. TAPASZTALATAINK NYOMÁN FÖLBUKKANÓ GONDOLATOK

Számos idős ember nem akar megbarátkozni a halál közeledésének gondolatával és a fel-felbukkanó szorongó érzés elfojtásával kísérletezik. Másoknál az a kérdés tudatosul, hogy miként legyenek úrrá a haláltól való félelmükön. Az ember egyre világosabban éli át saját tehetetlenségét, érezve korlátait.

Idős emberekkel beszélgetve gyakran rájövünk, hogy mindennapjaikban már nem kizárólag az „apró hétköznapi dolgok” játszanak főszerepet. Ahogyan háttérbe szorul saját teljesítőképességünk, fontosságunk és használhatóságunk tudata, ugyanolyan mértékben közérzetünk és tudatunk előterébe kerül életünk végének kérdése. Másrészt, amikor a mindennapok terheit egyre világosabban észleljük, akkor még erőteljesebben tolul föl bennünk a kérdés, amely az élet értelmét kutatja. A keresztény ember alapvetően a végleges, örök boldogság iránytűje szerint rendezi be életét. Élni ugyan sokan tudnak ebben a reményben, amint azonban megérzik a halál közeledtének lehetőségét és saját életük korlátozott mivoltát, hitük komoly válságba kerülhet. Keresztények között végzett közvéleménykutatások kimutatták, hogy templombjáró emberek között sem túlságosan szilárd a hitbeli meggyőződés az élet halál utáni folytatódásáról. A Spiegel c. kulturális politikai magazin többszöri körkérdése alapján: „Miben hisznek a németek?” — a keresztényeknek alig több, mint 30 %-a hisz Jézus Krisztus halálból való föltámadásában. Márpedig csak akkor hihetünk és remélhetünk abban, hogy a halállal az élet nem ér véget, hanem új kezdethez érkezik, ha szilárd bizonyossággal valljuk, hogy Isten Jézus Krisztusban a halál fölött győzelmet aratott. Jézus Krisztus föltámadása a halálon is túlszárnyaló távlatot tár föl számunkra: az Isten színelátásában megvalósuló életet. Ebben találhatja meg és nyerheti el emberi életünk legmélyebb értelmét.

Magában az emberi életben is vannak a reménységnek fogódzó pontjai. Minden egyes emberben csillapíthatatlan vágy él az élet,

a jövő és a boldogság után. Ha életének alakulása nem is mondható *boldognak*, legalább *ésszerűnek* kell lennie. Éppen a világban észlelhető értelmetlen szenvedés láttán erősödik annak vágya, hogy az életnek végső, maradandó értelme legyen minden végesége és időhöz-kötöttsége ellenére.

Tud-e és milyen választ tud adni a hit az emberi élet határhelyzetével kapcsolatos tapasztalatokra és kérdésekre?

2. UTALÁSOK A SZENTÍRÁSBÓL

A Római levélben írja szent Pál: „Biztos vagyok benne, hogy sem a halál, sem az élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat bennünket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van” (Róm 8,38-39).

A keresztyén ember reménye, hogy Istenben megtalálja végső boldogságát, azon alapul, hogy Jézus Krisztusban ezen üdvösség és ezzel együtt az eljövendő örök megdicsőülés reménysége már elérkezett a világra.

Az Efezusi levélben így ír Pál apostol: „Szolgáljunk hát fönsége dicsőségére, mi, akik már korábban is Krisztusba vetettük reményünket. Benne kaptátok meg ti is a megígért Szentlélek pecsétjét, miután hallottátok az igazságról szóló tanítást, üdvösségetek evangéliumát és hittetek benne. Ő a foglaló örökségünkre, arra, hogy teljesen megváltva az övéi legyünk az Isten fölségének dicsőségére” (Ef 1,12-14).

Az Istentől ajándékozott szeretet táplálja a keresztyén ember reménységét, hogy létezik egy végső cél, amely az egész életet átöleli és fönttartja. Így módon megtapasztalja az ember, aki nap mint nap tudatára ébred élete végességének, hogy élete Isten kezében van, Ő annak fönttartója.

„Ha Isten velünk, ki ellenünk?” (Róm 8,31). Ezért „dicsek-szünk a reménységgel, hogy az isteni dicsőség részesei lehetünk. De nemcsak ezzel, hanem még szenvedéseinkkel is, mert tudjuk, hogy a szenvedésből türelem fakad, a türelemből kipróbált erény, a kipróbált erényből reménység. A remény pedig nem csal meg, mert a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiárad szívünkbe az Isten szeretete” (Róm 5,2-5).

Életünk végességében és időhöz-kötöttségében, amely tisztán emberileg nézve sok idős ember hitének próbatétele lehet, az öregkori bajokat és terheket — a betegséget és szenvedést is — fölhívásnak tekinthetjük a Krisztussal való benső kapcsolat megteremtésére, „amíg mindnyájan meglett emberekké leszünk, elérve a krisztusi teljességet” (Ef 4,13). Különleges módon Krisztus „teljességéhez” tartoznak a szenvedők; azok, akik már nem tevőlegesen alakítói, hanem szenvedőlegesen elfogadói az életnek. A hívő ember is mindenki máshoz hasonlóan szenved az élet korlátai miatt és életének időlegességét nap mint nap megtapasztalja saját esendőségeiben és betegségeiben. Amennyiben mindezt úgy fogja föl mint fölszólítást, hogy Krisztussal szorosabb élet- és szenvedésközösséget vállaljon, akkor új esélyt nyer időlegessége, élete beteljesítő értelmét és végső boldogságát remélheti Attól, aki Jézus Krisztusban már bizonyosságot tett életre támasztó hatalmáról. A Kolosszei levélben található a *helyettesítő* („kiegészítő”) szenvedés gondolata: „Örömmel szenvedek értetek és testemben kiegészítem azt, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, az egyháznak javára” (Kol 1,24).

Krisztus megváltói szenvedése teljes és tökéletes volt. Hogyha a szenvedő ember gyötrelmeit Krisztus mindent átfogó szenvedésére tekintve és az Ő szándékával egyesülve viseli, a helyettesítő szenvedés értelmében és erejével pótolhatatlan szolgálatot tesz a közösségnek. Krisztus szenvedése „kitölthető” és „kiegészíthető” az „együtt-szenvedés” révén; mindenekelőtt, hogyha a szeretetben való egyesülés („együtt-szeretés”) lelkületével történik. A Fulda melletti frauenbergi kolostorban olvasható egy képen ez a fölirat: Gott will Mitliebende — Isten olyanokat keres, akik képesek együtt szeretni vele.

Milyen legyen a keresztyén szemlélet saját életünk végességével és időlegességével kapcsolatban? Ehhez mindenekelőtt az a messze kitekintő gondolat ad jelentős eligazítást, amelyet a Szentírás tár elénk a világtörténelemnek az „új égben és új földön” (Jel 21,1) való beteljesüléséről. János jelenései kifejező erejű képekkel különösen azt az igazságot mutatják be, hogy a földön lejátszódó, időben zajló létet miként emeli föl Isten saját örökkévalóságába.

3. AZ ÖRÖK ÉLETBE VETETT HIT

Életünk időlegességének megtapasztalása számos idős embernél vezet végzetes letöréshez és reménytelen kétségbeeséshez. Mások viszont hitüktől vezetve egyértelműen alapvető feladatuknak tartják, hogy megbirkózzanak az új élethelyzettel, amely elé saját lehetőségeik elapadása és fokozatos tovatűnése állítja őket. Ilyenkor válik valójában tudatossá, hogy milyen nagy különbség az, csupán nagy általánosságban beszélni a halálról, mint a jelen világ és túlvilág határmezsgyéjéről, vagy pedig rádöbbszenni arra, hogy a halál nekem magamnak jelenti az élettel szembeni elvárások végét. Óhatatlanul felötlik a kérdés: Számolok-e az „új”, az örök élettel, amellyel Isten akar megajándékozni? Számolok-e vele, mint keresztény ember, aki akkor is hiszi, ha még nem birtokolja? A hitvallás szavaival adhatunk a kérdésre most választ: „Hiszem a holtak föltámadását és az örök életet.” Mostani helyzetünkben válik ugyanis bizonyossá, él-e bennünk keresztényekben az a reménység, hogy életünk nem ér véget a halállal, hanem Isten önmagával együtt új kezdetet ajándékoz számunkra. Az örök életbe vetett hit jogosít föl minket, keresztényeket, hogy reménykedjünk abban az „örökségben”, amelyet „el kell nyernünk”, hogy általa „Isten tulajdonává válhassunk” (Ef 1,14).

4. A REMÉNYSÉGBE ÖLTÖZÖTT HIT

„Passiójában Jézus végigjárta a fájdalmak mélységeit egészen a keresztfán elszenvedett gyötrelmes befejezésig. Isten azonban a legnagyobb szenvedés és végső elhagyatottság közepette is végig ott volt ezzel a keresztfeszített Jézussal”. (30)

Amikor a hit bátorságot önt a kereső és kérdező emberbe, hogy bizakodással nézzon szembe önmaga végességével és időlegességével — hiszen Isten tartja őt gondviselő kezében —, akkor a hit már a reménység arculatát ölti föl. „A halálból való újraébredés reménye, a halál sorompóját áttörő hitünk arra ösztönöz bennünket, hogy vállaljuk életünket másokért és helyettesítő szenvedésünkkel alakítsuk át mások életét.” (31) Így tudja az öregedő ember eleve nem megtartani saját reménységét és képes másokat is annak részesévé tenni.

5. FÖLSZÓLÍTÁS ELKÖTELEZETT KRISZTUS-KÖVETÉSRE

Mivel Isten Jézus Krisztus megváltó szenvedésében és halálában szeretetét nyilatkoztatta ki, az ember éppen végső kiszolgáltatottságának állapotában hallja és érti meg a Jézus Krisztusban hozzánk forduló Isten üzenetét. Hogyha az idős ember tudatos szenvedésközösséget vállal az Úrral és így lép vele életközösségre, akkor a „nagy passióból”, az Úr szenvedéséből részesedik. Nem szabad azért a szorongást okozó végső kérdésekre elkendőzött, valótlanul szépítő választ adni, vagy azokat semmibe venni. Saját végességünk elfogadása ugyanis az elkötelezett Krisztus-követésnek egyik sajátos módja.

Jertek, jertek, világ kicsinyei,
Csendben az Istent dicsőíteni.
Jertek, ti szépek, hívek, boldogok,
Csengőm szavára elnémuljatok,
És meghajoljon valamennyi térd
Az Isten árnyékában didergő nagyokért.

Sík Sándor

TÖRTÉNELMÜNK ÉLETALAKÍTÓ TÉNYEZŐ

Johannes Singer

Túlságosan leegyszerűsíteniénk a kérdést, ha az ember örege-
dését csupán természetes folyamatként, pusztán élettani szem-
szögből néznénk és kimerítő magyarázatát újra meg újra csak az
érzékek és életműködések elgyöngülésében keresnénk. Az élettani
folyamat csupán egyike az embert formáló tényezőknek. Létezik
ezen kívül más is: a szellemi-történelmi, a személyes kapcsolatok-
ból adódó, a közösségi és kulturális tényező. Az emberlét az embe-
ri közegben való együttlét, értékek közös birtoklása és megosztá-
sa: részesedés és részjuttatás. Emberségünket nem magunktól bír-
juk, hanem másoknak köszönhetjük — és másoknak is adjuk to-
vább; nem csak fizikai-élettani síkon érvényes ezen alaptétel, ha-
nem az egész életet átszövő, egymással való találkozások nagy
színterén is. Megszámlálhatatlan csatornán keresztül, mindenek-
előtt a nyelv közegén át, áramlik az emberlét az egyik személytől a
másikig. Olykor jótékonyan odafordulhatunk embertársainkhoz,
máskor viszont megtagadva őket elfordulhatunk tőlük, nem ritkán
gyilkos és bántó módon.

Saját életutunk kijelölt szakaszát az emberekkel nagy ünnepi
menetként járjuk végig, együtt haladva Isten népével, amely a tör-
ténelem zarándokútját járja. Mivel az embermivoltunk megvalósu-
lásában fontos szerepet játszó történelem szakadatlanul változik,
nem közömbös, hogy milyen történelmi időkbe születtünk bele.
Rómában a németek nemzeti templomában VI. Hadrián (+ 1523)
sírkövén állnak ezek a szavak: „Sajnos a legkiválóbb férfinél is sok
múlik azon, milyen időkben él.” Nyilvánvalóan a reformáció kezde-
tének nehéz időszakára utal a fölirat. Jelenkorunk problémáit látva
olyan vágy ébred bennünk, bárcsak más korszakban élnénk.
Ugyancsak nehéz szívvel tudjuk elismételni Karl Rahner lelkigya-
korlatos imáját: „Köszönetet mondok Neked azért a korért, amely-
be beleszülettem”. Hívő lelkületünk alapvető magatartása az,
hogy elfogadjuk a mindeneket adományozó Istentől nekünk szánt
létet, az Ő általa kijelölt térbeli és időbeli meghatározottsággal e-
gyütt.

Ez a „tárgyilag adott történelem”, amely valójában saját közreműködésünk nélküli adottság, feladattá is válik. Alkotnunk kell belőle valamit, ami több: a legjobbat kell belőle kihozunk, túl kell szárnyalnunk a jóval a benne rejlő rosszat. Ennek eredménye lesz az „egyéniileg adott történelem”, az embernek mint a történés hordozó alanyának a megszületése, amely közelebb juttat saját egy-szeri, megismételhetetlen, végleges önmegvalósulásunkhoz. Ejt-sünk szót először is napjaink öregedő nemzedékének tárgyilag adott történelméről.

1. A LEGUTÓBBI NYOLCVAN ESZTENDŐ

A most öregkorukat élő emberek tulajdonképpen végigélték a XX. század eddig eltelt időszakát, bár szép számmal vannak olyanok, akiknek első évei a XIX. századba nyúlnak vissza. Kíséreljük meg nagy vonásokban fölvezetni e legutóbbi 80 esztendő történel-mét, inkább csak címszavakban és a legfontosabbat kiemelve. Az olvasónak majd sok minden eszébe jut, amiről itt nem teszünk em-lítést. Mentségképpen hivatkozhatom végül is Wallenstein híres mondására, amelyet — Schiller szerint — a hízelkedő bécsi króni-káshoz intézett: „Főleg hírlapok alapján fölvezetni számunkra azt, amit borzadályok közepette mi magunk átéltünk.”

Akik ma túl vannak hetvenedik életévükön, azoknak élete még az 1871-1914-ig terjedő hosszú békeidőszak végén indult. Negy-venhárom évig tartott ez az időszak. 1918-1939-ig csupán 21 bé-keévünk volt; átvétítve ezt a második világháború utáni időre csak 1966-ig telne belőle. Igaz ugyan, hogy 1945 óta 1986-ig több mint negyven esztendőnk volt, de ez még mindig rövidebb időtar-tam, mint a német-francia háború és az első világháború kitörése közötti időszak. Az 1914 előtti időszak a nyugati társadalomban a jólét, a civilizáció és a reménység csúcspontja volt. Persze ellen-erők is éreztették már hatásukat: borúlátás, a hatalom és a háború istenítése, forradalmak. A nyugati országok lakosságának tekinté-lyes többsége viszonylagos jólétben élt; volt egy szinte mesés, bár rövid időszak, amikor úgy tűnt, állandósul a jólét növekedése. Az előttünk járt nemzedék ezért emlegette szívesen nekünk az úgyne-vezett boldog békeidőket és a „régii szép idők” képzetét hagyta az utókorra.

Viszont ekkor következett be évszázadunk katasztrófáinak szülőanyja: az első világháború. A versaillesi békekötés a kortárs történészek szerint (bár e nézet nem minden kétségen fölüli) nem sikerült olyan jól, mint ahogy azt egyes amerikai idealisták remélték, de azért nem is olyan rosszul, mint ahogy az a németeknek tűnt. A Saint-Germain-i békekötés Ausztriának csak a törzsrészét hagyta meg, a dunai monarchia csökevény-maradványát, amelyet senki sem tartott életképesnek. Következett a két háború közötti időszak; ez az elnevezés egyben jellemzés is. Majd jött a második világháború, az elsőnél hosszabb, s ez minden korábbi háborúnál mélyebben szántott bele mindannyiunk egyéni történelmébe. A második világháborút követő időszakot sokáig egyszerűen „háború utáni időnek” neveztük. 1945-öt a múlttal való szakításnak és újrakezdésnek tekinthetjük, de erre némileg árnyékot vetett a potsdami konferencia.

Lehetséges, hogy a fiatalabb korosztályokhoz tartozók saját átézésük alapján más meghatározókat helyeznek előtérbe: hiszen szerencsájukra a háborút csak hírből ismerik. Számukra ez éppúgy a távoli múlthoz tartozik, mint teszem föl a római korban a Teutoburger Wald közelében vívott csata.

Próbáljuk meg most több szemszögből megvizsgálni ezt a háború és béke meghatározóiba helyezett és jellemzett nyolc évtizedet. Készítsünk néhány hosszmetsetet annak tudatosítására, hogy a most öregkorban élő embereknek viszonylag rövid idő alatt milyen elképesztően hosszú utat kellett végigjárniuk: az élet valóban ropant sokat követelt tőlük.

1.1 Az emberiség az eggyéformálódás útján

El kell ismernünk, hogy ez a folyamat nagyon régi eredetű. Évszázadunkban azonban lélegzetelállító módon fölgyorsult: az emberiség soha nem látott módon és mértékben eggyé forrott. Gyakorlatok a világ-szóösszetétellel jellemzett fogalmak: van világpolitika, világtörténelem, világkereskedelem, Szakszervezeti Világszövetség, Egészségügyi Világszervezet, Pénzügyi Világkonferencia, Világbank és Egyházak Világtanácsa, valamint világirodalom, világsiker és világbajnokság, vannak világhatalmak, és az egyház korunkban válik világegyházzá. Ugyanazon erőter kényszere alá kerül minden, alávetve a jó és rossz törvényszerűségeknek. Ennek

következtében a katasztrófahelyzetet is világra szóló méretekben és összehasonlíthatatlanul fájdalmasabban éljük át, mint más korábbi időkben: globálissá lett a félelem is. A biológus Adolf Portmann joggal hirdette meg tudományos alapelveként a „humánus egységét.” Hogy jobban megértsük, mi az, ami lezajlott és zajlik életünkben, lépünk kissé vissza gondolatainkban. Tény, hogy biológiai tekintetben az emberiség mindig egységes maradt, tanúsítja ezt az egymás közötti nemzőképesség fennmaradása. Történelmi szempontból ugyanakkor az emberiség nem alkotott mindig egységet, hiszen sok nép a többiekéről semmit sem tudott, és sok olyan embercsoport létezett, amely kétségbe vonta mások embermivoltát. Egyre növekvő méreteket öltött viszont az a folyamat, amelyben kisebb embercsoportok (hordák) nemzetségekké, törzsekké, majd kiterjedt birodalmakká forrottak össze. Később fölvetődött — valószínűleg első ízben az asszíroknál — a világbirodalom eszméje. Az Ádámról mint valamennyiünk ősatyjáról szóló bibliai tanítás ugyancsak azt a fölismerést siettetette és támasztotta alá, hogy az emberiség végső soron egy. Az egybenövés folyamata a történelem tanúsága szerint fájdalmas volt és ma is az. A világ belső megosztottsága és a hatalmi tömbök egymással szembeni ellenségeskedése közepette éles kínnal hasít belénk annak tudata, hogy az emberiség nagyon is egy és egyetlen. 1945 nyara határkövet jelent az emberiség eggyéválásának útján. Nem abban az értelemben, mintha akkor valami egészen új dolog vette volna kezdetét: hiszen a háború utáni állapot lehetőségeiben már korábban, a háborús években kezdetét vette a kibontakozás keresése. Ugyanakkor folytatólagosság érvényesül abban is, hogy az utódoknak kellett fizetniük atyáik bűneiért. Mondhatjuk azonban, hogy 1945-ben sajátos világpolitikai helyzet áll elő: alapjaiban új világhatalmi csoportosulás jelentkezik. Azóta minden emberközi kapcsolat szorosabbá, ugyanakkor robbanékonyabbá vált.

Földkerekségre szóló lett és egyre inkább azzá válik a tudomány is, különösen a természettudomány s ezen belül a fizika és kémia, majd ennek következtében a technika. Úgy tűnik: a fizikusok a világ tulajdonképpeni urai, hiszen az ő kezükben nyugszik a háború és béke kérdése. Egyetemessé vált az iparosítás, a gépesítés pedig világszerte új szakaszba lépett. Új energiaforrásokat tártak föl. A kapcsolatok fölvételét szintén világméretűvé tették már a régi hírközlőeszközök is, de még inkább az újak. A világon mindenütt jelen

lehetünk a tömegtájékoztatási eszközök segítségével: ha úgy tesszük, közvetlen átékelhetjük a holdutasok visszatérését a Földre a Csendes Óceánon. A közlekedés is globálisan köt össze minket. 1910-ben — s ez már a ma élő idős emberek életében történt — világszenzáció volt, amikor az ember első alkalommal repülte át a La Manche csatornát. S íme, azóta már emberek jártak a holdon, és onnan újból vissza is tértek.

A világvizonylatban ható sodró erők hatása is észlelhető abban, hogy egyre szorosabban fonódik össze társadalom, tudomány, gazdasági élet és állam.

De nemcsak a „világ”, mint szóösszetétel utal valamennyi folyamatra az egészre való irányulására, hanem a „tömeg” megjelenés is. Beszélünk tömegtársadalomról, tömeggyártásról, tömeges munkanélküliségről és tömeges elszegényedésről, valamint bevételtömegről és tömeges turizmusról. Olyan tömegek vannak úton világszerte, mint soha korábban. Még soha nem látott a világ ilyen mértékű népvándorlást.

Az emberiség egygyéformálódásának hiány jellegű és szomorú ellenpróbája a háború totálissá és globálissá válása. A ma öregedő emberek közül sokan két olyan háborút éltek át, amelyet a történelem első alkalommal nevez világháborúnak, s amelyek valóban azaz is váltak, legalábbis lefolyásuk bizonyos szakaszában.

Említsük meg mindenekelőtt a háborúk befelé irányuló és ható általános jellegét. Megszületett az első világháborúban az általános mozgósítás törvénye, amely végül is azok fölött lett úrrá, akik úgy vélték, ők lesznek úrrá a háborúban. Totálissá válik a háború, és ez odáig fajul, hogy a háború úrrá lesz minden és mindenki fölött. A háború fokozatosan fölemésztja a nemzet erőit, a maga szolgálatára kényszeríti a tudományt, de ugyanígy az emberi hagyományokat, az értelmet és a nemzetközi jogot is. A háború mindent szétmorzsoló teljhatalommá lesz. Borzadva emlékszünk vissza arra, amikor a második világháborúban bejelentették a totális háborút. A teljes belpolitikai hivatalgépezetet, a polgári életet, sőt a válást is alávetették a háborúnak és a külpolitikának. A háború totálisan és forradalmi módon átalakítja a gazdasági életet, egyben gazdasági, szociális és politikai kalanddá lesz, mint például az ínségtől megkövetelt szükségsgazdálkodásban: bomlaszt és tönkretesz, új politikai határokat von vagy régieket vizsgál felül; vezérlő elve a bosszú és a mások vesztesége fölötti káröröm; nyomában világ-

méretű pénzbukás, új hatalmi csoportosulások jelentkeznek. Mint-hogy korunkban hallatlanul nagy és merőben új energiakészletek halmozódtak föl, ez is egyre inkább megsemmisítő képességet ad a háborúknak.

A kifelé irányuló általános jelleg a háborúkat a szó szoros érteimében világháborúvá tette, mindenekelőtt az utóbbit, amely 1939-től 1945-ig tartott. Az első világháborút az Európán kívül élők eleinte merőben „európai polgárháborúnak” tekintették. Világháborúvá kétséget kizáróan azzal vált, hogy 1917-ben az amerikaiak partraszállásával másik földrész is beavatkozott az összecsapásba.

A második nagy háborús összetűzésből még inkább világháború lett. Most már nem csupán Európában avatkozik be idegen földrész a háborúba, hanem a földgolyó másik felén is háború tör ki: 1941-ben a japánok megtámadják Pearl Harbourt. Alapjában véve a második világháború is európai polgárháborúként kezdődött. Hihetetlennek tűnő, időszerűtlen kísérlet volt arra, hogy egyik európai nép életteret hódítson magának a többi európai nép rovására.

1.2 Hovatartozások változása

Mi emberek csak úgy létezhetünk, hogyha valahová tartozunk. A sehova sem tartozás beteggé tesz, sőt kifejezetten halálos. A hovatartozásnak persze számtalan módja és erősségi fokozata ismeretes. Itt és most csak arról lehet szó, hogy néhány, nagy tömegeket érintő hovatartozást vegyünk szemügyre feszültségterhes változásaival együtt.

Az országunkban élő, most öregedő emberek fiatal éveikben olyan nagy birodalmak polgárai voltak, mint Németország vagy Ausztria-Magyarország. Ugyanezen generáció tagjai — egyik napról a másikra — egy kis országhoz tartoztak, esetleg valamelyik idegen államhoz, és pedig annak külön anyanyelvű kisebbségéhez. Sokan nemcsak az otthonnélküliség, de az államnélküliség sorsát sem kerülték el. Olyan államhoz tartoztak, amely egyre kevésbé volt polgárainak javai fölött őrködő, liberális „bakterállam”. Épp ellenkezőleg, az állam egyre inkább valami „családféle” szerepet öltött magára, amely úgyszólván mindenkinek szétosztja a kijáró zsebpénzt és a természetes család versenytársává lesz. Sajátságos gondoskodási beállítottság párosul ehhez, amely fölszámolja a

hála (eddig természetes és kötelező) érzését. Államok, amelyek egykor a világ leghatalmasabbjai közé tartoztak, ezután másoknak alávetve tülelemre és engedelmisségre kényszerülnek, amint erről a hullámvölgy mélypontját jelentő 1945-ös év tanúskodik. Bekövetkezett azután a nagyhatalmi tömbök valamelyikéhez való csatlakozás, a nyugati vagy keleteurópai gazdasági közösségek valamelyikéhez történő hozzákapcsolódás időszaka. Hozzá tartozunk ugyanakkor egy olyan erjedésben levő világhoz is, amilyent nem látott még a történelem. Erjedés Kínában, Ázsia és Afrika új országaiban. Fiatalkorunk körülményeihez képest bonyodalmasabbá vált a Föld arculata. Forrongó változások Latinamerika világában: forradalmak versenyfutása reformkísérletekkel.

Külön meg kell említeni az uralkodó eszmékhez és világnézeti rendszerekhez való aktív vagy passzív hovatartozást. A manapság harmadik életszakaszába lépő ember elképesztően nagyszámú világnézettel és párttal került kapcsolatba. Megélte a liberalizmust, nacionalizmust, imperializmust, nemzeti szocializmust, faszizmust, szocializmust és kommunizmust. A demokráciát helyel-közzel már-már egyedül üdvözítő eszközzé magasztosították előtte, sőt egyenesen megváltó szerepet tulajdonítottak neki. Vajon ki próbálhatná ennek értékét és korlátait kellő belátással fölmérni és értékelni, ha nem a most öregkorába lépő ember?

1.3 Változások vallási téren

Az újkorban élünk, a fölvilágosodás újkori sodrása hat ma is életünkre. Ez a korszak 200 éve kezdődött és vett hatalmas lendületet, amikor nálunk Mária Terézia uralkodott. Fia, II. József már állami rendeleteivel támogatta a fölvilágosodás széleskörű érvényesülését. Miről is volt itt szó? Rendszerint azt állítják és nem is alaptalanul, hogy az ember addig soha nem látott módon vette birtokba saját szabadságát. Magától értetődően az emberi lét saját szabadságával együtt egészen magasrendű értéket testesít meg. Kapcsolódott azonban még valami más is egyéni mivoltának kihangsúlyozásához, s ez a mai fölfogás szerint a tulajdonképpen újszerű: az ember új gyakorlatot teremtett, s hallatlanul energikus tettekkésziséggel vette birtokba önmagát és a világot. Természetesen hasonlóan „gyakorlatias” volt az ember már a középkorban és a kőkor-

szakban is, amikor letelepedett, vadontenyésző növényeket kezdett saját maga megtermelni és vadállatokat szelidített meg, majd megművelte a földet is. De soha azelőtt nem volt példa olyan ugrásszerű előretörésre, mint amilyent a technika a XVIII. század óta végbevitt, s amelynek első főlvonása a gőzgép föltalálása volt. Ezért alighanem helyénvaló, hogyha a fölvilágosodást valójában világméretű új gyakorlatként jellemezzük.

Miután most már az ember saját egyéni mivoltának és szabadságának síkjára emelkedett, igyekezett megszabadulni azoktól a hatalmi kényszer-kötöttségektől, amelyek eddig — előjogokra hivatkozva — uralkodtak fölötte. Feszült helyzet alakult ki közte és a tekintély hordozói között, legyen szó akár állami, akár egyházi tekintélyről. Nem lehetett már semminemű magától értetődő igénye a tekintélynek; minden esetben igazolnia kellett magát az ember előtt. Elkerülhetetlenné vált az isteni tekintéllyel való összeütközés is: az előző évszázadban, csakúgy mint a jelenlegiben, bőven akadtak szószólói és élharcosai ennek a szembekerülésnek. Mellettük szólt az is, hogy a korábbi istenfogalom szorosan összefonódott a földi tekintéllyel és hatalmi viszonyokkal. Előretör az ún. valláskritika. Meghatározó alkotóelemévé válik annak a vallásos és vallásellenes légkörnek, amelyben a ma öregedő emberek élete lezajlott. Auguste Comte-nak (+ 1857) az a véleménye, hogy a vallás gátolja a tudományos kutatást s ezért mint merő képzelgést el kell vetni. Ludwig Feuerbach (+ 1872) az emberi vágyak kivetítését látja a vallásban. Karl Marx (+ 1883) a vallást teszi felelőssé azért, hogy a paradicsom nem a földön valósul meg, mivel az embereket a vallás ópiumával kábítják. Friedrich Nietzsche (+ 1900) a vallást az étellel szembeni árulással azonosítja. Sigmund Freud (+ 1939) a vallást mint beteges apaképzetet magyarázza. Jean Paul Sartre (+ 1979) szemében az Isten az emberi szabadság ellensége.

Mi keresztények meg vagyunk győződve arról, hogy a vallás — különösképpen a kereszténység, amely alapvetően éppen egy embert állít teljes emberi sorsával a középpontba — beteljesítője emberlétünknek. Ezzel szemben a valláskritika a vallásban ellenszegülést és elidegenedést lát az emberiséggel szemben. A valláskritika szelleme beivódott az emberek lelkébe és széles tömegeket hatott át. A mai öregkorúak életük folyamán többször lehettek tanúi nagyarányú egyházból való kilépéseknek: az „el-Rómától mozga-

lom”-ban, valamint a nemzetiszocialista „istenhitben” — mindkettő politikai agitáció eredménye —, majd a jelenkori egyházelhagyási hullámban, amelynek célja a „vallásfelekezeteken kívüli státusz” megszerzése.

A valláskritika mellett s egyúttal ahhoz szorosan kapcsolódva a tagadás irányában befolyásolja a vallási légkört a „szcientizmus”, a szinte ámulatba ejtő tudomány-hívőség, amely kifejezetten valláspótlék szerepét tölti be és egyfajta hamis értelemben vett vallásá lett. A szcientizmus táptalaján sarjadt irodalmi művek sok embert megingattak hitükben, mint pl. Ernst Häckel „Welträtsel” (Világrejtelék) c. könyve (14. kiadás 1928). A szcientizmus és különösképpen a tudomány-istenesítés olyan gondolkodásmódra nevelte az embereket, amely a vallást végül is mint fölösleges, visszahúzó terhet lökte ki életük hajójából.

Kérdés, hogy a ma öregedő ember tudomást szerzett-e arról a nagyon is erőteljes ellenvéleményről, amely időközben a valláskritikával és szcientizmussal szemben kialakult és kifejlődött. Ezeknek a vallásellenes irányzatoknak szülőanyja, a fölvilágosodás immár más megvilágításba került és vita tárgyát képezi. A fölvilágosodás megkérdőjelezett értelmezése következtében azon vesszük észre magunkat: az általunk alkotott roppant technika, amelynek célja az volt, hogy fölszabadítson bennünket a természet uralma alól, immár saját maga vált olyan „második természetté”, amellyel szemben tehetetlen az értelem; képtelenek vagyunk a kétszáz évvel előttihez hasonló módon megvédeni, újra kiharcolni szabadságunkat. Az akkori derűlátásba aligha ringathatjuk magunkat, hiszen ezt a mesterséges világot maga az értelem hozta létre. A tudomány a kritika céltáblájává lett. Ma nyíltan ki lehet mondani a tudatlan maradisággal való megbélyegzés veszélye nélkül, hogy a tudományok messze eltávolodtak valódi tárgyuktól: a természet-tudomány a természettől, a pedagógia a gyermektől, a pszichológia a „psziché”-től. S vajon a teológia is az Istentől? Ez volna csak igazán elszomorító.

Úgy tűnik hát, hogy olyan átalakulásnak vagyunk tanúi, amely gondolkodásunk alapjait érinti. Fordulópontként az 1970. vagy 1972. évet jelölhetjük meg. Ekkor válik ugyanis egyre világosabbá, hogy a föld készletei korlátozottak; nem haladhatunk minden további nélkül az eddigi úton. Visszaemlékezem arra az esetre, hogy körülbelül 20 évvel ezelőtt az egyik tudósunk vagy műszaki

szakembernek tettük föl ezt a kérdést. Úgy nézett, mint aki egyáltalán nem érti. Ma már mindenki ismeri ezt a problémát. Ha pedig az ember megtapasztalja korlátait, akkor ismét ütött az igazság órája, s ez jelentős a vallási helyzet alakulása szempontjából is. A fölvilágosodás ezen dialektikus értelmezése alighanem inkább szorongást ébreszt az öregedő emberben. Szorongást kelt benne — persze nemcsak őbenne — az a tény, hogy bizonytalanná váltunk és nem tudjuk, hogyan tovább. Az ősi emberi bizakodás, amely kölcsönhatásban áll a vallással, társadalmi alapjait tekintve is változáson ment keresztül. Korábban az ember a földjéből élt és pár évtizeddel ezelőtt még 80 %-ban mezőgazdasági termelést folytatott. Tudta, hogy léte a föld hozamától függ, amely évről-évre megadja termését. Létfontosságú dolgai közül sokat saját maga állított elő, így messzemenően független volt másoktól. Az ember boldogulása manapság nem a természet mezőgazdasági hasznosításán alapul; biztonsága és bizonytalansága az emberi társadalom függvénye. Az ipari társadalom olyan munkamegosztás-módot honosított meg, amely a korábnál összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben másoktól tesz függővé mindenkit. A mai ember kénytelen arra hagyatkozni, hogy a társadalom teljesíti a szociális követelményeket, ha másként nem, azon az alapon, hogy a fiatalabb korosztályoknak kell megdolgozniuk az öregekért. A roppant méretű ipari árútermelés további szemléletváltozást is hozott magával. A takarékosági szemlélet helyett, amelyben a mai idős emberek valamikor fölnevelkedtek, a romboló, esztelen pazarlást sajátítottuk el. Az anyagi javakban való dúskálás viszont ugyancsak kihat — persze negatív értelemben — a vallásosságra.

1.4 Változó egyház, változás az egyházban

Az egyházban bekövetkezett változásra a hívő ember különös érzékenységgel reagál. Nem csoda, hiszen évszázadunk zavaraiiban az egyház volt sokak számára a legutolsó földi mentsvár, amelynek legalább annyira otthonunknak kellene maradnia, amiként gyermekkorunkban az volt. Leginkább a történelemből merített nagyvonalú tájékozódás segít megértenünk, hogy miért vált elkerülhetetlenné bizonyos értelmű változás.

A középkori egyház nem volt szabad egyház a szabad államban, legalább is nem úgy, amiként egymáshoz való kapcsolatukat manapság értelmezzük. Sarkítottan kifejezve azt mondhatjuk, hogy nem létezett sem önmagáért és önmagában megálló egyház, sem pedig önmagáért és önmagában megálló állam, hanem csupán az egyetlen kereszténység. Az újkorral bekövetkezett a fájdalmas, de szükségszerű elválás. Az I. Vatikáni Zsinaton (1869-70), valamint a II. Vatikáni Zsinaton (1962-65) az egyház vívódva kereste önértékelését az újkor viszonyai között. Különösképpen mint Isten vándorló népe törekszik az egyház önmaga mélyebb megértésére jutni. Pontosabban arról van szó, hogy helyes magatartást alakítson ki a világ felé a legújabb korban. Az egyház nagyon hosszú időn keresztül tanításával, tudásával járt a világ előtt, néha mint anyja és tanítónője („mater et magistra”) — intő, fölemelt mutatóujjával elítélően állt vele szemben, boldogtalannak érezve magát gyermekeinek viselkedése miatt, akik sohasem a helyeset cselekszik. Az egyház, egyszerűen szólva, valamiképpen kirekesztette magát, kívülállóvá vált. A II. Vatikáni Zsinaton azonban valami sorsdöntő dolog történt, amely máris sok fájdalmat okozott és fog még okozni. Az egyház ugyanis ezt a modernné vált világot minden félelmével és reménységével együtt magához akarja ölelni és saját testében kívánja átszenvedni bajait: próbál együtt haladni, együtt örülni, szorongani és reménykedni ezzel a világgal. Krisztus példáját követi, aki úgy győzte le a szenvedést és halált, hogy azt saját testében szenvedte el. Az egyház-kép ezen változása súlyosabb következményeket von maga után, mint azt első látásra gondolnánk. Így azonban az egyház, küldetésének megfelelően, a világ keresztjének együttthordozójává válhat.

Még egy másik változás is folyamatban van, amely az egyház építményét érinti. A középkorban a hierarchikus megjelenésű Tanítóhivatal került az egyház értelmezésének középpontjába. A középkori ember a pápa főhatalmából kiinduló, egyetlen, piramisszerű alakzatként látta az egyházat. Most azonban ez a Hivatal az emberekhez szóló krisztusi ígéretnek közöttünk élő, teljhatalmú közvetítője. Ez a hivatása és feladata leginkább az Eucharishtiában valósul meg. A Zsinat újra föltárta az egyház eucharisztikus alapstruktúráját. Ennek következtében az egyház eucharisztikus közösségek láncolata, egyfajta „communio”, amelynek egységben tartója és iránymutatója a világegyház római püspöke, aki a „világ-

eucharisztia” közösségének példával előljáró feje. Az egyház már távolról sem tekinthető központilag kormányzott államnak.

A Zsinat tehát valóban mélyreható esemény volt. Voltak persze már korábban is döntő fontosságú, előkészítő események és folyamatok: X. Szent Piusz a korai és gyakori szentáldozást szorgalmazó rendeletével, a biblikus megújulás mozgalma, a népi liturgikus mozgalom s általában mindaz, amit az „egyház ébredése a lelkekben” (R. Guardini) kifejezéssel jellemezhetünk századunk első felében. Olyan részintézkedések is új hajnal közeledtét jelezték, mint pl. a húsvéti liturgia reformja.

Kiéleződött helyzet alakult ki azonban a hit alapkérdéseiben is, s ehhez az is hozzájárult, hogy a zsinati intézkedések következtében más egyéb, bizonyos esedékes változások is egyre sürgetőbben jelentkeztek. A szellemi földindulás egyik rengési központjának tekinthetjük a történeti gondolkodást. Az újkor szellemi áramlatában először a természettudományos gondolkodás áttörése következett be, majd a XIX. században a történeti gondolkodásnak sikerült előtérbe jutnia. Ennek fő törekvése és célja, hogy az ember birtokába kerítse saját eredetét, saját, valamint a világ történelmét. Nem váratott sokáig magára, hogy történet-kritikai kutatás alakjában ez a történeti gondolkodás az egyház kapuin is kopogtasson, hogy annak ősz-kezdetét s különösen szent iratait történettudományos kritikának vesse alá. Erre első alkalommal a századforduló táján került sor a modernizmus révén; az egyházi hivatal közbelépése azonban fölszámolta ezt a mozgalmat. Csak XII. Piusz adott lehetőséget 1943-ban kiadott biblia-enciklikájában az Őszövség történetkritikai kutatására, majd a Zsinat és a Pápai Biblia-Bizottság nyilatkozata ugyanezt kiterjesztette az Újszövségre. Eleinte teljesen beláthatatlan volt, hogy a Krisztus-hit szempontjából mit jelentenek az ílymódon nyílt lehetőségek. Azon ijesztő egyoldalúság ugyanis, amely megtalálni vélte végre a „bölcsek kövét”, már-már azzal fenyegetett, hogy a Jézus Krisztussal kapcsolatos bizonyosság elvész a történelem távoli ködös homályában.

A történelemkritikai kérdés természetesen nem csupán a Bibliát érintette, hanem a teljes egyházi hagyományt is, hittételeket éppúgy, mint az örökölt keresztény erkölcstant.

Nem maradhatott el az ellenhatás sem a történeti gondolkodással szemben. Odáig fajult a dolog, hogy majdnem egyházszakadást előidéző botránykő lett sok minden, ami az egyháztörténelem

során évszázadokon vagy évezredekén át magától értetődő volt, s amit a Tanítóhivatal többször is fölújított (pl. a sokféleség a liturgia nyelvénél, a kézbe történő áldoztatás, az egyes teológiai iskolák különféle irányzatai).

Voltak azonban olyan változások is, amelyeknek hullámai nem jutottak el ilyen érzékelhető módon a hívekig, mégis megváltoztatták a vallási élet légkörét. Itt különösen a teológiára gondolunk. Az újszolasztika, amely csupán a múlt század óta létezik egyeduralkodóként, azt a benyomást keltette, hogy ez az egyetlen „örök teológia”. Várható volt, hogy a többirányú teológiai útkeresés lép helyébe, mivel merev kategóriáiban aligha volt hely a személy és az újkori egyéni gondolkodás számára. Ehhez járult még az is, hogy nem tettünk kellőképpen különbséget egyrészt az Evangélium, mint az Üdvözítőről és üdvösségről szóló üzenet, másrészt a teológia, mint ezen üzenet emberi értelmezési kísérlete között. A teológia változtatása így aztán megváltoztathatná Isten ígését, ami pedig szükségszerűen örök és megváltoztathatatlan. Ebben szerencsére eredményes továbblépés következett be. A biblikus elmélyülésnek köszönhető, hogy az evangéliumban egyre kevésbé látunk mennyei dolgokról eligazító soktétéles tanrendszert, amely mindig így volt és így is lesz, s amelynek elfogadására Isten és az egyház tekintélye kötelezi az embert. Üzenete sokkalta inkább erre a boldogító eseményre világít rá: Jézust az Isten Krisztusként ajándékozta és adja továbbra is a világnak. A tantételek igazságának merő elfogadása átalakul — s ezt egyáltalán nem leértékelő szándékkal és hangsúllyal mondjuk — és személyes Krisztus-követéssé válik.

Az imént leírt változásnak is megvoltak a Zsinat előtti előzményei. Ilyennek tekinthető például a harmincas években Innsbruckból kiinduló „kérügmaticus teológia”, amely a skolasztikus teológia egyfajta kiegészítését szándékozott megvalósítani.

2. AHOGY AZ UTÓBBI NYOLCVAN ÉV SZEMÉLYES ÁTÉLÉSÜNKBEN JELENTKEZIK

Néhány töredékes vonással próbáltuk bemutatni azt a kort, amelyben a ma öregedő ember élete lezajlott. Most azt vizsgáljuk, hogy ténylegesen milyen mértékben hatnak az emberre ezek az

események. Az elmondottak közül sok minden ismeretlen maradt számunkra, egyik vagy másik esemény csupán mint valami jég-hegy csúcsa mutatkozott életünkben. Mi ugyanis a valóságban megtörtént dolgoknak csak egy rétegét éljük meg tudatosan. Ezt figyelembe véve a történelem is olyan átgúró folyamat, amely minden egyes embert maga alá gyűr és mélyebb nyomokat hagy benne, mint ahogy azt az illető maga sejtene.

A nagy történelmi szövevény közepette magától értetődően létezik a magunk nagyon is személyes történelme. Ez például abban is állhat, hogy valaki a házasságban rátalál élete partnerére, vagy hogy éppen nem találta meg, vagy nem is akarta megtalálni. Az ember személyes történelme szempontjából nem közömbös, hogy sikerült-e vagy zátonyra futott a házassága, hogy voltak-e baráti kapcsolatai vagy sem. A személyes történelemhez tartozhat az is, hogy valaki tartós kötöttséget vállalt (pl. szerzetbe lépett és fogadalmat tett).

Létezik tehát egy nagyon is személyes történelem a mindent átfogó nagy történelmi összefüggések közepette.

2.1. A történelem szövevényes hálójában

Miképpen ostromolták a történelem hullámai az azt átélő és át-szenvedő ember életének partját? Századunk háborús szörnyűségei, úgy tűnik, nagyon mély formáló hatással voltak a ma már idősebb emberekre: be kellett vonulniuk, hazájukban pedig a bombázások rémségét kellett elszenvedniük. Minden nap tele volt életveszéllyel. A következmények egészen gyászosak voltak: rokonok és szeretett személyek elvesztése, menekülés a hazából, a vagyoni helyzet átrétegződése (aki azelőtt jómódú volt, most vagyontalan és koldusszegény), infláció, a megalapozott létnek — vagy netán még a becsületnek is — elvesztése.

A második világháború hátterében ott állt a diktatúra, amelyet valamiképpen túl kellett élni. Itt csupán röviden emlékeztünk a töméntelen gyűlöletre, az emberek meggyalázására és megsemmisítésére. Ilyen háttérből kilépve kellett az embereknek állást foglalniuk, erőteljesebben, mint addig létfontosságú döntéseknél az új hatalmi formával, a demokráciával kapcsolatban: hiányosságai ellenére is kitartóan és csak azért is támogatják, vagy egyenlőre tartózkodóan viseltetnek vele szemben. Hiszen olyasmit is tapasztal-

tak már, hogy a diktatúrában sok minden gyorsabban, sőt jobban is megvalósítható volt. Szellemeskedve úgy mondotta valaki a nemzeti szocializmusról: sok minden jó volt benne, csupán összességében volt rossz.

Más élmény is meghatározó benyomást hagyott az emberekben: a hallatlan igénytelen élet, a borzalmas nélkülözések, a túlélésért való küzdelem a létminimum határán vergődve. Saját tapasztalatából jött rá mindenki, mily végtelenül sok olyan dolog van, amelyre nincs feltétlenül szüksége, vagy nem olyan mértékben szükséges, mint azt előzőleg — s később ismét — gondolta. Soha nem látott mértékű kihívással állt szemben mindenki, mert soha máskor nem ment keresztül annyi mindenben. Megértjük, hogy miért beszélnek erről szívesen különösen a férfiak. A derék, jó emberek még inkább azzá váltak, a gyengék akaratuk ellenére hősökké. Volt eset, amikor ennek fordítottja történt: lélekzuhanás, zsákutcába-jutás, amelynél a hiányjelleg vált egyeduralkodóvá. A hazatérésre emlékező hálaadó istentiszteletek alkalmával ismételten figyelmeztettem kedves volt bajtársaimat arra, hogy nem annyira a háború, mint inkább a béke, mindenekelőtt a szürke hétköznapiak jelentik számunkra a nehéz próbatételt. Egyszerűbbnek tűnik egy alkalommal bátor tettet végrehajtani vagy teljesíteni a másik megmentésére hívó fölszólítást. Egyébként sohasem tudtuk volna elképzelni, hogy a bajtársiasság élménye mily felejthetetlen, kitörölhetetlen nyomot tud hagyni bennünk.

Az újjáépítés és jólétért való küzdelem ugyancsak létmeghatározó következményekkel járt, ha nem is hatott ki közvetlenül a világnézeti, vallási területre. Óriási igény mutatkozott a lemaradások pótlására, s szinte egyedülálló éhséggel vetette rá magát az mindenki, hogy saját maga és gyermekei számára megszerezze a jólétet. Viszont éppen ezek a gyerekek kerültek érdekes módon váratlan helyzetbe. Az idősebb nemzedék arra ítéltetett, hogy lerombolja szinte egész Európát. Ugyanez a korosztály lehetőséget kapott arra, hogy az újjáépítéssel a rombolás következményeit eltüntesse. S mi következik azután, hogyha már nem lesz mit szétrombolni? Hogyha ténylegesen létezik az emberben valamiféle pusztító- és rombolási ösztön, akkor ez némi magyarázattal szolgálhatna arra, hogy miért és honnan vannak napjainkban a terroristák és romboló célzatú diákforradalmak.

Vegyünk sorra most további olyan tényezőket, amelyek óhatatlanul formáló hatással voltak az egyes emberek életére. Kétségkívül érezhető és mély nyomokat hagyott az emberekben a világgazdasági válság és munkanélküliség, az országok életében bekövetkezett számos változás, a tudomány és technika sok-sok eredménye. Ha meggondoljuk, hogy nagyszüleink még majdnem ugyanúgy világítottak, mint ahogy Kr. e. 5000 évvel a neandervölgyi ember megvilágította barlangját, hogy falaira festhessen, — vagy hogy az eke elvi fölépítése egészen korunkig ugyanolyan volt, mint amivel a középkőkorszakban szántottak, akkor látjuk, milyen horderejű volt a mi életünk folyamán lezajlott technikai forradalom. És még nem is beszéltünk az orvostudomány ugyancsak meghatározó befolyásáról! Hallatlan módon megnövekedett az átlag-életkor: ebből újabb problémák adódnak, amelyek éppen és elsősorban az öregedő embereket érintik. Amikor a neves filozófus, Immanuel Kant (+ 1804) 50 esztendőssé lett, akadémiai közgyűlést rendeztek tiszteletére a königsbergi egyetemen. A rektor köszöntőjében „tisztelet parancsoló nagy öreg”-nek nevezte Kantot. Mi minden változott azóta!

Hogyha a vallási és egyházi síkon érvényesülő alakító tényezőket tekintjük, nagy jelentőségű volt a nemzetiszocialista uralom idején kifejlődött egyházi ellenállás és küzdelem. Abban az időben ez olyan egyházi öntudatot kovácsolt a lelkekben, amely nyilvánvalóan hiányzott a későbbi nemzedékeknél. Az egyházban leltünk hazára, a szabadság szigetére az ellenséges diktatúra és világnézet fojtogató szorításai közepette. 1945-ben a végső-első órában, amikor otthon és haza romhalmazzá váltak, ugyanezt éreztük, bár új formában. Ott állt ugyanis mellettünk az egyház, igéjével és szentségeivel, minden katasztrófát túlélő Krisztusával — függetlenül attól, hogy templomok százai hevertek romokban.

2.2 Az alakító tényezők hatásának megoszlása

Rendkívül nagy jelentősége van annak, hogy a világtörténelem eseményei életünknek melyik szakaszára esnek. Egészen más módon esik a latba, hogyha valaki gyermekkorát élte a második világháború idején, vagy hogyha akkor már ifjú- ill. felnőttkorú volt. A felnőtt, aki bizonyos mértékig már kiforrott, másként élte át ezeket a világtörténelmi eseményeket, mint azok, akik ebben az időszak-

ban születtek. Tanulságos lehet erre vonatkozólag a statisztika — mindenestre a teljes pontosság igénye nélkül. Megemlítjük például az egyházi hivatásból kilépőket, akik a linzi egyházmegyében a zsinat utáni nehéz időszakban hagyták el a szolgálatot. 1975-ig a kilépettek többsége (kevés kivétellel) az 1935-1950 között születettekből került ki. Ehhez járult még, hogy ezek a papok működésük első évtizedeiben különösen nehéz helyzetbe kerültek (ezek voltak az 1950-1975-ös szentelési évjáratok); következett az egyházon belüli nagy átalakulások és elbizonytalanodások kora. Ilyenformán ők nem csupán a „szétrombolt” világnak, hanem a „feldúlt” egyháznak is áldozatai. Hogy a kép teljes legyen: az én saját évjáratom körüli kollégák velem együtt ugyancsak átélték a háborús időszakot. De mi akkor már 18, 20 vagy 22 évesek voltunk. Mintegy negyvenen léptünk be a linzi szemináriumba a második világháború után, és a zöme már meghaladta a 30 éves kort, amikor 1949-ben eljutott a papszenteléshez. Közülük egyetlen egy sem hagyta el hivatását; nyilvánvalóan „jó talajelőkészítést” végzett szörnyűségeivel a náci rezsim, a hadsereg és a háború.

Más oldalról megvilágítva a kérdést: föltűnő tény, hogy a terroristák javarészt vagy közvetlenül a második világháború után vagy a második világháború idején születtek. Ők tehát már földúlt, szétrombolt világot kaptak örökségül. Alighanem helytálló az a feltevés, hogy az első világháború távolról sem idézett elő olyan szörnyű és sokrétű pusztítást, mint a második.

Nyilván nem közömbös, hogy milyen életkorra esnek a történelmi események. Lehetséges, hogy ami a technika egészének történetében egyáltalán nem jelentős tény, mégis nagyon mélyen rögződik emlékezetünkbe, mivel fiatalságunk idején történt. Ezen az alapon elképzelhető, hogy valakire mélyebb benyomást gyakorolt az első detektoros rádiózás 1920 és 1930 között, mint az első televíziósprogram.

2.3 A szabadság érvényesülésének színtere

A történelemmel való összefonódás nem jelent automatizmust. Az embernek messzemenő lehetősége van arra, hogy még azzal szemben is állást foglaljon, ami róla elrendeltetett. Helmut Plessner szociológus „excentrikus pozíció”-ként jellemzi az embert. Ezen a következőket érti: Az ember minden irányban érvényesülő

„belső szembesítés”-ben él. Úgy van a világban, hogy ezen „e-világban-léttel” is még egyszer szembesül. Vagyis képes e-világban-létét szemlélni, lelkében tudatosítani és átélni, a világgal szemben meghatározó módon és erővel tud föllépni, képes a világot megváltoztatni: tevékenységével vagy annak elhagyásával „előformálhatja” a világot mások számára. Ezen túlmenően az ember szembesül önmagával is: test vagyok és szembekerülök testi mivoltommal, én magam vagyok és ezen én magammal is ismételten szembesülök, úgyhogy saját magamról is gondolkodhatom és rendelkezhetem. Ez a legbelsőbb önelhatárolás a szellem fegyvere, a szabadság színtere.

A történelmi összefonódással kapcsolatban önmagamnak a történelemmel való azonosulása vagy nem-azonosulása lesz a nagy feladatom. Először is kiegészítés és azonosulás azzal, hogy a történelemnek ez a szakasza és nem valami másik az enyém. Nem más korok gyermekeként születünk, hanem a XX. században kellett leélnünk életünket. Nem mentegőzhetünk ilyenformán: a szentek évszázadaiban, nagy szentek (pl. Asszisi Szent Ferenc) kortársaként belőlem is szent lett volna. — Ezt követi az azonosulás vagy nem-azonosulás azzal, ami jót vagy rosszat kinek-kinek a történelmi korszak fölkinál vagy elrendel. A személy döntésén múlik, hogy mit használ föl mindebből „építőanyagként” embersége arculatának végleges kialakításához. Ha emberi mivoltom itt és ma nem is volna elfogadható saját bűneim okozta eltorzulások miatt, a valóságban adott létemet mégis elfogadhatom, mert a reménység úgy mutatja be nekem saját mivoltomat, mint jövődő beteljesülésem „nyersanyagát”. Hisz végül is velünk van, Aki a „tökéletesítő utolsó simítást” elvégzi rajta.

Jelen megfontolások alapján és Martin Gutl egyik költeményének kezdő soraival tegyük föl magunknak az alábbi kérdéseket:

Ki lett belőlem? Ki voltam születésem előtt?

Ki voltam gyermekkoromban? Ki vagyok ma?

Mi az, ami változtatott rajtam? Mi az, ami maradandó nyomot hagyott bennem?

AZ ÖREGKOR ÉRTELME ÉS KÜLDETÉSE

Maximilian Fürnsinn

Eltérő érdekű céloktól vezetve ugyan, de a politika, tudomány, szabadidő-kultúra, a legkülönbözőbb szervezetek — magától értetődően az egyházak is — fölfedezték az öregeket. Szerfölött széles lehetőségek tárultak föl az idősebb generáció számára. Néha már az a benyomásunk támadhat, hogy a nyugati társadalom sokfajta kezdeményezése az idősebbek érdekében nem más, mint önigazolási kísérlet. A gondozási rendszer óriás méretű gépezete, az öregek körüli gyakran mesterkéltné serénykedés időnként mintha csupán pótlás és kárpótlás lenne a megtagadott személyes törődés helyett. Sokféle okra vezethető ez vissza. Ezek közé tartozik az is, hogy hiányzik az öregkor értelmének és küldetésének helyes fölismerése. Addig, amíg az ifjúság bálványozása, a teljesítményi és hasznossági gondolkodás a döntően meghatározó szempontok társadalmunkban, addig az öregkor hiány jellegű jelenségnek számít. Az öregedő és idős emberek közül is sokan érzik ezt a kettősséget. Míg korábban a keresztény hit alapján kaptunk választ az ember értékét illetően, ma már más döntő szempontok érvényesülnek.

Miben áll tehát az öregkor értelme és küldetése? A válasz erre a kérdésre lényegében a társadalmi fölfogástól, a hittől és világnézettől függ.

1. AZ ÖREGKOR ÉRTELME

Az élet középső évtizedeit tekintjük általában az emberi élet „delének” (a német „Hoch-Zeit” szójáték is, hiszen „Hochzeit” alakban menyegzőt, lakodalmat jelent — ford. megj.). A gyermek- és ifjúkor a „még-nem”, az öregkor a „már-nem” területére szorul vissza. Ennek megfelelően eltérő értékeléssel találkozunk és eltérő jelentőséget is tulajdonítunk ezeknek az életszakasznak.

1.1 A harmadik életszakasz önállósága és sajátossága

Napjainkban újra föl kell fedeznünk a harmadik életszakasz sajátos méltóságát, törvényszerűségét és értelmét. Tisztázzuk ezzel kapcsolatban a „harmadik életszakasz” fogalmát: az előrehaladott életkor megjelölésére használjuk ezt a kifejezést. Nem értékmegjelölést akarunk vele adni, nem „rokkantsági életszakasz” értelemben használjuk, amelyre immár a betegség, elesettség, teljesítménycsökkenés a jellemző. Ebben az életszakaszban teljes határozottsággal bizonyos új követelmény jelentkezik. A munka világából történő kilépés, a teljesítőképesség lecsökkenése, a tevékenykedésnek bizonyos mértékű korlátozottsága stb. az öregedő embert új életminőség felé indítja el. Ennek viszont semmi köze sincs a kishitű csüggettséghez, levertséghez és élettelenységhez. Sokkal inkább arról van szó, hogy meglássuk ezen életszakasz mélyebb értelmét, új kilátásait és lehetőségeit. Ez pedig egyenesen magasfokú tevékenykedést és erőfeszítést tételez föl.

Az új életminőség, amelyet az öregedő embernek keresnie kell, s amely ezen életszakasz értelmét és sajátosságát hordozza, abban áll, hogy újfajta mélységet, új reménységet és új „arany közeputat” fedezünk föl.

Illies kitűnő tanulmányában néhány példával vázolja az új lehetőségeket és esélyeket: mindenekelőtt érvényes fontos kötelezettség az öregedő ember számára, hogy minden erejével keresse az örömet és vidámságot, hogy fölfigyeljen az öröm sajátos forrásaira, amelyek talán éppen most fakadnak számára.

Még ha elérkezik is a visszahúzóódás és lelassulás időszaka az idős embernél, ez több tekintetben egyenes utat nyithat életünk mélységei, mélyebb értelme felé. Ha netán veszít is az idős ember szeme eredeti látóképességéből, ugyanakkor nagyobb az esélye arra, hogy élesítse belső látását: a szív és jószág szemét. Ha már nem is képes meghallani minden hangot, ezzel éppen hogy esélyt szerez a mindennapok lármájából való kimenekülésre: a tisztább „belső hallás” területére léphet, s ebben segítségére lesz hosszú élettapasztalata is.

Amikor az ember testi kívánságai, szükségletei gyöngülnek — pl. szexualitása, étvágya —, akkor új érzékenységet fedezhet föl magában a lelki és szellemi dolgok iránt. Amikor pedig az emlékezet lesz homályosabb, és a mindennapok történéseiben sem tud

már eligazodni, akkor előtérbe kerül bizonyos kifinomult érzék az élet egészének belátására és értékelésére. Erőteljesen kapcsolódik össze a jelen és a múlt. Teljes terjedelmében átláthatóvá válik életünk nagy aratása, halálunk órájáig lassan összeáll „életünk filmje”.

Sok idős ember magányosságának néma kiáltása egyéb új esélyekre is fölhívja a figyelmet: a magányosság ugyanis lehetővé teszi az önmagunkra-találást, a sajátmagunkhoz-való-eljutást. Amennyiben önmaga ellátását, saját házkörüli teendőit el tudja végezni az egyedül élő idős ember, magányossága csak akkor okoz fájdalmat, hogyha üres és tartalmatlan. (32)

1.2 Az emberi szenvedés és elesettség mint életünk döntő mozzanata.

Rá kell világítanunk közelebbről az előzőekben fölvetett — többnyire hiányosság-jellegű — öregkori jellegzetesség valódi értelmére. Kifejezésre jut bennük mindenekelőtt az, hogy az emberi élet nemcsak a fölépülés és fejlődés, hanem a fölbomlás általános törvényének is alá van vetve. Mindkettő hozzátartozik az ember életéhez. Aki ezt nem veszi figyelembe, nem vesz tudomást az emberi élet jelentős szakaszáról. Kifejezetten veszélyes irányzattá alakult ez a fölfogás a szenvedésellenes fogyasztói társadalomban. Az emberi szenvedés értékes eleme — mint pl. a belső erők fölszabadítása, a teherbíróképesség növelése, engesztelés, szeretet, türelem, remény, bátorítás és megtisztulás — teljességgel elkerülük figyelmét, mert eszmevilága alapján idegennek tartja és eleve „selejtnek” minősíti a szenvedést. Az öregkori szenvedés és megfigyatozás keresztény értelmezése és tartalmi tisztázása rámutat-hat arra, hogy szó sincs itt az emberi élet elértéktelenedéséről, ha-nem Krisztus sorsa ismétlődik meg az emberi összeomlásban és kudarcban. Mélybehanyatlásunk közepette fölviláglik föltámadá-sunk reménysugara. A szenvedés kínjaiba merült idős ember élő keresője-kutatója a keresztény föltámadás-reménységnek.

1.3 Öregkorunk — életünk beteljesülése

Az öregkor értelmének jelentős szempontja az érettség és beteljesedés. Az élet „készre-alakulásáról”, befejezéséről van szó. Ez a

késői életszakasz tulajdonképpen az ember döntő lépése önmaga felé.

Két szempont bír jelentőséggel ebben az életszakaszban. Egyik a közeledő halál realitása. Ez mindenre rávetíti komolyságát és visszavonhatatlanságát és egyúttal a teljes életre vonatkozóan teszi föl a kérdést: elfogadható, vagy nem elfogadható? A másik súlyponti kérdés az eddig leélt élet, amelyet immár haza kell „menekíteni”, révbe kell juttatni.

Így kapcsolódik össze keresztény nyelven szólva a halálra való fölkészülés — az *ars moriendi* — az Istenhez való hazatérés tudatosan megélt reménységével, amely legtalálóbban „új megszületéshez” hasonlítható.

1.4 Áldott öregkor

Az öregség értelmével kapcsolatban figyelembe kell vennünk hitünk még egy szempontját: az öregség bizonyos ígéretnek, áldásnak a beteljesülése. Hiszünk abban az ígéretben, amelyet Isten beteljesít rajtunk, ahogyan Ábrahám is az Ő ígérete és áldása teljesült be, amikor régi hazájából fölkerekedve újba költözött. Az egyház minden este dicséri ezt a beteljesülést és az Isten ígéretét a Magnificat és a Simeon énekének elimádkozásával — hiszen a nap estéje végül is az élet alkonyához hasonlítható és annak előképe. Áldott, Istennel elmélyült kapcsolatban megélt öregkorunk az isteni ígéret beteljesülése: valóságos kegyelem!

2. AZ ÖREGKOR KÜLDETÉSE

Hogyha az előzőekben mondottakból kiemelünk néhány olyan szempontot, amely az öregség értelmének elemzésénél lényegesnek tűnt, valamelyest már körvonalazódik előttünk az öregkor küldetése. Lényegében a következő pontokban foglalhatjuk össze: „bátorság az új erényhez”, „*ars moriendi*” (a meghalás művésze) és az „új reménység”.

2.1 Bátorság az új erényhez

„Az öregszik helyesen, aki elfogadja az öregedést!” (R. Guardi-

ni) Az öregedő ember döntő fontosságú küldetése elsősorban abban áll, hogy elfogadja az öregkort. Új életfeladatot kell benne látnia, amelyet nem szabad csupán elszenvednie, hanem tettekre szólító, új kihívásként kell fogadnia, amely korlátokkal és lehetőségekkel jelentkezik.

Az új feladattal úgy tudunk megbirkózni, hogyha előzetesen alaposan átgondoljuk új életállapotunkat. Az öregkorú embernek élénk érdeklődést kell tanúsítania az öregkori változások iránt, legyen az akár fizikai, pszichikai, társadalmi vonatkozású, illetve vallási és szellemi változás. Ezekkel a problémákkal kapcsolatos érdektelenség sok idős embert sodor szorongásos félelembe, elszigetelődésbe és túl korai szellemi visszafejlődésbe.

Az élet teljes terjedelmére érvényes fejlődési folyamatot az öregedő embernek folytatnia kell. Sőt azt is világosan kell látnia, hogy még halála is ehhez a fejlődési folyamathoz tartozó feladat. Az élet kérdéseinek és problémáinak beható áttekintése és megfontolása mellett az idős embernek tudatosan el kell fogadnia saját jogait és kötelességeit. Megváltozott életkörülményei folytán — mint pl. nyugdíjazás, nyilvános működéstől való megválás, változások a családi körülményekben stb. — az idős ember váratlanul új, talán egészen más feladatkörrel is szembekerül. Más oldalról tekintve viszont új jogok, némelykor előjogok is megilletik. Számolnunk kell természetesen azzal, hogy társadalmunkban erősen megváltozott az idősebb nemzedék értékelése és jelentősége. A korábbi évszázadokhoz viszonyítva más lett gazdasági, szellemi, szociális és számarányukból adódó szerepük.

Az új életfeladatnak megfelelően kell beállítania életritmusát is: keresnie kell, hogyan ossza be és töltsse ki munkával, pihenéssel, fölüdüléssel a napot és egyáltalán az idejét: új vagy eddig elhanyagolt érdeklődési területeket kell fölternia. A személyes kapcsolatok most emberibb, érdekmentesebb és egyénibb formában fejlődhetnek: társadalmunk oly bőséges szabadidő-tevékenységet kínál, hogy ez minden bizonnyal a lehetőségek széles skáláját nyújtja az idősebb emberek számára is.

Bár az idősebb nemzedék szerepének jelentősége erősen csökkenőben van, társadalmunknak mégis szüksége van az idős ember sok sajátos vonására, hogy emberi arculatát megőrizhesse. Együttal fontos feladata az idősebb korosztálynak is, hogy ezeket a vonásokat tudatosítsa megélje. Teljesen új „erénykatalógust”

kellene kialakítani az idős ember számára. Ezzel rámutathatnánk az öregkor pozitív szerepére és újraértékeléséhez nagymértékben hozzájárulhatnánk.

Itt van például az idős ember közmondásosan jóindulatú magatartása, kedvessége. Az előrehaladott életkort ezeknek a tulajdonságoknak kell fémjeleznie. Nem valamiféle bamba ártalmatlanságot, vélemény nélküliséget vagy visszahúzódást értünk ezen. Sokkal fontosabb, hogy az idős ember nyugalmat sugárzó „békeszerző fórum” legyen. Ez tenné őt igazi jótéteménnyé és értékes ajándékká a mai konkurenciaharcból, becsvágytól és hatalomhajhászástól áthatott világunk számára.

Az imént leírt magatartással egészen szoros összefüggésben áll egy másik hasonló tartalmú, lényeges jellemvonás: az idős embernek nem lehet fontos, hogy mindig és mindenben igaza legyen. Edigi élettapasztalata nyilván sok tekintetben előnyt biztosít számára. Ugyanakkor azonban a tudományos, technikai és társadalmi élet gyors fejlődése és a nála magánál bekövetkező érdeklődéscsökkenés viszonylag szűkíti álláspontját és életismeretét. Vajon hány barátság és családi kapcsolat romlik meg és megy tönkre azért, mert az idős emberek nem engednek csökönyös tudálékoságukból?

Az embert élete egész folyamán foglalkoztatja a vagyon, a hatalom és élvezet problémája. Józan távolságot kell tudnunk tartani emberlétünk ezen alapvető mozgatóerőivel szemben. Fokozottabb mértékben érvényes ez az öregedő emberre. A vagyontól és élvezetektől való folyamatos elszakadás legyen életének egyik alapvető vonása. Mélyebb fölszabadultságra, oldottságra kell eljutnia magatartásában. Ez a fölszabadult állapot teszi lehetővé számára, hogy meglássa a dolgok igazi értékét, vagyis hogy eljusson a *bölcsességre*. Sajnálatosan ijesztő eltévelyedések fordulhatnak elő ezen a téren, hogyha az idős ember a külsőségeket és hamis biztonságot keresi s abba kapaszkodik. A „fösvény öreg krampusz” szégyenletes karikatúrájává válhat; olyan szerepek ezek, amelyeket — úgy tűnik — gyakran hoznak kapcsolatba az öreg emberekkel.

Élettapasztalataink egységberendezése szorosan összefügg azazal a bölcsességgel, amely megfelelő helyre tudja besorolni a dolgokat és értékeket. Különösen fontos az, hogy kitapinthassuk azt a hordozó alapvonulatot, amely fönn tartja életünket, fölismerjük

az étellel szembeni bizakodásunk mélyben húzódó szilárd alapját, amely biztosan kitart és megmarad minden csalódás közepette, még a halál sötét éjszakájában is. Mi lesz ez a döntő fontosságú megtapasztalás és fölismerés? A szeretet! A keresztény hit szerint sikeresnek tartott életkiteljesülésnek ez az alapvonása. Emberlétünknek bizonyára sok más értelmes vezérfonala is megemlíthető és szembeállítható ezzel mint részleges szempont vagy követelmény. Ilyen például: az önmegvalósítás, a kötetlenség stb. de a szeretet az, amely megtart, betölt, reménykedővé és „párbeszédre képessé” tesz. „Mert kiáradt szívünkbe az Isten szeretete” (Róm 5,5). A szeretet ugyanakkor örökérvényű. Az idős embernek különösen nagy szüksége van erre a fölismerésre.

Az étellel szembeni józan távolságtartás gyümölcse a megítélésekben tanúsított érettség és higgadság. Több tapasztalat áll az öreg ember rendelkezésre, ami a megítélés mérlegének serpenyőjébe helyezhető. Az egész életen végighúzódó küzdelmes harc, vereségeivel és csapásaival, előmenetelével és sikereivel a dolgokba való mélyebb betekintésre képesíti az idősebb embert. Átlát azokon az emberi mozzanatokon, amelyek nincsenek feltétlenül mindig összhangban az ítéletkialakítás „tárgyilagosságával”. Itt valószínűleg újra bezárul a kör, és visszajutunk a „jóindulat” magatartásformájához.

Az idős embernek egészen különleges módon kell foglalkoznia életének kudarcaival és bűneivel. (33)

Életének átgondolása újabb, döntő alapvonással gazdagíthatja az idős embert előrehaladott életszakaszában: a hálaérzettel. A hálaadás lényegesen hozzátartozik a nyert kegyelmekhez. A hálás ember kinyilvánítja azt, hogy életét elfogadja — szépségeivel és keserűségeivel együtt. A hálánélküli ember megtagadja saját élet-történetét. — Továbbá: a hálás ember nyíltan megvallja, hogy élete ajándék: kegyelem. Azt is fölfedezi, hogy kinek köszönheti saját magát. Ebből a hálaérzetből fakad a jövőbe vetett bizalma is. Azért hisz a jövőben, mert megtapasztalta, hogy Isten az élete megtartója. Hálaérzete együtt dobban szívverésének ritmusával, jelezve az örök, el nem múló életbe vetett hitét.

„Minden valóságos élet találkozás!” M. Bubernek ez a megállapítása elmondható az idős emberekről is. Természetesen jelentős mértékű szándékolt vagy nem szándékolt magányosság is megtalálható ebben az életszakaszban. A városokban már fenyegetően

veszedelmessé vált az idős emberek elidegenedése. Sok idős ember „pszichikai higiénája” igényli a magányosságot — bár eltérő mértékben. Gyakran nem tudják már elviselni a túl sok kapcsolatfölvételt, több időre van szükségük az egyes helyzetek földolgozásához: így hát értékelik az egyedüllétet. Nem kívánnak másokat zavarni vagy másoknak terhére lenni: gyakran valóban ésszerűbb megvárniuk, hogy értük mennek, mintsem hogy útban legyenek másoknak. A fiatalabb nemzedéknek pedig egyáltalán nem árt, hogyha pl. az idősektől néha segítséget és szolgálatot kér. Az idősök és fiatalok külön háztartásvezetése még messze nem ítélt elszigetelődésre vagy a családi kapcsolatok fölbomlására. R. Rosenmayr szociálpszichológus ezt a kapcsolattartási módot így nevezi: „távolságra épülő bensőség” (Intimität auf Abstand).

Ez a távolságtartás manapság egészen új érintkezési és találkozási esélyeket kínál az idősebb emberek számára: így pl. a szomszédi kapcsolatok erősítése, idősök egyházközségi társaskörei, a legkülönbébb szervezetek és egyesületek által kínált sokoldalú lehetőségek. Arra is van esély, hogy újabb baráti kapcsolatok szövődjenek — előrehaladott korban is.

Szová kell tennünk az idős emberek még egy döntő problémáját. A hivatásbeli tényleges foglalkozástól való megválás a legtöbb idős ember számára nehezen megoldható feladatot, válsággal járó korlátot jelent s ehhez kapcsolódik bizonyos szerepvésztes, élet-színvonalcsökkenés és a „szociális előregedési folyamat” elindulása. Korunk parancsoló szava sürgeti az időskorú emberek szolgáltatainak igénybevételét. Szolgálatukat igénybe lehetne venni például a kisebb és közepes horderejű szociális feladatok széles területén, úgymint: dolgozó anyák részleges tehermentesítése, segítségnyújtás a sokgyerekes családoknál, más idős emberek ellátása és kíségetése stb. Sok értékes szolgálatot végezhetnének az idős emberek a közösségek, plébániák, illetve különféle egyesületek és szervezetek szociális intézményeiben.

Természetesen nem szabad csupán a teljesítmény mértékére gondolnunk. Az emberi találkozásoknak és egymásratalálásnak minőségét kell megváltoztatni. Asszisi Szent Ferenc egyik imádságában rávilágít a helyes magatartás lényegére: inkább arra törekedjünk, hogy vigasztaljunk, mintsem minket vigasztaljanak, ...inkább mi szeressünk, mintsem minket szeressenek.

2.2 *Ars moriendi (a meghalás művészete)*

A halál nyomasztó valóságként jelentkezik az idős ember tudatában. Évtizedeken keresztül sikerült a rá gondolást tudatunk pere-mére szorítani, de most — gyakran nagyon is érezhető formában — félreérthetetlenül közeledik hozzánk. Kortársainak illetve pályatársainak sírjánál is egyre gyakrabban találkozunk az idős ember a halállal.

Társadalmunk túlságosan is hallgat a halálról. Ez az irányzat részben azonos azoknak az idős embereknek a magatartásával, akik keveset beszélnek a közeli halálról. Nem tartják kíváncsinak, hogy — esetleg túlságosan felületes és sértő módon — túl sok szó essék erről a kérdésről. Ugyanakkor titkon valamiféle segítségre várnak, amely megkönnyíti számukra a nagy esemény elfogadását.

Éppen itt és ebben várhatunk döntő fontosságú szolgálatot a keresztényektől. Minél tehetetlenebb a mai ember magatartása a haldokló ágya mellett, annál inkább szükséges, hogy a hit erejével széttörjük a „halál mítoszt”. A halál nemcsak az élet befejezését jelenti, hanem életkezdetet is. A keresztények ezért nemcsak a halál, hanem a föltámadás titkát is föltárhathatják a haldokló előtt.

Aki hisz, másként hal meg: a hívő ember képes emberi módon meghalni. Teheti ezt, mivel életét rendezett formában zárhatja le. Nyugodtan mondhatja a nagy pillanat előtt: most én következem! Nincs szüksége a modern ember hazugságaira, aki vagy az élet csúcán gyorsan vagy gyötrelmek nélkül szinte észrevétlenül elszenderülve szeretne távozni ebből a világból. A hívő embernek szabad emberi módon meghalnia, vagyis úgy, hogy vele van az Isten. Tudatában van annak, hogy Istennél van végleges hazája s a jelenlegi állapot csupán „átmeneti”. A keresztény olyan ember, aki „ebben a világban él, de nem ebből a világból való”.

Az idős hívő embereknél hitük teljes tanúbizonyságaként joggal várhatjuk el az ilyen reménységgel áthatott magatartást. Ez volna az igazán döntő fontosságú szolgálat és küldetés egyházunk, valamint társadalmunk számára. Ezért öregkorunk sajátos feladata és küldetése: tanuljunk meg keresztény módon meghalni.

A halál egész életünket átformálja, ezért tőlünk is kifejezett és egyértelmű állásfoglalást követel. Krisztus érettünk „leszállt a halál országába” s a halál néma csöndjét a föltámadás boldog vára-

kozásává és örök reménnyé változtatta. Aligha ismerte föl bárki is jobban ezt a keresztény alapigazságot, mint éppen a francia ateista A. Camus, amikor domonkos szerzetesek számára tartott előadásában egy alkalommal ezt mondta: „Én ugyanúgy irtózom a haláltól, mint Önök. De belőlem hiányzik az Önök reménysége!”

2.3 Új reménység

Elkerülhetetlenül hozzátartozik életünkhöz a félelem és reménység, az értelem és értelmetlenség. Minden válság és tapasztalat mögött, életünk minden sikere és boldogsága mögött kérdőjelek állanak, s fölteszük kérdéseinket: Jó hozzám az élet? Alapjában véve el tudom fogadtatni magamat? Szeretnek engem? Reménykedhetek a maradandó boldogságban?

A reménység élet — az élet reménység

Több ez, mint pusztá szójáték. Az embernek nemcsak *van* reménysége, ő *maga* reménység. Az az ember, aki már nem remél, halott. Ez az élni vágyó reménység keresztény mivoltunk és létünk elmaradhatatlan tanújele. Éppen az öregedő ember teljesíthet fontos keresztény szolgálatot, hiszen élő valóságban — saját példáján — mutathatja meg ezt a reménységet.

A Szentírás számos példán állítja eléink a keresztény reménységet. Ilyen például a pütkösdí esemény: az Úr tanítványait eltölti Isten Szentlelke, új bátorságot önt beléjük, Krisztus élő megvallására bátorítja föl, új nyelvvel és a közlés új lendületével ajándékozza meg őket. Vagy vegyük Ezekiel ószövetségi jóvondolását, amely szerint a Lélek ereje a reménységet a halál határán túlra is kiterjeszti az új, lélekben újjászületett emberre (vö. Ez 37). Isten Lelke adja ezt a reménységet, ezt a bátorságot és lendületet és vonz bennünket a jövő felé. Hogyha Isten egy emberre igent mond, akkor ez az igen feltétel nélküli és az egész embert igényli. Zárkózottságunk és önközpontú gondolkodásunk persze életünk végéig harcban áll az új, Istentől kapott kegyelmi erővel. Pál apostol a „test és lélek közötti harcról” beszél. Isten tehát nem hagyja befejezetlenül életünket. Elvezet bennünket ahhoz a célhoz, amelyet elkezdett bennünk.

A reménység ismérvei

A reménység átformálja az embert, az időset is. A reménység szellemétől áthatott idős ember esetleges testi és szellemi gyöngeségei ellenére is rendelkezik majd belső hajtóerővel, hogy vigasztalan állapota ellenére vidám derűvel, minden elcsigázottsága mellett belső egyenes tartással és folytonos önsajnálkozás helyett életigenléssel szállhat szembe a kényelmességgel. Olyan szenvedéstűrő képességgel fog rendelkezni, hogy még betegségének, megpróbáltatásának mélységeiben, sőt haldoklása sötétségében sem esik kétségbe; akkor sem, ha mindez ugyanúgy fájdalmat okoz neki, mint bárki másnak. Testvéri érzületű emberré lesz, aki lankadatlanul küzd a megkeserítő elszigetelődés ellen. Életének előrehaladott napjaiban személyes, felelősségteljes elkötelezettségről tesz tanúságot s mindig meg fogja látni életében az új lehetőségeket. Aki remél, az mindezt csírájában már magában hordozza.

A reménység dialógusa

A reménység párbeszédét Isten kezdeményezi. *Szeretetében és örömében* akart minket az Isten. Végtelen éhséget és szomjúságot oltott belénk. Örömet, kedvességet, szépséget adott nekünk. Szeretete nem merőben játékos kedvtelés. Halálosan komoly elkötelezettséggel szeret bennünket: saját Fiát adta oda értünk áldozatul. Isten szemében értékesek vagyunk!

Isten várja válaszungkat, s ez Nála nem talál süket fülekre. Az ember imádságban és áldozatban adja vissza önmagát Istennek; megmutatja ezzel önátadását az Istenben való kiteljesedésre, elkötelezettségét, pozitív odafordulását, magától értetődő viszonzását. Az öregedő ember azzal fejezi ki reménységét, hogy pozitív értelemben imádkozó és áldozatot hozó ember. Vigasztalása lesz az, hogy Istennél a kezdeményezés, Ő érinti meg szeretetével szívünket, hogy ismét érezzük az „éhséget”.

„Nyugtalan a mi szívünk, míg Benned meg nem nyugszik. Mert Magadnak teremtetél bennünket, Uram!” (Szent Ágoston).

Ember, ne félj a rossztól!
Arkangyal áll a poszton,
Van, aki hallja hangod:
Szabadíts a gonosztól.

A bűnt se féld: a pázsit
Gyomot is hajt, ha ázik.
Ravasz művész az Isten:
A rossz is jót csírázik.

Még magadat se féljed:
Isten kezén a mérleg.
Ha még oly semmi volnál:
Majd megnagyít a Lélek.

A halál is csak ennyi:
— Ne félj elébe menni —
Édesapád az Isten,
Röpül eléd, ölelni.

Sík Sándor

BŰN ÉS MEGBOCSÁTÁS

Joseph Ernst Mayer

Az idős ember számára különleges nyomatékkal jelentkezik a bűn problémája, éspedig két jellegzetes formában.

1. Először is: sok idős embernél a feledés homályába merülnek a közelmúlt eseményei, viszont élesen rajzolódnak ki emlékezetében gyermek- és ifjúkorának történései. Évtizedeken keresztül elfelejtett, meg nem gyónt bűnök jelentkezhetnek éles megvilágítással lelkiismeretében. Tovább viszi, hurcolja magával azokat a bűnöket is, melyeket bár meggyónt, de nem tudott igazán hinni megbocsátásukban. Van, aki így érvel: ezt akkor nem láttam kellő komolysággal, vagy nem akartam komolyan venni: most, megöregedvén világosabban látom és bizonytalanság, önvád gyötör. Rosszul gyóntam, nem pontosan gyóntam, hanem félig-meddig elhallgattam bűneimet. Manipuláltam és becsaptam saját magamat, olyannyira, hogy végül már magam is elhittem. — Lehet, hogy mindez megfelel a tényeknek, de lehet eltúlzott, sőt beteges idegállapotból eredő önvádaskodás is. Az igazi tényállás valójában már messze kívül van az idős ember ismeretének határain. Mindenesetre rögtön tehetünk néhány észrevételt, amely segítségül szolgálhat. Isten az embert akkori ismerete és belátása alapján ítéli meg, amelyet tette elkövetésének pillanatában birtokolt. Az utólagos, helyesbített fölismerés nem változtat egykori cselekedetének minőségén. Ennek már csak a jövő és nem a múlt szempontjából van jelentősége. No és vajon mit jelent az: pontosan gyónni? A bűn eseményéről nincs fényképünk, hiszen lényegében a szív bensejében zajlik le. Szavakba sem foglalható maradéktalanul. Hogyha gyónásunk alapján véve becsületes volt, és nem akartuk szándékosan félrevezetni a papot vagy bűnünket szándékosan megkeкрülni, akkor gyónásunk minden bizonnyal rendben is volt. Itt is érvényes: későbbi jobb fölismerésünk nem ronthatja le korábbi gyónásunk minőségét. Végül is nem szabad a gyermektől vagy a fiatal embertől olyan érett erkölcsi ítélőképességet elvárni, amellyel az idős ember rendelkezik, vagy kellene rendelkeznie.

Nem ritkán ifjúkori, valódi vagy vélt szexuális bűnök nyomasztják az idős ember lelkiismeretét. Ezen a téren is világosságot lehet teremteni, nem ugyan a modern lazaság és önmegnyugtatás alapján, hanem az Isten által teremtetett valóság mélyebb megértésével.

Megrázó dolog azt látni, hogy a múltba való „szorongásos visszapillantás” mennyire tönkre teheti az ember életének utolsó éveit. Gyakran kapcsolódik ehhez az a fölfogás is, amely a saját életét — mindenekelőtt annak súlyos megpróbáltatásait, — úgy értelmezi, mint az elkövetett bűnök büntetését. Ez a szemlélet azonban csak részben helytálló. Természetesen vannak betegségek, amelyek gyakran a meg nem zabolázott szenvedélyek és a helytelen életvitel következményei. A nyomasztó magányosság is lehet annak következménye, hogy az ember önzése folytán senki mással nem törődött élete folyamán. De sok olyan szenvedés van, amit nem lehet ilyen leegyszerűsített módon „megmagyarázni”. Isten ugyanis nem bosszúszomjas, kicsinyeskedő, hanem jóságos és türelmes Isten.

Egyre-másra halljuk emberektől a kesernyés, elszomorító megállapítást, hogy életüket tönkretették, elhibázták. Az a legrosszabb, hogyha emögött be nem vallott és ki nem mondott kétségbeesés húzódik meg. Ez szinte pokoli sötétséggel telepszik rá az ember életére. Ezzel szemben a keresztény újra és újra erőfeszítést tesz arra, hogy Isten csodás megbocsátása segítségével még bűneit is beépítse életműve egészébe.

2. A bűn második, jellegzetes formája az idős ember életében azon tény, hogy magatartásában és elhibázott cselekvéseiben megkeményedik, megcsontosodik. Néha szenved ettől, sőt kétségbeesik amiatt, hogy már nem tud mássá lenni. Néha csak azért is megkeményíti magát és unos-untalan életének rossz tapasztalataira hivatkozva akarja igazolni és érthetővé tenni beállítottságát. Önféjősége, belátásnélkülisége, önzése és engesztelhetetlensége mind saját maga, mind pedig mások számára súlyos terhet jelenthet. Olyannyira csak önmagával van elfoglalva, a saját egészségével és a saját betegségével, önmaga boldogulásával és az őt megillető tiszteletadással, hogy ez már rövidzárlattal fenyeget az emberi kapcsolatok fölvételének vonalán. Vannak, akik öregkorukban csak azért lettek „jobbak”, mert nincs elég erejük a bűn elkövetésére, eltorzult belső magatartásuk azonban ugyanaz maradt. Ne-

héz az ilyen megkövesedés föloldása, megszüntetése; sokkalta fontosabb volna már eleve meggátolni az ilyen megcsontosodás létrejöttét.

A bűnnek öregkorra jellemző kétféle rögződése, ahogy bemutattuk, és ahogy ez idős embereknel gyakorta előfordul, tulajdonképpen nem egyéb, mint az élethez való ragaszkodás egy formája. Tragikus hiábavalóságára Jézus e szavakkal mutat rá: „Aki meg akarja menteni életét, (mindazonáltal) elveszíti azt” (Mk 8,35). Kifejezetten az idős embereknek szól Jézus hozzáfűzött figyelmeztetése: „Aki elveszíti életét, megmenti azt”. Embermivoltunkkal adott szükséghelyzetünkben minden szalmaszálba belekapaszkodunk, még a saját bűneinkbe is, hogy önazonosságunkat el ne veszítsük. Mennyire fontos ilyenkor, hogy megtanuljuk: mindentől meg kell válnunk, nemcsak javainktól, hanem önmagunktól is. Különösen az öregkornak sürgető feladata, hogy megőrizze az eleven, mások szolgálatára álló, készséges lelkiületet. Hogyan jellemezhetnénk találóan azt a magatartást, amellyel mindenkori életszakaszunkban folytonosan túllépünk saját magunkon? Valójában állandóan ismétlődő „ekstázis” ez (exstasis eredeti jelentése: önmagából való kilépés!), kitartó állhatatossággal s nem dühödt haraggal kell „bőrünkéből kibújnunk”, akár a pillangó, amelynek túlságosan szűkké vált báb-ruhája.

Világéletünkben mindig is tapasztalhatjuk az isteni vezetést, amely vonz és előresodor bennünket. A megváltás szorosan összefügg a „megválással”. Mivel Isten kivált minket, saját magunknak is el kell oldani önmagunkat. Önmagunk szükséges feladatát csak az Istennek és felebarátunknak való odaadás révén tanulhatjuk meg. Céltalan áldozathozatalt nem volna helyes elvárni az embertől; hiszen ez lehetetlen, sőt méltatlan volna számára.

3. Így látva a dolgokat megállapíthatjuk: az idős ember lényeges feladata saját élettörténetének földolgozása. Arról van szó, hogy salakmentessé és letisztulttá alakítsa életét, hogy világossá tegye benne a félhomályt és a sötétséget, hogy az értelmetlen és bűnös mozzanatokot is beépítse életműve egészébe. (34) Nem szabad életünkéből éveket, szakaszokat egyszerűen zárójelbe tenni, törölni vagy elhallgatni. Minden napunk valamennyi életrezdülése értéket hordoz magában. Ezzel kapcsolatban először is néhány téves nézetet mutatunk be.

Jónéhányan vannak, akik nem tudnak hinni bűneik megbocsátásában. Emögött jó nagy adag emberi gőg húzódik meg. A bűn nem lehet nagyobb Isten szereteténél. Egyáltalán semmi nagyszerű vonást sem hordoz magában: hitvány vagy kihívóan szemtelen. Az ember viszont nem akarja elismerni, hogy bűnével lealacsonyította önmagát, hanem inkább dacosan bebeszéli magának, hogy bűnével még az Isten sem boldogulhat. Csak a bűn képes az ember fejére nőni, csak az lehet számára lealázó, nem pedig az Isten. Félig már az is megváltást jelent, ha tudjuk: én, a bűnös egyáltalában nem vagyok áthághatatlan akadály Isten szeretete számára. Egyik oka annak, amiért az ember nem hisz Isten megbocsátásában, gyakran az a tény, hogy ő maga nem akar megbocsátani saját magának. Mintegy Istenre vetíti ki, Őbelé helyezi át saját kiengesztelhetetlenségét. Mihelyt sikerül magán erőt vennie és önmagának megbocsátania, nem fogja már oly valószínűtlennek találni, hogy Isten megbocsát.

Nem ritkán halljuk ezt a kijelentést: ezt nem tudom magamnak megbocsátani. Erre először is azt válaszoljuk: ez így igaz. Csupán a szájhős Münchhausen volt képes saját üstökénél fogva kihúzni magát a mocsárból. Az előbbi kijelentés azonban semmi jelét nem mutatja belátásnak vagy megbánásnak, hanem csupán a sértett önérzetnek, az ember részéről gyógyíthatatlan, önpusztító gőgnek a kifejeződése. Éppen a bocsánat megtalálása és elnyerése érdekében kell megtalálnom az önmagamból kivezető utat. Önmagamban nincs és nem található megbocsátás.

Óriási a száma azon próbálkozásoknak, amelyek a saját vétket önmagunk előtt kibebítenyi, sőt kimenteni, igazolni igyekeznek. Egyik ezt mondja: amit teszek, az nem rossz, csupán emberi. De hát tudvalevő, nem minden emberi — azaz könnyen megbocsátható —, amit az ember cselekszik. Nemcsak a gyilkosság és elnyomás embertelen, hanem a hazugság és a hűtlenség is. Egyesek kifejezetten ingerülten utasítják el azt a föltételezést, hogy ők bűnösök: nem, náluk minden teljesen rendben van — mondják. — Rám senki „semmi rosszat nem mondhat”. — A bűn tudata elviselhetetlen lenne önérzetük számára. Nem kifejezetten farizeusi öntudat ez? — A másik így szól: nem is volt az annyira gonosz dolog —, és jogos színben tünteti föl bűnét. A harmadiknak egészen pontos értesülése van: az Úristen nem is olyan: egyáltalán nem olyan szigorú, Ő maga sem veszi annyira komolyan parancsait. Esetleg vala-

hogy meg is egyezhetünk Vele. — Dehát valóban ilyen könnyű kézlegyintéssel volna elintézhető a szívtelenség és az emberek megalázása? Akkor ugyancsak volna okunk féltetni az embertől az embert!

Némelyek bűneik elfelejtése vagy, ami még rosszabb, elfojtása révén igyekeznek elérni a „bűnbocsánatot”. Itt olyan ésszerűtlen és emberi erőnkön túlmutató tevékenység körét érintjük, amelyre Jézus a következő szavakkal utal az Olajfák hegyén: „...ez a ti órátok, a sötétség hatalma” (Lk 22,53). Sokak életfolyása úgy zajlik, hogy nincs önellenőrzés, nincs erkölcsi állásfoglalás és értékelés, valamiféleképpen a véletlen, az idegen külső hatások, a divatos áramlatok életük meghatározói. Szabadságunkról azonban nem mondhatunk le, ha már emberek vagyunk! Arra kell egymást bátorítani, hogy életünket erkölcsi értelemben is kézbe vegyük.

Mi a teendő tehát? Az idős embernek is meg kell tértie, vissza kell fordulnia, hogyha zsákutcába jutott. Nem szabad reményvesztetten hajtogatnia: ide jutottam, hát itt maradok és így halok meg. Semmiképpen sem szégyen az idős ember számára, ha bevallja, hogy tévedett. Az öregkori búskomorságot, amelyben nemcsak a vég, hanem a bűn tudata is közrejátszik, Pál apostol két oldalról világítja meg. Azt mondja: „Az Istennek tetsző szomorúság üdvös töredelmet eredményez; a világ szomorúsága ellenben a halálba visz” (2Kor 7,10). Létezik tehát terméketlen és termékeny szomorúság, illetve bánat. Utóbbi azt a hálás tudatot ébreszti bennünk, hogy Isten öregségünk napjaiban sem hagyott el és nem „írt le” minket (bár erre lett volna bőven elegendő oka!), hanem további belátást és bizakodást önt belénk, hogy tudjunk még egyszer — és ha szükséges, százszor is — újrakezdeni.

Mennyire szükséges volna, hogy jobban ismerjük magunkat, jobban átlássunk saját magunkon! Gyakran, nagyon is gyakran saját magunkat csapjuk be: nem egyszer mint valami fölfoghatatlan, titokzatos rejtéllyel állunk szembe magunkkal. Nem maradhat ez így! Meg kell tanulni jobban kézbevenni magunkat. Erre megvan a lehetőség. Több türelmet kell tanúsítanunk saját magunk és mások iránt. Az ember nehezen kezelhető, sérülékeny és bonyolult lény; ezt különösen az öregkorban tapasztalhatjuk. Emiatt azonban nem mondhatjuk, hogy fölösleges vagy megvetésre méltó volna. Amíg Isten megfoghatatlan módon ránk sugározza szeretetét, addig kell valamiféle szeretetreméltóságnak lenni bennünk! Isten

szeretete elegendő okot és magyarázatot szolgáltat arra, hogy szeressük magunkat és felebarátunkat.

Mennyire üdvös volna áttörni az önzés bűvkörét, megnyílni mások számára, az ő sorsukat is szívügyünké tenni, derűs lelkülettel segítségükre sietni. Eközben lehullna életünkről minden ótvar és kéreg — és íme — egy teljesen új ember vonásai kerülnének napvilágra.

Mi lenne akkor, hogyha öregségünk kis és nagy szenvedéseit nem szörnyű és meg nem érdemelt büntetésként fogadnánk, hanem a kiengesztelődés mosolyogva nyújtott, szeretetteljes ajándékának tekintenénk? Jézus szenvedése és halála végül is bizonyosság arra, hogy mindez lehetséges, ésszerű, sőt szükséges. Hiszen a Krisztus sorsával való egyévválás adja meg a keresztyén ember számára életének végső értelmét. Amikor a világ bűnének hordozásában és átvállalásában hozzá hasonlóvá válunk, ezzel kiegészítjük — amint Pál apostol mondja —, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből (vö. Kol 1,24).

Végezetül: Jézus komoly figyelmeztető szót intézett hozzánk, idősekhez: „Aki az eke szarvára teszi kezét és hátrafelé néz, nem alkalmas az Isten országára” (Lk 9,62). Az egyszer már megkötött, megszárt életháló mindig-újra-fölbontása értelmetlen és veszélyes, hiszen gátol bennünket abban, hogy teljes figyelmünket annak fogadására szenteljük, ami Istentől felénk közeleg. Ezért mondja Pál apostol: „...nem gondolom, hogy máris magamhoz ragadtam, de azt igen, hogy elfelejtem, ami mögöttem van, és neki-lendülök annak, ami előttem van. Futok a kitűzött cél felé, az égi hívás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban” (Fil 3,13-14). Aki persze csak a halál pillanatáig gondol előre, nem lehet részese ennek a bizakodásnak. A hit és hitetlenség végül is nem marad következmények nélkül az emberi élet számára.

4. Szemben korunk divatos fölfogásával és saját magunk kimagyarázkodásaival, valamint kifogásaival és okoskodásaival le kell szögeznünk: *létezik bűn*, és mi *bűnösök* vagyunk. Önmagunk valóságának látványa olyan ijesztő volna, hogy Isten irgalmasan fátylat von tükrünk elé, s ezáltal tudjuk magunkat könnyebben elviselni. Kettős feladatunk és küldetésünk: a bűnösök felé tanúságot kell tenni a bűnről s tanúskodni Isten irgalmáról is a bűnösök számára. Nem könnyíthetünk az ember bűnén, hogyha jelentéktelen-

nek állítjuk be, vagy ha letagadjuk. Az ember erkölcsi fejlődése és feladata nem valami mellékes ügy, nem csupán néhány kifinomult lelkiismeretű ember magánkedvtelése. Napjainkban sokan rájöttek arra, hogy életminőségünk függvénye a jónak és rossznak, a szeretetnek, közömbösségnek és gyűlöletnek. Mivel szeretjük az embert, azért állítjuk határozottan és szilárdan: létezik bűn.

Van olyan próbálkozás, amely a bűnt pusztán emberek közti alku tárgyává kívánja tenni. Az emberek maguk között akarnak maradni még bűnükkel is. Istennek nem kell ezt látnia. Nem akartunk Őellene vétkezni, csupán embertársainkkal kerültünk nézeteltérésbe. Ebbe Ő ne avatkozzék bele.

Aki így gondolkodik, elfeledkezik arról, hogy a mindenütt jelenlévő Isten színe előtt vétkeznek. Istent nem szükséges tanúnak hívni, Ő mindig ténylegesen jelenlévő tanú: közelebb áll hozzánk, mint mi saját magunkhoz. Ő mindennek részese, ami történik; szentségét érinti és sérti a mi bűnünk. Az sem lehet közömbös számára, hogy teremtményei mit művelnek egymással. Az emberbe oltott törvény és lelkiismeret Istentől való; nem lehet számára közömbös, hogy miként bánunk vele. Így hát Istent nem hagyhatjuk ki az embertestvér ellen elkövetett bűnünkből sem.

A bűn abban az értelemben sem tekinthető „magánügynek”, hogy az egyedül a bűnös személyével kapcsolatos, csak őt érinti. A bűnös az emberiség közös erkölcsi állagát csonkítja meg bűnével. Bukása minden ember számára hasonló bukással fenyeget, akár tud róla, akár nem. Az ő bukása csökkenti a többiek ellenállóképességét is.

Olyan bűn sem létezik, amely egyedül csak Isten ellen irányulna: mindenegybes esetben vétség az embertestvérről szemben is, hiszen gyöngíti a közös hitet. Megbontja az embereknek Istenhez fűződő kapcsolatát. Az emberiség milliónyi szállal kötődik Istenhez, s ezek mindegyike külön is értékes és fontos. Hogyha egy szál elszakad, ez a szakadás mindenekelőtt a hozzánk legközelebb álló embertársaink, felebarátaink számára válik érezhetővé, sőt néha veszedelmessé. A kísértés vihara csap le rájuk, és nem tudják, honnan és hogyan —, de nekünk tudnunk kellene. Márcsak az embertestvér miatt sem kockáztathatom meg egyetlen „magányos” bűn elkövetését sem. Isten, embertestvérem és közötttem az összekötő kapocs végzetszerű és fölbonthatatlan. A jó és gonosz egyidejűleg érinti mindhárunkat. A bűnös mindig háromszorosan vétkeznek.

A tízparancsolat két táblája egységet képez, a hívő ember egyetlen élettörvényét. Jézus kiemelte és megerősítette ezen egységet azáltal, hogy az Isten- és felebaráti szeretetről kijelentette: ez a kettő egy.

5. Ugyanazzal a szilárd határozottsággal, amellyel kijelentettük: létezik bűn, azt is valljuk: van megbocsátás. Minden bűn megbocsátható és minden megbánt bűn bocsánatot nyer. Aki persze megátalkodik bűnében és nem tágít tőle, annak nem lehet megbocsátani. Isten, aki megalkotta és tiszteletben tartja a szabad akaratot, nem bocsáthat meg a bűnös közreműködése nélkül vagy akár félig-meddig akarata ellenére. Aki azonban őszinte bánatot indít, annak nem kell Istent hosszas rábeszéléssel kérlelnie: Isten nyomban megbocsát. Nem halogatja megbocsátását például későbbre vagy a legközelebbi húsvéti gyónásig azért, hogy a bűnös jól megjegyezze magának, mit művelt a bűnével. A bűnbánónak Isten minden esetben megbocsát. Nem fordul el a bűnöstől a bűn elkövetése után. Amint megtér a bűnös és bánatával Istenhez fordul, azonnal megpillanthatja a jóságos Atya arcát. Isten bocsánata teljes. Őelőtte ismeretlen az emberi álbölcsesség: megbocsátani igen, de felejtani nem! Milyen vigaszteljesen hangzik Izajás próféta szava: „Ha olyanok volnának is bűneitek, mint a skarlát, fehérek lesznek, mint a hó; és ha olyan vörösek is mint a bíbor, olyanok lesznek, mint a gyapjú” (vö. Iz 1,18). A skarlát és bíbor mind a fénnel, mind pedig a vízzel szemben ellenálló. De Isten szeretete túltesz rajtuk. Számára a bocsánat maradéktalan megbocsátás. Isten bocsánata több, mint merőben a bűnök elengedése. Ő a megbocsátással nemcsak véget vet valaminek, hanem új kezdetet is terem. Az új élet, amelyet az emberbe ültet, több és gazdagabb, mint a bűn előtti állapot. Pál apostol ezt így fejezi ki: „Amikor elhaltam a bűn, túláradt a kegyelem” (Róm 5,20). A bűnétől megszabadult ember nem koldusként indul neki az új életnek, hanem Isten kegyelmének gazdagságával.

Miként egyeztethető azonban össze Isten irgalmassága az Ő szentségével és igazságosságával? Ez nem valami fölösleges, csupán elméleti kérdés. A mi életünkben is fölvetődik ez a probléma. Isten nem kívánja ártalmatlan színben föltüntetni a bűnt, hiszen parancsait az ember iránti szeretet diktálja. Nem zsarnoki utasítások ezek, hanem a jóságos Atya útmutatása az üdvösséghez. De

hogya Isten saját szentsége miatt és az ember miatt is komolyan veszi parancsolatait, miként maradhat még reménysége a bűnösnek? Netán azt mondja az Isten: Bizony az ember ugyancsak gyarló teremtmény, meg kell hát bocsátani bűneit? — Vajon megtiszteltetés az ember számára Isten részéről, hogyha Isten beszámíthatatlanként kezeli őt? Hogyha pedig Isten komolyan veszi az embert, akkor az ember bűnét is komolyan kell vennie. A bűnös tulajdonképpen börtönbe zárta magát, amelyet paradicsommá nyilvánított, majd a kulcsot a rácsos ablakon át kihajította. Mi következhet most? Ebből a szorongató kettősségből csak Krisztus megváltói tette képes őt kivezetni, aki váltságdíjul életét adta oda mindnyájunkért. A Jézuson végrehajtott halálbüntetés által Isten előtt kiengesztelést nyert a világ bűne, az én bűnöm is; így tehát már megbocsátható. Krisztus szörnyű, de egyben szeretetből vállalt halálában egyesítette Isten szentségét és irgalmasságát és egyformán érvényt szerzett mindkettőnek.

Megmarad tehát a bűnbánó bűnös számára az a nagy reménység, hogy az ítélő és szerető Isten kezébe adhatja, sőt kiszolgáltathatja neki magát. Akitől leginkább félnie kellene, attól most Krisztus szeretet-áldozata folytán üdvösségét várhatja.

Még ennél is tovább mehetünk! Milyen vigasztaló tudat, hogy Isten még bűneinkkel is tud mit kezdeni, még azokat is jóra fordítja! A bűnnek, a bánatnak és megbocsátásnak átélése révén növekedhet bennünk az Isten iránti szeretet, hálaérzet, a lelkiismeret világossága. Alázatossá válik az ember, amikor megtapasztalja, hogy szívében székel minden bűnnek a gyökere. A kegyelemben részesült bűnös jobban megérti a bűnösöket, türelmesebb és irgalmasabb hozzájuk, mint hogyha saját maga nem vétkezett volna. Nyilván senkinek sem szabad bünt elkövetnie valamilyen jó elérése érdekében. Hiszen csak a bánat teszi lehetővé Isten szeretetének és hatalmának ezen fölfoghatatlan csodáját. Csakis húsvét éjszakáján, Krisztussal új életre támadva szabad nekünk így énekelnünk: „Ó szerencsés bűn, amely ily nagyszerű Megváltóra talált!” (O felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere Redemptorem.) Így hát életünkben semmi sem hiábavaló, semmi sem végérvényesen elrontott, kivéve a meg nem bánt bűn. Minden egyéb beállítható a végső, nagy, értelmes rendbe, mégha fájdalom, sőt a keresztrefeszítés kínjai árán is.

Még egy szempont: a megbocsátás további megbocsátáshoz vezet. Aki nem bocsát meg, annak nincs is kilátása, hogy bocsánatot nyerjen. A német nyelvnek találó szava van ennek kifejezésére. A „Nachtragen” (neheztelés, haragtartás) szó szerint „utánacipelest” jelent. Cipelem magammal a másik ember után a neheztelést, és közben az saját magam számára válik teherré. Túlságosan is nyomasztó és súlyos az ilyen teher az életkortól megfáradt vállaknak és szíveknek. A haragtartás feladása annyi, mint tehermentesülés és megszabadulás. Jóságos bíróra várok és Őt kérlelem, de előbb nekem kell azzá lennem. A Miatyánk teljesen egyértelmű e tekintetben: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”. Így olvashatjuk ezt a Szentírás szövegében (vö. Mt 6,12). Megbocsátásért esdő kérésünket azzal indokoljuk, hogy mi már megbocsátottunk embertársunknak. Nem szabad, hogy ez csak formális imaszöveg legyen, ennek igaznak kell lennie. Jézus két megjegyzést fűz hegyi beszédében a Miatyánkhoz: „Ha megbocsátjátok az embereknek, amit vétettek ellenetek, mennyei Atyátok is megbocsát nektek. De ha nem bocsátok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja meg bűneiteket” (vö. Mt 6,14-15). Szinte ide kívánczik a kiegészítés: és ha százszor gyónni mentek is, semmit sem használ nektek; és ha a pap százszor mondaná: föloldozlak bűneidről —, Isten azt mondja: én nem oldozlak föl. Egész embersorsunk függ Isten megbocsátásától, Isten viszont embertársunk bűnének elengedésétől teszi függővé az Ő megbocsátását.

6. Isten bocsánata sok úton és csatornán juthat el hozzánk. A hívők tudatában és a keresztény gyakorlatban az elmúlt évszázadban ezen a téren bizonyos szemlélet-beszűkülés következett be. Az a nézet vált uralkodóvá, mintha csak a bűnbánat szentsége, amint mondani szoktuk: a gyónás, közvetítené Isten bocsánatát a bűnösöknek. Újra meg kell tanulnunk járni sok olyan úton, amelyen ugyancsak találkozhatunk Isten irgalmasságával. Első ilyen út mindjárt a bánatima, amelyben a megbánás, beismerés és jó útra térés szándéka jut kifejezésre. Hogyha minden imádság meghallgatásra talál, a megbocsátásért esedező ima egészen biztosan. Főként a Miatyánkot tekintették már régebbi korok keresztényei is olyan imádságnak, amely révén bocsánatot nyernek mindennapos botlásaink. Mi volna, hogyha lassan imádkoznánk végig, úgy hogy

egyetlen Miatyánk elmondása negyedórái tartana? Gondolkodás-módunk egyre inkább átalakulna és Krisztus érzületével telítődne. Ez volna a leghatékonyabb előkészület Isten bocsánatának elnyerésére és befogadására. A tiszta, önzetlen szeretet, Istenhez való vonzódásunk, Isten iránti csodálatunk és imádásunk minden fölin-dítása irtja szívünkben a rosszat. Így szabadít ki bennünket Isten újra meg újra bűneink hálójából.

Egy jelképes cselekedet is hozzájárul ehhez: aki szenteltvízzel hinti vagy jelöli meg magát és ezt azzal a kéréssel teszi, hogy Isten mossa tisztára szívét, az meg fog tisztulni. Szinte a keresztség megújításának tekinthetjük, amikor a keresztes a templombalépéskor szenteltvizet hintve magára megtisztultan és megszentelve lép Isten színe elé és csatlakozik a „szentek közösségéhez”. Hasonló megszentelődést él át Húsvét éjszakáján, amikor hitet tesz a keresztségben vállalt sorsközösség, a gonosztól való elfordulás és a föltámadt Krisztushoz való megtérés mellett.

A megbocsátás közelít felénk Istentől, amikor vasárnaponként összejövünk az egyházközség miséjére. Itt megvalljuk Isten és minden szentje, valamint egymás előtt, hogy vétkeztünk együtt és egymás ellen. Az Úr könyörületét hívjuk le magunkra. Nem üres ceremónia ez, hiszen Isten irgalma ténylegesen működik azokban, akik erre fölkészülnek. A hallott isteni ige megtisztít bennünket visszás nézeteinktől és hajlamainktól s meghatározza életünk helyes irányát. Az evangélium fölolvása után, a könyv megcsókolásakor ezt mondja halkan a pap: „Az evangélium tanítása legyen bűneink bocsánatára.” Az Eucharisztia megünneplésében Krisztus az Isten Báránya veszi el kérésünkre bűneinket. Az Élet Kenyerével erősít minket szívünk minden kudarca és lankadása ellen. Az Úr teste nem jutalom a jó gyónásért: a bűnt Ő maga győzi le bennünk.

Napjainkban az isteni megbocsátás kieszközölésének az a formája került az érdeklődés középpontjába, amelyet közösségi bűnbánati liturgiának nevezünk. Ebben láthatóvá és átélhetővé lesz a bűn közösségi vonatkozása, amelyet hosszú időn át figyelmen kívül hagytunk. A közösség a bűnösökért mondott imádságával közreműködik a kiengesztelődés művében, amelyet Isten mint papi feladatot bízott népére. A bűnbánati istentisztelet lehetővé teszi a helyes lelkiismeretvizsgálat begyakorlását is. Vajon nem úgy voltunk mi is eddig, hogy a „szűnyogot kiszűrtük, a tevét pedig le-nyeltük” (Mt 23,24), amiként ezt Jézus a képmutató farizeusok-

nak szemére vetette? A helyes lelkiismeretvizsgálatban áttörünk megszokott hibáink rétegén, amelyek kártékony féregként nyüzsögnek bennünk, és eljutunk bűneink, eltorzult magatartásunk igazi fölismeréséhez. Erre hív föl minket a gyóntató pap is a gyónás bevezető imádságában. Az emberi erkölcsiség normáin túlmenően álljon a tulajdonképpeni keresztény életmód szemünk előtt mérceként és iránymutatóul a lelkiismeretvizsgálatban. Nem kell száz és száz paragrafust átböngészünk, — Krisztus az egyetlen „személyes törvény” a keresztény hívő számára: Őt utasítjuk vissza bűneinkkel, Őt követjük erényünkkel.

Vannak olyan bűnök, amelyek Isten előtt, valamint az emberi és egyházi közösség színe előtt rendkívül komoly súllyal esnek a latba. A föloldozást ezekre a paptól, mint Isten és az egyházi közösség képviselőjétől kell kérnünk. A bűnbánat szentségét, a tulajdonképpeni gyónást különösképpen azok számára kell ajánlani, akik — amint az imént említettük — súlyos lelkiismereti szükséghelyzetbe kerültek. Életük kibogozhatatlan csomóját Isten szeretete elé kell tárniuk: az képes azt kibogozni, vagy ha tetszik, egy csapással átvágni és megoldani. Valódi vagy csupán vélt bűneinket fenntartás nélküli, végérvényes gyónással súllyesszük el Isten szeretetének mélységes szakadékába, de ne kívánjuk azokat onnét többé visszaidézni vagy visszahozni.

Napjainkban sajnálatosan túl kevésre becsülik a bűnbánat szentségét. Gyakran inkább tehernek érzik, ahelyett, hogy a lelki fölszabadulás szentségét látnák benne. Ezért tehát időszerű feladat számunkra, hogy újra megértsük ezt a szentséget, mint Jézus húsvéti ajándékát, és hogy hálások legyünk azért a lelki föltámadásért, amelyet közvetít számunkra. Az életethozó megbocsátás szentségétől távol kell tartanunk az üres formalizmust mind a gyónó, mind pedig a gyóntató pap részéről. A bűnök megvallása az önmagunkra találásnak és bánatnak mélységesen emberi formája. Milyen megnyugtató, hogy Isten megbocsátó szavát hiteles, hallható és látható formában közölve fogadhatjuk. A gyónó lelkében ezután már nyoma sem maradhat a félelemnek és szorongásnak. — Vannak, akik attól tartanak, hogy a pap megbotránkozik bűneiken és összeszidja őket. Nos, olyan soha-eddig-nem-volt bűnöket aligha közölhetnénk, amilyeneket akár egy fiatal pap is ne hallott volna már. Alighanem inkább örül annak, hogy a gyónó a hosszú viaskodás, tépelődés után eljutott a bűnvallomásig.

Némelyek attól tartanak, hogy a pap meg fogja vetni őket bűneik miatt. Dehát hiszen a pap is gyarló bűnös ember, és egyáltalán semmi oka sem lehet arra, hogy megvetéssel legyen a másik bűnös ember iránt. Különb is, amikor megadja a föloldozást, már a bűnbánattal megszentelt, megigazult ember térdel előtte; hogyan is lehetne iránta megvetéssel? Épp ellenkezőleg: mélységes tiszteletet kell éreznie iránta, mivel Isten kegyelme ilyen csodás dolgot művelt benne.

Van, aki azt mondja: nem tudok gyónni —, s arra gondol és hivatkozik, hogy már nem tudja a gyónási imát. A másik csupán a gyónási formulát mondja föl és nem végez valódi bűnvallomást. Mindkettő túlbecsüli a jól betanult formulát. A gyónásban nem formalitásokról van szó, hanem bűneink őszinte megvallásáról, még-ha kötetlen formában történik is.

A liturgia megújítása újjáformálta a gyónás szertartását is. Új szellem ütközik ki mindjárt az előírt szertartás első mondatában, ahol ez áll: „A pap jóindulattal fogadja és barátságosan köszönti híveit.” Ebben máris észrevehető a reform alapiránya: közelív és könnyebben elérhetővé akarja tenni az emberek számára a szentségeket. Nem szigorú bíró, hanem segítő és szolgálatunkra álló testvér fogad bennünket a gyóntatószékben vagy a gyónószobában. A bűnvallomás megtétele és az intellektus elhangzása után a pap kinyújtja jobbkezét a gyónó feje fölé. Mély értelme van ennek a mozdulatnak, amely kapcsolatot teremt: a fölszentelt papból a szolgálati pillanatában a megbocsátó Isten ereje árad a bűnbánó hívőre. Föloldozó szavaiban a pap emlékeztet Krisztus halálára és föltámadására, amely által az irgalmas Atya kiengesztelődött a világgal. Szentlelkét küldte el a bűnök megbocsátására. Az egyház szolgálatának közvetítésével adja a bűnösnek a megbocsátást és békét. A megbocsátás tehát nem csupán úgy „véletlenül” jön; a háromszemélyű egy Isten hatalmából és szeretetéből árad Krisztus üdvözhöző áldozatán keresztül, amelyet az egyház szolgálata közvetít nekünk. Valami nagyszerű dolog történik: a parányi, bizonytalan emberi lényben kigyullad az isteni szeretet szikrája.

Van még egy útja Isten irgalmas megbocsátásának, amelyet fontolóra kell vennünk. Ő újra és újra a bűnbánat és szeretet jótetteinek gyakorlására biztat és serkent bennünket. A szeretet cselekedetei homlokegyenest ellenkeznek a bűnnel: újra meg újra és egyre erőteljesebben kiűzik azt szívünkéből. Az imádság, böjtölés,

alamizsnaadás mint klasszikus bűnbánati cselekedetek mindig újabb és újabb konkrét formát öltöttek a történelem folyamán: szentírásolvasás, vallásos képekről való elmélkedés, templomlátogatás az istentisztelet idején kívül, hétköznapi szentmisén való részvétel, együttműködés az egyházközségi bibliaórán. Ide sorolhatók még: alkoholtól és dohányzástól való tartózkodás, böjtölés az ingyenkedés és a bőséges étkezések területén (ennek ellenértékét azonban nem saját zsebünkbe kell rakni és megtartani, hanem elajándékozni, tehát rászoruló embertársaink javára böjtölni!), továbbá betegek és magányosok meglátogatása, fölolvadni vakoknak és sétára elkísérni őket, odaajándékozni jóminőségű holminkból pl. ruhát, könyvet, játékot, — személyes szolgálatvállalás (bevásárlás, rendcsinálás, lábmossa, körömvágás), idejében történő kapcsolatfölvétel és kapcsolattartás öregedő emberekkel.

Elkövettünk némi rosszat életünkben, cselekedjünk hát sok jót is! De végezzünk mindent hálából a megtapasztalt isteni kegyelemért és örvendező szívvel. „Isten a vidám adakozót szereti”, mondja Szent Pál (vö. 2 Kor 9, 7). Ílymódon válik az egyszerű, szerény keresztény élet negatív és túlzó vonások nélküli bűnbánó életté. Mindez magától értetődő, erőltetés nélküli — viszont éber és lankadatlan — ellenállási harcvonalat képez a bűn hatalmával szemben, amely bizony érezhetően működik bennünk.

7. Minden idős embernek azt kell kívánnunk és abban kell segítenünk, hogy életünknek kiengesztelődött, megbékélt befejezése legyen. Isten kegyelme révén lehetséges életünk sikeres beteljesítése. Fáradalmaink, küzdelmeink befejeztével, mi idős emberek, hálátelt szívvel mondhatjuk el:

„A te békédben, ó Uram,
engedd utadat járnom.
Mit szájad régtől megígért:
végtelen kegyelmed áldom.” (35)

II. INDÍTÁSOK AZ IDŐSEBBEK HITE SZÁMÁRA

HITÜNK KITELJESEDÉSE AZ ÖREGKORBAN

Hildegard Holzer

1. AZ ÖREGEK HITÉNEK ÁLLAPOTA

Természetesen nem áll módunkban általános érvényű megítélést adni az idős emberek hitének helyzetéről, mivel ez éppolyan sokrétű, mint a fiatalabb nemzedékek hitbeli állapota. Alkalmassint azonban fölismerhetünk olyan sajátos vonásokat, amelyekre J. Müller hívja föl figyelmünket az „Idősebb és idős emberek kérdései korunkban a teológia és egyház felé” c. tanulmányában.

Amit itt megfigyelhetünk és elmondunk távolról sem lehet egészében találó és nem vonatkozik minden idős emberre. Már csak azért sem, mert az öregkor nem mindenkinél jelent azonos minőségű kort. Mindenkinél sok tényező formálja és határozza meg az öregkor életszakaszát: mindaz, ami élete folyamán valamiképpen hatással volt rá és alakította őt. Öregkorban a hitnek épp oly sokrétű a megélése és kiteljesedése, mint amilyen sokrétű általában maga az emberi élet. Nem kevesen vannak például olyanok, akiknek hitük hagyományos megnyilatkozási formái nagyon sokat jelentenek, míg más hasonlókorúak mitsem tudnának ezekkel a formákkal kezdeni. Lehetnek ezek énekek, imádságok, szentelmények, bizonyos képi ábrázolások, ájtatosságok, amelyek a fiatalabb korosztály számára rég értelmüket veszítették. Gyakran túlsúlyban vannak ezekben a megnyilatkozásokban az érzelmi mozzanatok. Nem is véletlenül, hiszen a kedélyállapot, az érzelmek hullámozása egyébként is nagyobb szerepet játszik az idősebbek életében, mint a fiatalabb években.

Vannak, akik életükben először vagy hosszú kihagyás után ismét fölteszik a kérdést, hogy mi a hit jelentősége életük számára. Vannak, akik öregkorukban is túllépnek ezen a kérdésen. Nem kevesen gátlásokkal küszködnek, hogy a kérdést világosan megfogalmazzák, de útkeresésről árulkodik náluk az olykor groteszk érdeklődés például a parapszichológia, vagyis a rendkívüli lelki jelen-

ségek iránt. Ismét mások egész életük folyamán azon törték magukat, hogy hitükből éljenek, s most mégis nyomasztó problémákkal találják szembe magukat. Az élet közelgő befejeződésének kérdése ugyanis mindegyikük számára időszerű és immár kikerülhetetlen. Az öregedő ember szeme előtt úgy sorakozik élete és tapasztalatai, mint valami befejezetlen mű, amelyen hiányzik az utolsó lekerékítés, a végső simítás. Élénk érdeklődéssel, egyfajta belső szükségstől hajtva — amely magában hordozza az elmúlt idők visszafordíthatatlanságának tudatát —, keresi és kutatja múltja eseményeinek és cselekedeteinek értelmét. Mindezek a kérdések egyre inkább a hit problémájánál kötnek ki, sürgetik a hittel való elmélyültebb foglalkozást: új „hittanulást” tesznek szükségessé.

2. ÚJRATANULNI A HITET

Ha az ember nem sajnálja a fáradságot, gyakran érdekes és meglepő tanulási folyamatot élhet meg. Szó van ebben a Jézuskövetés új megvalósításáról, a helyettesítő szolgálatról a közösségben, amelyre éppen az idős ember vállakozhat, arról a lelki nyugalomról, amelyet Isten egyetemes üdvözítő üzenete sugároz a lélekbe, s amely több, mint egyszerű „üzenet a túlvilágról”. Életünk e késői éveiben szabad, sőt szükséges átélnünk az evangélium alapgondolatát: Isten szeretetének üzenetét. Ez a szeretet Jézusban maradéktalanul odaadja magát — „kiüresítette önmagát” (Fil 2,7) — és ezzel új kezdetnek, új örök életnek és örök közösségnek kapuját tárta föl előttünk. Évről évre egyre világosabban hallja a hívást az idős ember, hogy csatlakozzék ehhez az „önkiüresítéshez”, hiszen a külső dolgok úgyszólván egyre jobban kisiklanak kezéből.

A késői életszakasz éppen a hit területén nem lehet a leépülés és szétesés időszaka. Nem lehet végállomás vagy legjobb esetben az örökkévalóság küszöbe előtti várószoba, hanem sokkal inkább a krisztusi nagykorúságig, az élet beteljesüléséig tartó érési időszak; földi életünk olyan szakasza, amelyre különösen érvényes az Apostol megállapítása: „Bár a külső ember romlásnak indult bennünk, a belső napról-napra megújul” (2 Kor 4,16).

3. LÉPÉSEINK A KIJELÖLT ÚTON

A következőkben arra a merész kísérletre vállalkozunk, hogy rámutassunk azokra a lépésekre, amelyek az imént fölvázolt úton ránk várnak.

Az emberi élet minden szakaszán vannak válságok, sajátos feladatok, kinek-kinek egyéni kegyelmi adottságai. Az öregkor kegyelmének fölkinálása követelményt támaszt velünk szemben: fogadjuk el és legyünk készségesek az új vállalására. Új életforrások nyílnak meg az öregedő ember számára; nem azért, hogy a múltra függeszti tekintetét — arra, amije volt, s ami olyannyira szép volt —, hanem határozottan előretekint a nap mint nap újat hozó jövő felé, amelyet Isten ajándékoz mindennap az öregedő ember számára is. Elengedhetetlenül fontos ezért az új felé való nyitottság. Az idős, sőt öreg embernek is azon kell fáradoznia, hogy legyűrje magában az újjal szembeni ellenkezést, amely gyakran hatalmába keríti, s amelynek különböző gyökerei lehetnek. Nem elegendő az, hogy többé-kevésbé bátran meg tudjon válni feladatkörtől, emberektől, szokásoktól, amelyek kicsúsznak kezéből —, meg kell nyílnia egyúttal az új, a szokatlan, az ismeretlen számára.

3.1. Kihívás a kívülről jövő „új” részéről

Mindenekelőtt kihívásként éri az öregedő és idős embert minden kívülről érkező új dolog, az is, ami a hit területére tartozik. Elegendő csupán címszavakban rámutatni, miről is van szó: új megjelenési formák az egyház életében — a család megszokott kis tempómban, a plébániai közösségben, az egyházmegyében, a világ-egyházban —, új meglátások a hitoktatás területén, új prédikációs stílus, szentségek újszerű értelmezése és így tovább.

Erénnyé kell tenni és gyakorolni kell a változásra való készséget. Ezt épp az öregedő ember tudja helyesen megkülönböztetni és elhatárolni az éretlen és kóros változtatási mániától, a valódi értékek meggondolatlan elherdálásától. A változásra való készség el-sajátítása különösen fontos az öregkor első szakaszában, amely a megszokott munkafolyamatból és lendületből való kiválást követi: azokban az években, amikor a család kisebbé válik és elmaradnak vagy leszűkülnek az eddig naponta aktuális kötöttségek, elfoglaltságok. Az öregkornak ez a szakasza manapság már a legtöbb em-

ber számára meghosszabbodott, s ez ajándékba kapott teljesítőképességeket, évtizedeket jelent, amelyeket hasznosan kell kitölteni, kiaknázni. Ebben az időszakban nagyon fontos lehet az az eleinte talán nehezűnkre eső elhatározás, hogy részt vegyünk vallásos tárgyú megbeszéléseken, tanfolyamokon, előadásokon, mindenféle kulturális rendezvényen.

3.2. Saját életünk megváltozása és átalakulása

Nem kevés az olyan idős emberek száma, akik számára nem okoz nehézséget az újjal való találkozás, ami az egyház megújulása során úgyszólván kívülről jut el hozzánk és számunkra egyáltalán nem problematikusabb, mint a fiatalabb nemzedékek számára. Különösen érvényes ez akkor, hogyha helyes módon és kellő időben tájékoztatták őket a Zsinat megújító feladatáról. Ami őket újratanulásra kényszeríti, az nem annyira a kívülről hozzájuk érkező, hanem az évek során minden egyént érintő személyes vonatkozású események földolgozása. Van, aki óhatatlanul lemarad útközben; hogyha az illető hitének élete során begyakorolt kifejezési formáiról csak úgy tudna lemondani, hogy mindezt a veszteségoldalra kellene könyvelnie, akkor szüksége van újratanulásra.

Mutassuk be most néhány röviden vázolt példán, hogy mit is jelent ez a tanulási folyamat!

Hogyan bánjunk az idővel?

Először is föl kell fedoznunk az időnek bizonyos újfajta kezelési módját. Az idő, Istennek ezen drága ajándéka az öregedő ember számára új feladatot támaszt: korábban kívülről írták elő neki kötelezően az időbeosztást, ezután saját magának kell azt kialakítania, legelőbb az egyes napok ritmusát, majd ezen túlmenően a teljes életritmust. A tovatűnő idővel, a gyorsan elfolyó órákkal való új bánásmód megköveteli, hogy lelkiismeretünk tükrét még tisztábbá, még érzékenyebbé tegyük (36).

A lelkiismeret területe

Bevezetőnkben már szó esett arról, hogy alighanem a legtöbb öregedő ember életében fölmerül a kívánság: földolgozni a múlt él-

ményeit, rendet rakni élete háztartásában. A múlt napjaiból kiemelkedő emlékek lehetnek vigasztalók, de nyugtalanítók is; ezért fontos, hogy tisztázzuk azokat. Ennek a kívánságnak semmi köze sincs a beteges lelkiismerethez; az idős ember szükségszerűen visszafordul a múlthoz és ebben olykor szüksége lehet mások segítségére (37).

A lelkiismeretet ezen túlmenően öregkorunkban ugyanúgy, mint korábban, iránytűnek kapjuk mindennapi életünk számára, amely nem áll meg, hanem folyik tovább. Vannak hibák, bűnök, hanyagságok, amelyek miatt korábban vádolni kellett magunkat, s amelyek most — az alkalom megszűntével — elmaradnak. Az idős embernek már nincsenek a szokásos értelemben vett hivatásbeli kötelezettségei: senkinek sem beosztotta, főnöke vagy munkatársa. Az öregeknek mégis vannak kétségtelenül tipikus hibái, amelyek súlyosan megterhelik, sőt megmérgezhetik az embertársakhoz fűződő kapcsolatokat: makacsság, önfejűség, öregkori fös-vénység, túlérzékenység, engesztelhetetlenség. Bizonyára gyakran jogtalanul róják föl ezeket a hibákat az idős embereknek, és lehet ezekben a megjegyzésekben sok általánosítás. Ösztönözzön mégis arra, hogy fokozott igyekezettel törekedjünk a helyes magatartásra személyekkel és anyagi dolgokkal kapcsolatban egyaránt. Nemcsak öregkori hibák léteznek ugyanis, hanem hála Istennek ragyogó és kiváló időskori erények is: nagylelkűség, nagyvonalúság, a lemondás képessége, vagyis nem kívánunk mindig és mindenkor a középpontban lenni vagy a többi ember érdeklődésére és gondoskodó segítségére mindig és mindenütt igényt tartani. Egyszerűen: határozott igent mondunk Jézus tanítására és elfogadjuk az „utolsó helyet”, ami a Jézus-követésnek éppen az öregedő és öreg ember számára ajánlott időszerű formája.

Imádság

Beszélgetés közben olykor azt is halljuk idős emberektől, hogy nehézségeik vannak az imádsággal. Némelyek megállapítják, hogy most volna ehhez először az életben elegendő idejük. Mivel azonban korábban túl keveset gyakorolták, szinte teljesen újból kell megtanulniok. Ugyanakkor mások korábban ahhoz szoktak hozzá, hogy majdnem kizárólag más emberekkel együtt végezzék imádságukat, s erre most ritkábban nyílik alkalmuk. Ismét mások az

összeszedettség hiányára panaszkodnak s „áhítat nélkül” végzett imádságaik miatt vádolják magukat; rózsafüzér imádkozása közben is elvesztik a fonalat s mindig újra előlről próbálják elkezdni. Az imádsággal kapcsolatos erőfeszítéseinkre is érvényes ezért, hogy ne az elmúlt és állítólagos nagyszerű után sóhajtozzunk, siránkozzunk, hanem elégedjünk meg egyszerűen azzal, hogy nap mint nap újra kezdjük.

Az öregkorban nemcsak korábbi éveink emlékei térnek vissza. A zsenge korban begyakorolt imádságformák is új erőforrásainkká lehetnek. Nem azt akarjuk mondani, hogy gyerekes imaversikéket ismételgessünk. Annál ajánlatosabb volna viszont újra élő gyakorlattá tenni egy-két olyan valamikor begyakorolt imaszokást, amelyet annak idején mint a „jósándék fölindítását” és mint ún. „röp-imát” tanultunk meg. Hogyha az imádkozó számára nehézkessé válnak a hosszú imaszövegek, megállhat egy verssornál, az evangélium valamelyik szavánál vagy egy éneksornál.

És ez a „szó” (ez az ige) kísérője lesz órákon át, egész nap, álmatlan éjszakán is. Minden görcsös erőfeszítés nélkül, gyakran ismételve, ezek a szavak és mondatok Jézus imájához hasonlóan összefolynak a korareggeli óra őszinte készségével, amellyel Isten kezébe ajánljuk új napunkat. Különös jelentősége van életünk ezen éveiben a hálaimának. Aki saját állítása szerint gyakorlatlan imádkozó, az is megpróbálhatja felsorolni mindazt, amiért hálával tartozik; olyan lesz ez, mint egy hála-litánia, véget nem érő, szakadatlan hála-folyam. Miként a hálaadás, éppoly föltartóztatlanul fakad a kérések özöne is szívünkéből; az imádkozó szinte sohasem fogy ki belőle. Nem kívánjuk ezzel azt mondani, hogy az idősebb emberek imaéletében nincs helye olyan kedveltté vált szövegek imádkozásának, mint pl. a rózsafüzér és sok egyéb megszokott imádság; még kevésbé lehet itt szó valamiféle értékítéléről. Aki szívesen forgat még könyveket, gazdag és ösztönző segítséget meríthet a régi és újabb imádságszövegekből.

Közösségben

Keresztényként azonban nem csupán egyedül magunknak élünk, mindvégig tagjai vagyunk az egyháznak, a valóságban adott közösségnek. Az életévek előrehaladásának megfelelően változik a közösség életében való részvételünk módja. Itt is érvényes az,

amit már elmondottunk: ha az átállásokat nem csupán a veszteségoldalra akarjuk elkönyvelni és többé-kevésbé lehangoltan, fájdalmasan tudomásul venni, akkor a tevékenykedés világából való részleges visszavonulásunkat át kell alakítani valami új, de azért nem kevésbé tevékeny életformává. Amíg élénk marad az idős emberben az egyház és egyházközség élete iránti érdeklődés, és beszélgetések, olvasmányok és minden lehető információs forrás segítségével folyamatosan tájékozódik, addig értelmét látja saját imádságos „közreműködésének” is. Tudatában van, hogy beletartozik az egyház valóban adott közösségének életébe. Hisz manapság egyre inkább azon fáradoznak az egyházközségek, hogy idősebb tagjaikat ne hagyják magukra. Látogatások, áldoztatás a családi otthonokban, házi szentmisék, prédikációs hangszalagok, egyházi folyóiratok, egyházközségi újság, imaközösségek — sok egyházközségben magától értetődő formái az öregkorú vagy mozgásukban akadályozott hívekkel tartott lelkipásztori kapcsolatnak. A rendszeres otthoni látogatások, a rádió vagy televízió útján közvetített eucharisztikus istentisztelet, illetve ehhez hasonló formák azonban nem tudják idős keresztény testvéreinket kárpótolni azért, hogy le kell mondaniuk a szentmise közösségi ünnepléséről, különösen akkor, hogyha évtizedek során hozzászoktak annak mindennapos megünnepléséhez. Fájdalmas helyzetében új módon eszmélhet rá az idős ember, hogy milyen értékes lehet az évtizedekkel korábban számára ajánlott „lelki áldozás” gyakorlása. Ennek segítségével most bensőségesen egyesülhet az Isten házában összegyűlt közösséggel; nem csak a Szent Kenyér asztaláról hanem az Ige asztaláról való részesülésben, az áldozati adomány előkészítésében, a Sanctus-énekben, az Úr imádságában és békecsókban, az egész világért mondott könyörgésben.

Az idősebbek azon csoportja mellett, akik számára egyáltalán nincs, vagy nincs rendszeres lehetőség az egyházközségi istentisztelet személyes együttünneplésére, nagy számban vannak öregedő és idős hívők, akik hűségesen résztvesznek az eucharisztia ünneplésén nemcsak vasárnaponként, hanem hétköznapi napokon is. Némely templomban szinte egyedül ők maradtak, akik a munka- és fogyasztás irányította világunkban, elvilágiasodott környezetben nap mint nap az Úr halálát hirdetik és föltámadását dicsőítik s tanúságot tesznek múlhatatlan reményükről, hogy az Úr eljön majd dicsőségének fönségében.

3.3 Helyettesítő szolgálat vállalása

Ha tanúságtételünk nem is folytatható már nyilvánosan, látható és hallható formában, öregkorunk maga nem szabhat neki határt. Hiszen éppen az öregek, az elaggottak, a betegségükben ágyhoz szegezettek, az állandóan ápolásra szorulóknak számára nyílnak erők csökkenésével arányosan növekvő új lehetőségek: Krisztus követői lehetnek a teljes önátadás útján, az ő életáldozatával való egysülésben, az egyházért és világért vállalt helyettesítő szolgálatban. Hozzájuk sokkal félreérthetlenebb módon szól a fölhívás, mint a fiatalabb, aktív emberekhez, hogy kiegészítsék titokzatos módon, ami még hiányzik az Úr szenvedéséből (vö. Kol 1,24).

Életünk határmezsgyéjénél

Nagyon természetes és általános emberi reakció, hogy még az idősebb keresztény is visszariad eleinte ettől a meghívástól: ő is, ugyanúgy mint a többi ember, elhessegeti magától jelen életünk végességének és határoltságának gondolatát. Ugyanakkor óhatatlanul minden embert érnek csapások, amelyek mindent kérdésessé tesznek, ami addig magától értetődő volt. Az emberek közül némelyek korábban tesznek szert ilyen tapasztalatra, de öregségük napjaiban biztos, hogy valamennyien. Amikor az ember ílymódon élethetnek „határmezsgyéje” közvetlen közelébe jut, új összefüggéseket kell keresnie életében, hiszen végességének tudata elől már nem térhet ki. A hit sem mentesíti a keresztényt a szembesítéstől, viszont útmutatást és segítséget kínál. Ez az egyetlen segítség, amely nem mond csődöt, és amely nem kínál látszatzmegoldást vagy olcsó vigaszt. Régi imádságoskönyvek tanúskodnak arról, hogy őseink milyen higgadt, józan tekintettel néztek szembe a közelgő véggel, mert hozzászoktak ahhoz, hogy saját maguk és szeretteik számára „a jó halál kegyelméért” imádkozzanak. Ez a kérés ma is időszerű. Minél idősebb lesz az ember, tanulja meg annál tudatosabban mondani az Üdvözlégy zárókérését. Olyan támasz lesz ez számára, amely meg tudja óvni a végső határhoz vezető úton, a veszedelmes betegségek-előidézte hisztérikus félelemtől, illetve a halál vagy az Isten szigorú ítélete miatti rettegéstől. Megvédi a reménytelen emberekre jellemző rémülettől. Azok az emberek, akik hitből élnek, tudják, hogy Istenben elrejtve jó kézben van életük.

4. ÉRTELMET AZ ÉLETNEK!

Most látják igazán józanul és világosan, hogy az előttük álló arasznyi idő mindenképp rövidebb azoknál az éveknél, amelyeket már leéltek. Mint keresztények ezenfelül abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy megérthetik, mi öregségük kilátása és értelme, amelyet sok ember kínlódva és kutatva keres. Az élet értelmének keresésébe itt most nem bocsátkozhatunk bele (38). Az újra megtanult és érett hit azonban biztos segítség ebben a keresésben, hiszen tudvalevő, hogy hamarosan átalakul „színről-színre való látássá” (vö. 1 Kor 13,12).

Olyanok ők,
mint ki utazni készül
és már csomagol.

És néha, hogyha agg kezük
játszik egy szőke gyerekfejen,
tán fáj, ha érzik,
hogy e két kézre,
dolgos kezekre,
áldó kezekre
senkinek sincsen szüksége többé.

És rabok ők már,
egykedvű, álmos, leláncolt rabok:
hetven nehéz év a béklyó karjukon,
hetven év bűne, baja, bánata —
hetven nehéz évtől leláncolva várják
egy jóságos kéz,
rettenetes kéz,
ellentmondást nem tűrő kéz
parancsszavát:

„No gyere, tedd le.”

Weöres Sándor

ÖREGEDŐ ÉS IDŐS EMBEREK MAI KÉRDÉS-FÖLTEVÉSEI A TEOLÓGIA ÉS AZ EGYHÁZ FELE

Josef Müller

1. ÖREGEDŐ ÉS IDŐS EMBEREK KÜLÖNBÖZŐ BEÁLLÍTOTTSÁGA VALLÁSSAL, HITTEL, EGYHÁZZAL KAPCSOLATBAN

1.1 A helyzet fölmérése szükséges és bonyolult

Az idősek emberek felé forduló és velük foglalkozó lelkipásztorkodás ezideig abból a majdnem magától értetődő föltevésből indult ki, hogy az öregségnek meghatározott, sajátos „méltósága” van. A második — ugyancsak magától értetődő — föltevés ez volt: az idősek ember minden esetben „vallásos” és „jámbor”. Aki ilyen vagy olyan módon „idősebb emberek” csoportjában tevékenykedik, jól tudja, hogy ma ez már nem így van.

Aki célirányosan akarja munkáját végezni, annak tudnia kell: kivel van dolga. Nem egyszerű a főlhalmozott adatok értelmezése: mindenekelőtt ha szem előtt tartjuk, hogy a közvéleménykutatás eredményei nem könnyen értelmezhetők. X. Kaufmannak az a véleménye, hogy aki a „vallásosság”, azaz a hit és egyházas érzület nyomait mélyebben kutatja, sokkalta tarkább képre bukkan, mintsem azt általában feltételeznénk. (39) Van ugyan egy olyan embercsoport, amelyet „vallásos”-nak nevezhetünk és kell is neveznünk. Másrészt azonban hiányoznak az ellenőrizhető támpontok, ami alapján egyik vagy másiktól azt állíthatjuk, hogy vallásos ember. Sem istentiszteleten nem vesz részt, sem pedig mérhető és ellenőrizhető adattal nem szolgál vallásosságát és hitét illetően. A belső beállítottság és magatartás egyébként sem mérhető számokkal. Emellett vannak emberek, akik azt állítják magukról, hogy ők teljességgel „keresztény” beállítottságúak és azon fáradoznak, hogy Jézus példája szerint éljenek, viszont nem tartoznak kifejezetten az egyházhoz vagy más vallásos csoportosuláshoz (esetleg szektához).

Akik egyházi gyakorlatban elérhetők és az egyházzal kapcsolatot tartanak fenn, azok között is nagy eltérések találhatók: vannak

kritikus beállítottságú keresztények, akik sok tekintetben együtt vívódnak, gyötrődnek egyházukkal — és egyházuk miatt —, de az egyházzal mégsem szakítanak.

Nagy számban vannak továbbá olyanok, akik „rendszeresen”, „föltűnés nélkül” templomba járnak, és vallásos, keresztény, egyházas tudatukat az említett szerző szerint „normális, átlagos” templombajáró megjelöléssel illelhetjük. Végül éppen az öregedő és idősebb emberek csoportjához tartoznak szép számmal olyanok, akik magukat az egyházi közösség belső magjához, tetterősen gyakorló rétegéhez sorolják. Plébániájuk egyházi közösségében vagy valamilyen más vallási alapon létrejött közösségben saját vallásosságuk és egyházas lelkületük lényeges vonatkozási pontját látják.

Nem egyszerű feladat a szociográfiai adatok értelmezése. Régebben leegyszerűsített módon azonosították a „templombajarást” az „egyházas érzülettel”; az istentiszteleten való részvétel, valamint a szentségekhez való járulás gyakorlata alapján tettek különbséget „gyakorlók” és „nem gyakorlók” között. A szentségekhez-járulás, valamint a keresztény életvitel mutatói lehetnek ugyan az egyházzal való egyetértésnek, de semmiképpen sem csálthatatlan és egyedüli jelei.

Kaufmann többek között az alábbi, jól megkülönböztetett ismérveket javasolja annak érdekében, hogy valamelyest tisztázzuk a vallási és egyházi beállítottság sokféleségét:

- Egyházközségi tagok, akik tényleges tevékenységet folytatnak a plébániai közösségben.
- Rendszeresen, föltűnésmentesen templombajárók, akik lényegében az egyház részéről elvárt magatartást tanúsítják.
- Keresztények, akiknek hívő tudatát vagy gyakorlatát nem az egyházi magatartási normák határozzák meg.
- Olyan személyek, akik bizonyos vallásos csoportosulások felé fordulnak, de nem tartoznak egyik jelentősebb keresztény egyház-felekezethez sem.
- Egyházaknak olyan tagjai, akiknek laza a kapcsolatuk saját egyházukkal, de nem érdeklődnek más vallási mozgalmak iránt.
- Olyan egyháztagok, akik nem folytatnak gyakorló vallási életet.
- Olyan személyek, akiknek nincs hagyományos értelemben vett, fölismerhető vallási kötődésük, viszont magasszintű személyes tevékenységet fejtenek ki pl. szociális vagy politikai téren.

1.2 Öregkor és vallásosság

Statisztikailag is igazolható, hogy az idősebb korban fölfokozott érdeklődés mutatkozik a vallási, egyházi problémák iránt. A hatvanas és hetvenes évek vége felé az 50 év fölöttiek közül számosan állították — a nagyobb városokban is (Bécsben például ehhez a korcsoporthoz tartozik a lakosság több mint fele) —, hogy vallási, sőt jónéhányan egyházi tekintetben is elkötelezettnek tekintik magukat. (40)

Biztos, hogy sok idős ember fölfogásában a vallásnak a „rendteremtő hatalom” szerepe jut, s tevékenységét „szent védőpajzs” gyanánt értelmezi és értékeli (Berger-Luckmann). Minél inkább növekszik a jövővel szembeni félelem és bizonytalanság, annál inkább kapaszkodnak az emberek azokba az erőforrást jelentő fogódzópontokba, amelyek végső támaszt biztosítanak számukra.

Különböző utak a hit megtapasztalásában

Minden kereszténynek van saját „hit-önéletrajza”, „hit-élettörténete”. Az idős emberek közül sokan többé-kevésbé problémamentesen „nőttek bele” hitükbe: vallásos neveltetésük hagyományosan hívő környezetben zajlott. Ebben mindenekelőtt a jámbor szülők példája volt a meghatározó tényező. Minél inkább haladunk előre a korban, annál inkább napvilágra kerülnek ezek az alapminták —, érdekes módon elsődlegesen az „atya” példaképében. Sok idős ember emlékezik vissza arra is, amit valamikor édesanyja mondott neki. Olyannyira, hogy egyszer csak imádságok merülnek föl emlékezete homályából, amelyekre egykor édesanyja „tanította”.

Az idős emberek másik csoportjánál a hithez és valláshoz való viszonyra és beállítottságra mindenekelőtt az egyes keresztényekkel és egyházi vezetőkkel kapcsolatos negatív tapasztalatok és föl nem dolgozott, tisztázatlan előítéletek hatottak meghatározóan. Olyan emberekről van szó, akik bár részesültek a keresztségben és fiatalkorukban többszáz hitoktatási órán vettek részt, életük és „hit-élet-történetük” egyes állomásainál mégis egyre jobban eltávolodtak az egyháztól. Sok okát lehetne felsorolni ennek, de legfőképpen egyet: gyermekkoruk hitét egyáltalán nem vagy túl kis mértékben bontakoztatták ki és fejlesztették tovább, ideig-óráig

még magukkal hurcolták, majd egyszerűen mint fölösleges kacatot elhajították.

Végezetül nem kis számban vannak az idős emberek között olyan, akik számára a hit életük szilárd alapja volt: minden egyes döntésükben és mindabban, amit a „mindennapok erkölcsi magatartásának” nevezhetünk. A hitigazságok rendszere az ő szemükben megingathatatlan, szilárd egységnek számított. S íme, most hirtelen kérdéssé vált az egész: a teológia oldaláról, amelyet gyakorta érnek vádak, a Zsinat részéről is, amelyen sokan mai napig sem tudnak eligazodni. Érdekes volna utánanézni, hogy miként van ez azoknál, akik most nyolcvanévesek: amikor a Zsinat időszakát átélték, alig múltak hatvan évesek. Ez azt jelenti, hogy életük legnagyobb részére bizonyos, szinte megváltozhatatlan egyházi tanítás és gyakorlat egységes képe nyomta rá bélyegét.

Különböző utakon az egyházzal való azonosulás felé

Az idős emberek különféle módon azonosulnak a keresztény fölfogással, jámborsági formákkal és magatartás-móddal. Sokuknál a hagyomány ebben a meghatározó tényező. A nyugati országokban hozzájárul ehhez még az egyház és az állam, valamint az egyház és a politikai pártok viszonyában bekövetkezett történelmi fejlődés.

Keresztények ők, hogyha templombajáró „szerepüket” veszszük tekintetbe. Viszont az élet egyéb területein — például a politika, az üzleti élet, a fogyasztói társadalom, a házasság stb. kérdéseiben — már nehezükre esik életstílusukat az egyház fölfogásához igazítaniuk. Ezeknek az embereknek az életében hosszú időn át ez volt a divatos jelszó: „a vallás magánügy”, az egyház csak a vallással törődjék és semmi egyébbel.

A nyugati társadalmakban jelenleg uralkodó fölfogás hajlandó az egyháznak és egyházi fölfogásnak meghatározott szerepet biztosítani, amennyiben az egyház ezzel nem zavarja az életet meghatározó többi társadalmi tényező érdekeit (41). Az idősök oktatásánál számolni kell azzal a ténnyel, hogy olyan társadalmi kötöttségekben élnek, amelyek kívül állnak az egyház befolyásán (pl. szociális biztosítás, betegellátás). E tényállásból következik állásfoglalásuk olyan központi jellegű értékekkel kapcsolatban, amelyeket az egyházon kívül is fölfedeztek és valóra váltottak.

1.3 Megváltozott teológiai távlatok

Annak megértése érdekében, hogy az idős emberek milyen kérdéseket és miért tesznek föl manapság az egyháznak és teológiának, jó hogyha fölidézzük, milyen változás következett be a teológia távlataiban mondjuk 1900 és 1980 között. Nagyon tanulságos összehasonlítást végezhetünk néhány egykori és mai hittankönyv alapján. Egy 1905-ös hittankönyv egyik fejezetében többek között ezt olvassuk: „Az egyház testesíti meg az üdvözülés legkönnyebb lehetőségét; az embernek csupán át kell engednie magát irányításának. Átfogja az ember egész életét: gyermekségét, fiatalságát, felnőtt- és aggkorát. Megtanít arra, miként szerezzük meg és tartsuk meg az önmagunk fölötti uralmat, óva int az eltévelyedésektől és veszélyektől, segít a nehézségek leküzdésében, eltörli a bűnöket és a leghatásosabb indítékokat nyújtja a jóratörékvéshez. Előírásait minden ember követheti, függetlenül attól, hogy mi az állása, mi a kora és milyen a műveltségi szintje. — Az egyház az üdvösségre vezető legbiztosabb intézményes forma. Ismeri a célt és mutatja az oda vezető utat: azzal a nyugodt biztonsággal, amelyet csak Isten különleges segítsége biztosíthat.” (45)

1952-ben még ezt írja többek között a „Geschichte der Katholischen Kirche” (A katolikus egyház története) c. könyv:

„Amiként a tengeren a hajóknak figyelniük kell a világítótornyokra, hogy a zátonyokon szét ne zúzódjanak, úgy kellene hallgatniuk az embereknek Krisztus földi helytartóinak, a pápáknak figyelmeztetéseire... Az egyház áthalad minden koron, harcolva a pokol hatalmai ellen, és mindig újra győzedelmeskedik ellenségei fölött.” (46)

Egészen más szemléletet találhat az olvasó az egyházzal a Katolikus Katekizmusban, illetve ennek 1980-ban írt „A hit alapjai” című fejezetében: „Az egyház hívő és hitvalló közösség... a keresztények hiszik, hogy az egyház maga is jel és jeladás arra, hogy Jézus Krisztusban új korszak vette kezdetét, amelyben Isten országa közelít hozzánk. — Fenséges nagy szavak ezek. Vajon iránymutatónak tekinthet-e a keresztények ezt annak ellenére, hogy ismerik adott valóságában az egyházat? A keresztények közössége néha nem inkább a bűnnek a jele a világban? Vajon megtapasztalható-e az egyházban Isten szeretete, aki Jézus Krisztusban nyilvánította ki magát?... Az egyház valamennyi nép körében növekszik.

Jézusban mintegy szentsége, vagyis hatékony jele az Isten emberekkel való egyesülésének, valamint az egész emberiség egységének. Az üdvösség jelévé lett: rajta kell minden népnek megtapasztalnia, hogy Isten mindenkit üdvözíteni akar. Ezért nevezi a Második Vatikáni Zsinat az egyházat a „világ számára adott, mindent átfogó, üdvözítő jel”-nek. (47).

1.4 Az egyházon belüli változás-okozta széleskörű bizonytalanság

Elbizonytalanodást, sőt az egyház részéről való kifejezett cserbenhagyást érez sok előrehaladottabb korú és idős ember, mivel az egyházi előírásokat (pl. az úgynevezett „Anyaszentegyház öt parancsolatát”) maga az egyház részben megváltoztatta, részben teljesen megszüntette (pénteki hústilalom, halottégetés tilalma, /48/ vegyes vallású házasság szabályozása, /49/ az ún. „eucharisztikus böjt” előírásai), vagy részben kisebb nyomatékkal áll ki mellettük (pl. szentségekhez járulás húsvéti időben). Ezen rendelkezések némelyike a külsőleges előírásokat hangsúlyozó, hagyományos kereszténységnek kedvezett. Nem csoda ezért, hogyha némelyek úgy vélték: a külső rendelkezések megváltozásával maga a hit is kétségbevonhatónak tűnik. Sok katolikusnak — sajnos nagyon is gyakran — külsőségekben merült ki a hite.

Nem szabad ugyanakkor figyelmen kívül hagyni, hogy az ún. „Anyaszentegyház öt parancsolatának” kötelező előírásaiban beállott változások nem ritkán juttattak lelkiismereti válságba idősebb embereket. Az ún. „Középfokú katekizmus”-ban így tanították az „Anyaszentegyház öt parancsolatának” alkalmazását: „So-hase tedd túl magad az egyház parancsain: Isten parancsaihoz hasonlóan súlyos bűn terhe alatt köteleznek. Még hogyha mások át is hágnák azokat, ez nem jelent fölmentést a parancsok alól és megszegőinek nem biztosít büntetlenséget Isten előtt.” (50)

2. AZ EGYHÁZHOZ ÉS TEOLÓGIÁHOZ INTÉZETT MAI KÉRDÉSEK

A következőkben egy fölmérés kísérletéből kiindulva ismertetjük azokat a kérdéseket amelyeket előrehaladott korú és idős emberek intéznek napjainkban az egyházhoz és a teológiához.

2.1 Hittani kérdések

Az 1968-ban nyilvánosságra hozott, széles körben végzett föl-mérésben: „Miben hisznek a németek?” legmagasabb százalék-ban a 60 és 70 év közöttiek adtak igenlő választ azokra a kérdé-sekre, amelyek a halál utáni továbbélésre, Jézus föltámadására és Istenhez történt visszatérésére vonatkoztak. (51) Ezeket az adato-kat megerősíti az „IKS-zsinati körkérdés” is. A megkérdezett 60-70 év közöttieknek 81 százaléka jelentette ki: „Kell léteznie Isten-nek, mivel létezik lelkiismeret”. Ennek megfelelően a megkérde-zettek 77 százaléka közölte azon nézetét: „Vallás nélkül az ember elveszíti reménységét.” 83 százalék adta ezt a választ: „Hit nélkül az ember elveszíti reménységét.”

A megkérdezett idős emberek közül 55 százalék szavazott arra a megállapításra: „Lehetséges, hogy van Isten, de semmi pontosat nem tudunk Róla”. Továbbá a megkérdezett öregek közül 77 szá-zalék közölte: „Lehetetlen, hogy világos elképzelésünk legyen a halál utáni életről”. Az idősek hittani képzésének területén végzett munka szempontjából azt a következtetést vonhatjuk le ezek alap-ján, hogy éppen a teológia hittani területén kell sok konkrét kérdés megválaszolására fölkészülnie az igehirdetőknek és az evangelizá-lásnak.

2.2 Erkölcsi kérdések

Vallásszociológusok megkockáztatják azt a föltevést, hogy az ötvenévesek nemzedékénél a túlhangsúlyozott külső vallás-gyakorlat és külsőleg megnyilatkozó viszonyulásuk az egyházhoz nem takar föltétlen ugyanilyen szintű belső vallásosságot. (52)

Az „IKS-zsinati körkérdés”-ben mindamellet a megkérdezett 60-70 év közöttiek 63 százaléka (szemben a körkérdésben össze-sen érintettek átlagosan 46 százalékával) nyilatkozott így: „Minél idősebb lesz valaki, annál inkább kellene foglalkoznia a hittel.” Az idősebbek 70 százaléka közölte: „Jómagam szívesen veszem fon-tolóra a hit kérdéseit.” 74 százalék ezt nyilatkozta: „Számomra a vallás vigasztalást jelent az élet bajai közepette”, és 65 százalé-knak (szemben az összes megkérdezettek átlagosan csupán 50 szá-zalékával) ez a véleménye: „Vallás nélkül nem tudtam volna meg-hozni életem legfontosabb döntéseit.”

Ezekből az alábbi következtetést vonhatjuk le: A vallást az emberek jó része igen nagyra becsüli: az idős ember számára különösen nagy értéknek számít. Amit vallási téren nyújtunk, azzal értékes szolgáltatást teszünk idős embereknek. Persze vizsgálódásaink során azt se tévesszük szem elől, hogy — egyes szerzők véleménye szerint — az idősebb nemzedék is lehet „kevésbé bensőséges és vallási meggyőződésében sekélyes”. (53)

Az idősek teológiai képzését különleges feladatok elé állítják azok a nehézségek, amelyek az öreg ember mindennapját meghatározzák. Már az is nehéz az idős ember számára, hogy az átmenet bizonyos válságaival megbirkózzék, s ezen túlmenően gyakorta különleges kérdések adódnak az öregkori szexuális problémákból, — különösen a partnerproblémákból.

„A közvélemény az időseket nemileg kevésbé tevékenynek tartja... Úgy vélik: szervezetük lehiggadt, legfőljebb az önkielégítésre hajlamosak. Ezt az általánosítást mindazonáltal az előítéletek sorába kell utalnunk. Az öregkori szexualitás ugyanis nagyon különbözőképpen alakulhat s míg az egyiknél erőteljes, hosszantartó „második tavaszt” bontakoztat ki, a másiknál a gyöngédség finom megnyilvánulásainak számát sokszorozza meg... sok öregkori szexuális zavarnak inkább a szerelemre való képességben beállott zavar az előidézője s nem a kialvó szexualitás. Ezek a fölismerések megváltoztatják az időskori házasságról és szexualitásról — amelynek célja már nem az utódnemzés —, az önkielégítésről, az egyedülálló idős emberek házaskötelék nélküli életéről alkotott morálteológiai megítéléseket és véleményeket. A nemiséget a katolikus egyház is fokozottabb mértékben az emberlét lényeges alkotóelemeként s nem csupán állandó kísértésként vagy nyűgös teherként értelmezi”.(54)

2.3 A templomlátogatás kérdése

Számos gyakorló hívő erősíti meg egybehangzóan azt a tényt, hogy az idős emberek közül sokan rendszeres résztvevői az istentiszteleteknek. Főltűnően egyezik ezen állításuk a kérdéscsoport-hoz szolgáltatott adatokkal. A. Weber 150 hatvan év fölötti nő és férfi között végzett közvéleménykutatást a Puchberg bei Wels-i művelődési otthonban. A megkérdezettek 55 százaléka így nyilat-

kozott: „Minden vasárnap járok szentmisére.” Ez egyenértékű a vallásgyakorlás nagyraértékelésével. 81 százalékuk állította: „aki vasárnaponként szentmisére jár, azon igyekszik, hogy jó keresztény legyen.”

Ezzel a nézettel némiképp szemben áll a megkérdezett idős emberek mindössze 33 százalékának véleménye: „Ha a keresztény hívő nem megy minden vasárnap templomba, súlyos bünt követ el.” 53 százalékuk az volt a véleménye: „Vasárnapi mise nélkül is lehet az ember jó keresztény.”

Az idős emberek életében különösen végzetszerű fordulatot jelentenek a nagy változások. Az ilyen helyzetben szilárd támasz és segítség után kutatnak — nem utolsósorban az egyházban is. Ezzel kapcsolatban sokak számára megemésztethetetlen probléma, hogy már az egyházon sem tudnak eligazodni. Sok idősebb és öreg ember mondja ezért: „a mai egyházban már saját magamat sem találom.” Tipikus példa az az ima- és énekeskönyv („Gotteslob”), amelyet az egész német nyelvterületen bevezettek és követnek. Sok idős ember nem tud mit kezdeni vele, nevezetesen azért, mert számos imádság és imaszöveg már nincs összhangban az ő életérzésével. Fontos feladat az öregek lelkipásztori gondozása és teológiai oktatása számára, hogy ének- és imaszövegeinket közelebb vigye az idős emberek érzés- és gondolatvilágához.

2.4 A lelki élet kérdései

Az „IKS-zsinati körkérdés”-ben a megkérdezettek 87 százaléka ezt nyilatkozta: „Az ember imádkozhat Istenhez és ebből új erőt meríthet.” Csupán 7 százalékuknak volt az a véleménye: „Az imádkozás teljesen fölösleges tevékenység”. A. Weber Puchbergben végzett közvéleménykutatásában a megkérdezettek 90 százaléka közölte: „Mindennap imádkozom.”

Ez az eredmény nagyjából egybevág a nagy zsinati közvéleménykutatás eredményeivel. Ott is világosan kitűnik a tendencia: a mindennapok, a hivatásbeli teendők, a munkahelyi és családi élet napi taposómalmának feszültségei után az ember a személyes imádságban keresi az Istennel való találkozást.

Sok idős embernek van nehézsége a vallásos áhítat kifejezési formáival. Úgy tűnik, az egyház több mindent túl gyorsan számolt

föl éppen a népi vallásgyakorlat területén anélkül, hogy megfelelő pótlást nyújtott volna.

Az idős embernek szüksége van külső jelekre és formákra, amelyekkel kifejezheti gondjait és bajait, s ehhez mindenekelőtt az alkalmas imádságformákra (vö. fentebb).

Amíg a halál utáni élet kérdése érdekes téma lehet az egész társadalom számára, az öreg embert közvetlenül érinti ez a kérdés. Az örökkévalóság határához való közeledés — ahol a földi élet majd véget ér — nem csupán különleges kérdések fölvetésére készítet, hanem számos mélyen fölkaparó félelmet és szorongást is ébreszt bennünk. Sok idős ember számára vetődik föl a kérdés: hogyan készüljek halálomra? Itt-ott ilyen formában fejeződik ki ez a kérdés: milyen reménnyel közeledhetek Istenhez?

Az ígéhirdetésnek és hitoktatásnak itt és most az a feladata, hogy szabaddá tegye, megnyissa az utat az Istennel való reményteljes jövő számára.

2.5 Az egyházhoz illetve plébániai közösséghez-tartozás kérdése

Éppen az idősek között sokan vannak, akik ha nem is azonosítják magukat valamennyi dogmatikus tantétellel, mégis fontosnak tartják, hogy az egyházi közösséghez tartozzanak (lásd az „IKS-zsinati körkérdés”-ből a 129. oldalon közölt számadatokat).

Kora előrehaladtával sok idős ember szükségét érzi annak, hogy kapcsolatban legyen valamilyen közösséggel. Ezen vágyuktól indítatva keresik az egyházzal való kapcsolatot is.

Az istentiszteleti közösségek általános összképében meghatározó elemet képviselnek a közösség előrehaladottabb korú és idős tagjai. Különösen érvényes ez a hétköznapi reggeli misékre vagy a délutáni és esti ájtatosságokra. Gyakran egyenesen úgy tekintik ezeket az öregeket, mint az istentiszteleti közösség mindennapos képviselőit.

Ugyanakkor mégis vannak olyan idősek, akik egyháztagságot rendkívül ritkán gyakorolják. Amennyiben egyáltalán eljönnek, akkor is legfőljebb az egyházi év kiemelkedő csúcspontjain, a főünnepeken: karácsonykor és húsvétkor vagy életük jellegzetes évfordulóin, mint pl. keresztesítés, gyerekek házasságkötése, ezüstés aranymenyegző vagy halálesetek kapcsán.

Mint általában azoknál, akik az élet peremére szorulnak, úgy sok öreg életében is már csak az élet peremén jut szerep az egyháznak. A mindennapi élet legtöbb területén nélkülözhetőnek tartják. Megszokott életvitelük szempontjából semmi okot sem látnak arra, hogy keressék az egyházzal való kapcsolatot. Csak akkor keresnek az egyházban vigaszt és támaszt, ha életük külső csapások-okozta hasadékain elemi erővel törnek föl a mindent eldöntő sorskérdések.

3. ELŐREHALADOTT KORÚ ÉS IDŐS EMBEREK ÉRDEKLŐDÉSE A SAJÁTOSAN TEOLÓGIAI MŰVELŐDÉS LEHETŐSÉGEI IRÁNT

A felnőttek hitoktatásával kapcsolatos körkérdéseknél az a föl-tűnő, hogy egyik korcsoportnak sincs témát illető különlegesen sa-játos kívánsága. Így az idősek teológiai képzése szempontjából meglehetősen kevés számú sajátos téma emelhető ki.

Az alábbi áttekintő eredményt kaptuk egy ilyen, a felnőttek hit-oktatásával kapcsolatos körkérdés során:

	20-45	40-60	60 fölött
Biblikus témák	31	26	38
Dogmatikus kérdések napjainkban	44	48	41
Pápa és püspökök szerepe	30	29	39
Világiak szerepe	30	35	29
Egyházak egymásratalálása	46	44	48
Keresztény magatartás kérdései	61	64	54

(57)

A zsinati közvéleménykutatás is megerősíti ezt az eredményt. E szerint ugyanis néhány kérdéssel kapcsolatosan a megkérdezettek életkorától függetlenül megközelítően azonos érdeklődés mutatko-zott. Így pl. az alábbi kérdéseknél: „Létezik-e Isten?” — valamint — „Van-e az életnek folytatása a halál után, vagy a halállal min-dennek vége szakad?” (58)

Ezeknek a kérdéseknek a fölvetése — de különösen az előrehaladott korú és idős emberek fent ismertetett életállapota — kihívást jelent nemcsak a felnőttek hitoktatása, hanem az egyházközségek egész plébániai lelki gondozása számára. Immár nem elegendhetnek meg csupán azzal, hogy segítséget ajánlanak az emberi élet és általában az élet értelmének keresése válságaiban — bármennyire fontos legyen is ez a feladat az idősek lelkipásztori gondozása és oktatása keretében —, hanem behatóan kell foglalkozniuk a fölvetett égető teológiai-dogmatikai kérdésekkel is.

TÖRŐDÉS AZ IDŐSEKKEL – IGÉNYEK ÉS MEGOLDÁSOK

*Kilátások az öregek hitoktatása és lelkipásztori gondozása körül.
Beilleszkedésük a közösségekbe.*

Josef Müller

1. ALAPVETŐ PROBLÉMÁK

1.1 Előrehaladott korú és idős emberek helyzete a társadalomban és a plébániai közösségekben

A korunk-teremtette helyzet fölismerése

Az idősek lelkipásztori gondozása is az „új idők jeleit” viseli magán. Befolyással van rá a kor beállítottsága, egyes kérdések tabuként való kezelése, módosítja és változtatja bizonyos adott közvélemény és közfelfogás.

A társadalom az öregkort meglehetősen hátrányosan ítéli meg. Az idős emberek gyakran találkoznak lenézéssel, szeretetlenséggel. Félrelökik őket, mint a társadalom hasznavehetetlen tagjait. Öregnek lenni a legtöbb ember szemében egyet jelent azzal, hogy ki van zárva mindabból, ami a kortársak fölfogása szerint „valamit ér” az életben: elismerés, siker, élvezet, teljesítmény, vagyon, társadalmi érvényesülés. Aki nem illik bele a fogyasztói- és teljesítménytársadalom galambdúcába, az kiszorul az élet peremére. Az öregedés teherképe ily módon nem csupán érzelmi oldalról tekintve kerül előtérbe. Ezért szükséges fölismerni azokat az áramlatokat, amelyek a társadalomban és az egyházban is hatnak. Az idős emberekkel kapcsolatban a hátrányos vélekedés az egyházközségekben belül sem ismeretlen: lelkipásztoroktól hallani időnként olyan megjegyzést, hogy az egyházközségi életben „csak” öregek vesznek részt. Van olyan fiatal káplán, aki némi lehangozottsággal jegyzi meg: „Hát igen, mit is csinálhatnék? Egyházközségünkben csak idősebb emberek vannak.”

Valójában mennyire érik el az idősebb és öreg embereket azok a kezdeményezések, amelyekre a lelkipásztorkodás vállalkozik?

Az idős ember különböző típusai (fenotípus)

Ha az előrehaladottabb korú és idős emberek személyi alkatát vesszük alapul, több alaptípust találhatunk: a szellemileg és testileg friss, közvetlen és sokoldalúan tevékeny emberek mellett találhatók olyanok is, akiknél csökkent a testi teljesítőképesség, de megvan a szellemi frissesség és érdeklődés. Ezek figyelemmel kísérik a világ eseményeit. Végül nagyszámban vannak olyanok az idősök között, akik bár testileg még teljesítőképesek, lelki-szellemi erőforrásaik ugyanakkor észrevehetően elapadtak. Fölvetődik a kérdés, hogy a helytelen „váltóállításerő” mennyiben felelős a környezet öregséggel szembeni beállítottsága és az öregségre való fölőkészítés hiánya.

Itt kell megjegyeznünk, hogy egyre fontosabbá válik az öregségre való előőkészítés — még a hivatásszerű foglalkozás abbahagyása előtt. Vajon törekszik-e az idősebb ember kellőképpen és idejében a társadalmi kapcsolatok fönntartására? Törekszik-e arra, hogy értelmes szabadidő-foglalkozást keressen magának? (Kedvelt szórakozás, hobbi, zene, színház, társasjáték stb.) Figyelembe véve azokat az alapvető változásokat, amelyekre a mai társadalom a gazdasági életben és a munkavégzés területén is számíthat, egyre nagyobb jelentőséget nyer — társadalmi vonatkozásban is — a „szabadidő”.

Élethelyzetek sokrétősége

Az idős emberek élettel szembeni magatartása és élni akarása sok föltételtől függ: szellemi és testi alkatuktól, önigenlésüktől, a környezet idős emberrel szembeni beállítottságától, személyes és gazdasági körülményektől: lakás, nyugdíj, egyéb jövedelem, meglévő rokonai és baráti természetű kapcsolatok és társadalmi érintkezések.

Minden tekintetben döntő az, hogy az idős embert környezete képesnek tartja-e valamire, illetve igénybe veszi-e őt. A társadalmi érintkezés hiánya miatt sok értékes tulajdonság satnyul el az idős emberekben. Kérdészetlenül, szeretet nélkül telik el életük. Gyakran egyéni, önző célok szolgálatába állítva használják ki segítőkészsgüket és jóindulatukat anélkül, hogy tekintetbe vennék személyes sajátosságukat és igényüket.

1.2 Előrehaladott korú és idős emberek hitének helyzetképe

Az idős emberek hitbeli állapota nagyon eltérő lehet. Sokan most teszik föl először vagy legalábbis hosszú „tartózkodás” és „távolmaradás” után először a kérdést, hogy mit is jelent a hit életük számára. Az idős ember szembetalálja magát a kérdéssel: „Mi lesz most?” — erre a túlélés érdeklődésén túlmenően egyúttal az a komolyság is rányomja bélyegét, amelyet az élet közeli befejeződésének gondolata sugall.

Kikerülhetetlenül a halálra vonatkozó kérdésfelvetésre készteti az idős embert a szeretett, szívéhez közel álló személyek egymásutáni elvesztése, egyre szaporodó betegségei, legalábbis az ezekre való megnövekedett hajlama (megszaporodnak a panaszok). Az idős ember lelki szemei előtt olyan alkotás formájában jelenik meg élete és annak tapasztalatai, amelynek szüksége van az utolsó simításokra. Vallásos szemszögből nézve az időskor a hitbeli elmélyülés időszakává válhatna.

Teológiai szempontból az öregedésben nem annyira az életnek bizonyos végjátékát kell látnunk, hanem érési folyamatot, amelynek célja mindenekelőtt a „belső ember” (2 Kor 4,16) érettségének megszerzése, a „krisztusi nagykorúság” (Ef 4,13) elérése. Ez együttjár többek között a Jézus-követés új valóraváltásával, a helyettesítő szolgálattal, amelyet éppen az idős embernek van módja magára vállalni. Jelenti a lelki nyugalmat és a belső biztonságot, amely Isten mindent átfogó üdvözítő üzenetének kisugárzása, s amely több, mint pusztán a „túlvilág” üzenete.

Az élet értelmét és beteljesülését kutató kérdésnek teológiai megvilágítása egyre sürgetőbb formában jelentkezik, és új, egzisztenciális „hittanulást” tesz szükségessé, amely élet-tapasztalatokra épül. A keresztyén üzenetet úgy kell közvetíteni, hogy támpontul szolgáljon az élet végleges mérlegének elkészítésénél. Legyen segítség arra, hogy megbirkózhassunk a gyakran szükségesé váló lemondással, gyakorta szorongató hitbeli vívódásainkkal, végül tegyen képessé arra, hogy Jézus Krisztus útjára tájoljuk be életünket.

Szüksége van továbbá az idős embernek lelki beszélgetésre, hogy tevékenyen vehessen részt az egyház időszerű változásainak valóraváltásában és lépést tarthasson ezekkel. Hiszen számára az egyház mai kifejezési formáival valamiképpen idegenné vált. (59)

Végezetül egy sereg probléma adódik az idős emberek különleges helyzetéből. Gyakori eset, hogy beskatulyázva egy adott szerepbe kuszorúlnak az élet peremére. Az „elkülönítettséggel” való megbirkózás komoly, hívő erőfeszítést igényel.

2. AZ ÖREGEK LELKIPÁSZTORI GONDOZÁSÁNAK KÜLÖNLEGES PROBLÉMÁI AZ EGYHÁZKÖZSÉGEKBEN ÉS A SZOCIÁLIS ÖTT-HONOKBAN

Ha számításba vesszük, hogy az öregedő emberek számszerű aránya nemcsak az össznépesség arculatában, hanem az egyházi közösségekben is növekszik, tudomásul kell vennünk, hogy az idősebbek és öregek a pasztorációban is egyre kifejezettebben súlyponti jelentőségű célcsoportot alkotnak.

Ausztóriában például 1910-ben az össznépességnek még csak hat százaléka volt 65 év fölötti; 1970-ben már tíz százalékot, 1981-ben pedig már 15 százalékot tett ki a számarányuk; 1,100.000 a 65 év fölötti emberek száma.

A nagyvárosokban sok plébániai közösség „túlkorossá” vált (az egyházközségek aktív magjának mintegy 60 százaléka 60 év fölötti). Ebből gyakorta nagymértékű lehangoltság származik. Ilyen alapon pl. a Mariahilf plébánia (Bécs VI. kerületében) „hal-dokló” egyházközségnek számít a nagymértékű elöregedés következtében. (60) A Szent Flórián plébánián (Bécs V. kerületében) — a plébánia összetételének 1973-1978 évi elemzése alapján — állandóan csökkenőben van az egyházközségi tagok összlétszáma (születések csökkenése, elköltözés, elhalálozások eredményeképpen), viszont növekszik azon 60 év fölöttieknek a száma, akik tevékenyen bekapcsolódnak az egyházközség életébe. Két példa: a hétköznapi reggeli szentmiséken naponta 25-40 személy vesz részt; közülük kb. 35 személy 60 év fölötti. Az esti liturgián az egyházközségi tagok közül mintegy 20-30 vesz részt; ezeknek több mint 90 százaléka 60 év fölötti.

2.1 Egyöntetű „célcsoport” hiánya

Az idősebb és öreg emberek nem alkotnak önmagukban egyöntetű csoportot. Bár az öregkor- és öregedéskutatás már több alkalom-

mal érintett eredményei a részletekben nagyon eltérőek, viszont hangsúlyozottan megerősítik, hogy az „öreg ember” mint ilyen — nem létezik. Különfélék a lélektani, orvosilag megfigyelhető élettani folyamatok, adottságok és föltételek, és hatásuk az egyéneknél nem azonos mértékben érvényesül. Nehezen hozható közös nevezőre mindenekelőtt az idős emberek egyénileg különböző szellemi élénksége, amellyel bekapcsolódnak a társadalmi s egyúttal az egyházi életbe. Gyakorta félresikerülnek azok a próbálkozások, amelyek az idős embereknek a közösségbe való teljes beillesztését célozzák. Ugyancsak nagyon eltérő az idős emberek tevékenységének lehetséges határszintje. Ezért akár az egyházközség keretében, akár a szociális otthonokban újra meg újra természetes korlátokba ütközik, amikor önálló elkötelezettség irányában próbálják biztatni, hangolni őket.

2.2 Terhelő hatású beállítottság és előítéletek

Gyakran sértő és becsmérlő megnyilatkozásoknak van kitéve az idős ember. Ilyen jellegű kudarcok érik bevásárlásai alkalmával, a közlekedésben, a fiatalabb nemzedékkel való érintkezés kapcsán, minthogy hiányosan illeszkednek be a családba, a társadalmi és egyházi csoportokba, — és így elmarad az egyházközségi életbe való beilleszkedésük is.

Különleges kihívást jelent az idősekkel foglalkozó lelkipásztori szolgálat szempontjából a környező világnak az idős emberekkel szembeni beállítottsága, az önbecsülés meglévő mértéke, valamint a társadalmi beskatulyázás. Gyakran megállapíthatjuk, hogy a túlzott gondoskodás („gond-átvállalás”) fokozottan lehangolja és reményvesztésbe hajszolja az idősebb és öreg embereket. A gondoskodás jellegű intézkedések esetleg növelik a „gyámság alá helyezés” érzését. Környezetének ilyen beállítottsága azt az érzést kelti az idős emberben, hogy ő már semmire sem használható és semmilyen teljesítményre sem képes. A fiatalabb nemzedék előítéleteinek kifejlődésében nem ritkán az is közrejátszik, hogy az időseknél a szellemi rugalmasság hiányát észlelik, vagyis, hogy nem tudnak megbékélni a megváltozott helyzettel és kizárólag a múlt-hoz igazodnak.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy az élettel szembeni beállítottság általános megmerevedése gyakran kihat a hit ér-

telmezésére is: az idős emberek elhárítják, hogy megkérdőjelezzük azt, amit megszoktak, és még erősebben kapaszkodnak a hagyományosba.

2.3 Kevés a jól képzett munkatárs

Az idősök lelkipásztori gondozása pillanatnyilag szűk keretek között mozog és tevékenykedik. Ennek nem utolsó sorban az az oka, hogy csupán kissszámú jól fölkészített munkatárs áll ennél a feladatnál rendelkezésre.

Aki idős emberekkel jön össze, velük beszélget, annak szükségképpen értenie kell ahhoz, hogy elfogadja és meghallgassa gondjait és helyzetükbe teljesen beleélje magát. Ezen túlmenően igaz az, hogy a tanulásra hajlandó és készséges munkatársakat az idős emberekkel való foglalkozás oly közelségbe hozza, amelyben sok minden könnyebben sikerül, mint azt korábban képzelte. Az idős emberekkel való sikeres találkozás előfeltétele elsősorban a tapasztalatszerzésre való készség, önmagunk korlátainak fölismerése és tudomásul vétele, a saját életvitelre való folytonos visszapillantás és a másokhoz segítőkész magatartással és alázattal való közeledés.

2.4 A munkatársak megfelelő személyes beállítottsága és magatartása

Az idős ember segítői és kísérői fogják föl úgy, mint akik fölhívást kaptak arra, hogy maguk is átgondolják az öregedéssel és öregséggel kapcsolatos egyéni tapasztalataikat és hasznosítsák ezeket munkájukban. Az itt a kérdés, hogy miként fogadják el ők maguk az öregséget és miként lesznek úrrá ezen az élethelyezeten.

A hívő szemszögéből az emberi élet számára kívánatos és megvalósítandó cél, hogy fölnövekedjünk az érett hit teljességébe és örömébe. Az öregedő és idős ember fölhívást kap arra, hogy életkorát ne pusztán mint hiányosságot, vég-felé-menetelt, erőmegfogyatkozást vagy kötelező megadást nézze, hanem tekintse azt sajátos lehetőségnek az érési folyamathoz. Sajnálatosan az „öregeket” a lelkipásztorkodás területén is gyakran olyan korcsoportként említik és úgy kezelik, amely már nem képes teljesértékűen részt venni az egyház közösségi életében.

3. AZ IDŐSKORÚAK HITOKTATÁSÁNAK ÉS LELKIPÁSZTORI GONDOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS FELADATAI

3.1 Az időskorúak hitoktatása hozzájárul az élet értelmezéséhez és megvilágításához

Az öregedéssel és öregséggel kapcsolatosan nem csupán a szociális-karitatív gondozás formái bírnak jelentőséggel (idősek gondozása, kerékpáros ételkihordás, házi betegápolás stb.). Mindekenelőtt olyan segítségnyújtásra volna szükség, amely az öregeddéssel és öregséggel fölmerülő személyes problémák leküzdését teszi lehetővé. Nevezzünk meg néhányat példa gyanánt.

A gyakran tapasztalt kilátástalanság, a mindennapos panaszok, kivált a magányosság leküzdéséhez különösen a következő területeken kell segítséget nyújtanunk az idős embereknek:

- értelmes, biztató hatású tevékenységek
- személyes élettörténetük elismerése
- önbizalom és önbecsülés előmozdítása
- le nem küzdött, meg nem oldott bűntudat pozitív földolgozása elfojtás nélkül
- tájékoztató segítségnyújtás az egyre gyorsabban változó életfeltételek és körülmények területén
- a környező világ iránti érdeklődés és nyitottság elősegítése: jelenünk problémái és új fejlemények a társadalomban és egyházban.

3.2 „Üdvösségre-előkészítés” a lelkipásztori alapfeladatok területén

A lelkigondozás három alapfeladatán belül a következő fontos pasztorációs szempontokat emelhetjük ki:

Az igehirdetés területén

Tudnunk kell öregkorban újra „tanulni” a hitet. Nemcsak arról van szó, hogy földolgozzuk a teológiában és egyházban bekövetkezett változásokat és átalakulásokat. Az igehirdetés területén nyújtott lehetőségek (prédikációk, buzdítások, lelki beszélgetések,

bibliakörök stb.) segíthetnek abban, hogy a hit tengelyébe állítva lássuk az életet és meg tudjunk birkózni vele. Új biztonságra tehet szert az idős ember és képes lesz arra, hogy „elérje a krisztusi teljességet” (Ef 4,13).

Az Isten igéjéből táplálkozó élet számára a Szentírás egyes szövegei jeligéül szolgálhatnak napra, hétre vagy hónapra s ezáltal erőforrássá válnak a mindennap bajainak leküzdésében.

Az istentisztelet és lelki élet területén

Az öregkor nyomasztó terhei olyan elmélyült hitet tételeznek föl, amely számos megpróbáltatásban, küzdelemben és örömben edződött szilárdná. Lelkipásztorok nem ritkán úgy nyilatkoznak, hogy az idős emberek vallásos áhítata meglehetősen „felszínes”. Én magam azt állítom: sok idős ember messze megelőz minket bensőség tekintetében.

A lelki élet számára nyújtott lehetőségek közül elsősorban a liturgia közös ünneplése segíthet a hitbeli elmélyülésre, így pl. a szentségi találkozás Krisztussal. Idős embereknek nem egyszer a vallásos jámborság eddig is meglévő és új formáinak megértéséhez kell segítséget nyújtanunk. Ennek kapcsán alkalmazzuk és érvényesítsük mint indoklást az engesztelő együttlészenvedést, az áldozatkészség és a másokért közbenjáró imádság gondolatát.

Idős emberek gyakran mondják, milyen boldogok, amióta fölfedezték a másokért vállalt engesztelő szenvedés távlatait (pl. az a beteg szerzetesnővér, akinek ablaka az autópályára néz: amióta az úton levő autóvezetőkért ajánlja föl imádságait, fontos új értelme van életének).

Sok öreg válik a közösség értékes tagjává azáltal, hogy a türelemmel viselt szenvedés révén mintegy „kezeséget vállal”, imádkozik és áldozatot hoz a többiekért. Vannak idős emberek, akiknek ebben az értelemben szinte „kisugárzásuk” van; a maguk módján „tevékeny résztvevői” a plébániai közösség valamely csoportjának, egyfajta családi közösségnek. Adott élethelyzetükben a szentségek az üdvösség közvetítő eszközei számunkra: az Eucharisztia közös ünnepléséből és az eucharisztikus lelkiség ápolásából (beleértve a szentségimádásokat) merítenek ösztönzést a Krisztussal és a közösséggel való elmélyültebb találkozásra. A bűnbánat szentsége az újakezdés szabadságának esélyét nyújtja nekik.

Az Istennel, embertársainkkal és önmagunkkal való kiengesztelődés megnyitja az elidegenedésből kivezető utat. A betegek kente a betegség válságában nyújt segítséget és erőforrás a szenvedés keresztjének hordozásához.

Az egyéni és közösségi szolgálatvállalás területén

Az idős embernek kísérő társra van szüksége, amikor élete új értelmét kutatja és önmagát próbálja megtalálni. Valamikor a korosztályokat összefogó nagycsalád volt az a forma, ahol a család tagjai kölcsönösen kiegészítették egymást. Manapság sok idős ember él elszigetelten és magára hagyottan. Ebből az életállapotból adódnak feladataink: nem szabad az idős embereket magukra hagynunk, hanem át kell törnünk elszigeteltségük korlátait. Sokakat segíthetünk kiteljesedettebb életre, ha kapcsolatok létrejöttét egyengetjük és segítünk fölismerni tevékenységi lehetőségüket. Mindamellet különösképpen azoknak kell bátorítást nyújtanunk, akik életüket már csak „elszenvedni és elviselni képesek.”

A kísérő személy álljon teljesen az idős emberek rendelkezésére, s vegye mindegyiküket komolyan (mély tiszteletet és megbecsülést érezve beszélgetőpartnerei egyéni élettörténetével szemben). Ezért, bár szükséges, hogy kialakítsuk az idősebb és öreg emberek bizonyos csoportjait, ugyanakkor azonban külön is törődnünk kell minden egyes személlyel. Élethez fűző döntő fontosságú segítség a személyes kapcsolatok ápolása — éppen a minden napok ügyes-bajos kérdéseiben. Szükséges a közösségi szolgálatvállalás előfeltételeinek kialakítása; a személyes kapcsolattartást azonban nem pótolhatja semmiféle szervezeti fölépítmény. A lelkipásztor fáradozása nem merülhet ki a „puszta gondozás” értelmében vett támogatásban, hanem el kell jutnia az eleven kölcsönösség és kapcsolatfölvétel szintjére. Különösen fontos ezzel kapcsolatban: a fönnálló szükségletek és elvárások beható elemzése: célszerűen megszervezett segítségnyújtás karitatív-gondozói vonalon; elszigetelt képződmények feltétlen elkerülése.

Bizonyára nagyon sok minden történik már ezen a területen, habár — az egészet tekintve — még mindig túl kevés.

4. KÖVETKEZTETÉSEK A GYAKORLATI MUNKA SZÁMÁRA

- Újból megfontolás tárgyává kell tenni az idősök lelkipásztori gondozásának helyzetét, körülményeit és előfeltételeit.
- Az idősök oktatásának és lelkipásztori gondozásának szempontjából föl kell ismernünk az öregedési folyamattal járó sajátos problémákat és (vallási téren is adódó) helyzeteket.
- Munkatársak megnyerésében, beiskolázásában és további támogatásában célunk legyen, hogy illetékességünket és hatásterületünket kiterjesszük. A közvetítő feladat elengedhetetlen előfeltétele, hogy saját hitbeli állapotunkat átelmélkedjük.
- A lelkipásztori segítségnyújtásnak igazodnia kell az idős emberek szükségleteihez és lehetőségeihez.

5. A PLÉBÁNIAI KÖZÖSSÉG AZ EGYMÁSRATALÁLÁS SZÍNTERE

A plébániai közösségben olyan életközeget kellene találni és megtapasztalni, amelybe az idős ember is tartósan bekapcsolódhat tapasztalataival és életének tanúságtételével. Nem arra van szükség, hogy a plébániai közösségen belül egy külön „öregek közösségét” hozunk létre. Az idősebb és előrehaladottabb korú embereket a teljes egészbe kell beillesztenünk. Azt se tévesszük szem elől, hogy az idős emberek szívesen tartózkodnak a maguk saját körében is, mivel vannak olyan problémák, amelyeket legszívesebben magukhoz hasonlók körében beszélnek meg. Ebben láthatjuk egyik magyarázatát annak is, hogy az idős emberek miért maradnak szívesebben akár nehezebb és részben már elfogadhatatlan körülmények között saját lakásukban; nem akarják elveszíteni életük eddigi meglévő kapcsolatrendszerét azáltal, hogy szociális otthonba költöznek.

Életfölfogásuk és tapasztalatuk alapján az idős emberek gazdagítják a közösség életét. A kapcsolatfölvétel szempontjából az a főfeladata az idősök lelkipásztori gondozásának, hogy megfelelő rendszert teremtsen, amelynek révén megtalálhatják egymást a közösségben. A helyes tájékoztatás segítségével, személyes megkeresés útján, az oda- és visszakísérés megszervezésével az idősebb és előrehaladott korú emberek korosztálya is bevonható lesz a közösség életének vérkeringésébe.

LEGYEN A HIT ÖREGKORUNK ÚTMUTATÓ UTITÁRSA

Hildegard Holzer

Kortársaink közül sokan kétségbe vonják annak lehetőségét, hogy eredményes oktatási munka folytatható a harmadik életszakaszban élő emberek között. Az ő szemükben ugyanis az öregkor egyet jelent a képességek és készségek elvesztésével, testi fogyatékossággal és mindenekelőtt a többé-kevésbé gyorsan előrehaladó szellemi leépüléssel.

Ehhez a jóval korábbról, az iparosodást megelőző társadalomból származó beállítottsághoz igazodik sok fiatalabb korúnak az öregségről alkotott elképzelése. Szinte gondolkodás és ellenőrzés nélkül hagyományozódik tovább, pedig manapság már ellentmondásba került a valóság tényeivel is: az idős emberek közül nem kevesen vállalkoznak világkörüli utazásra, tudományos fokozatok megszerzésére. Sokan szinte elvárnák, hogy az idősek ráutaltak legyenek mások segítségére, hogy visszavonuljanak, lemondjanak a tevékeny életről, ne legyenek képesek megérteni a mai világot vagy ítéletet alkotni róla. Ez a külső szemlélet számos idős ember önmagáról kialakított képére is rányomja bélyegét. Olykor ténylegesen föladják a tevékeny életet, bár sem személyes fejlődésük színvonala, sem testi vagy szellemi állapotuk nem indokolja ezt. Az öregkorral szemben kialakult társadalmi előítéletek gátló hatása különösen az oktatási munkát hátráltatja.

1. ÁLTALÁNOS TÁJÉKOZÓDÁS AZ ÖREGKORRÓL

A fentiek alapján fontos, hogy előrebecsássunk néhány, az időskorral kapcsolatos alapvető tudnivalót, mielőtt rátérnénk a harmadik életszakaszban végrehajtandó oktatási feladatokra, — tekintet nélkül arra, hogy csoportos vagy egyéni foglalkozás keretében zajlik.

1.1 Mikor tekinthető valaki öregnek?

Az ember korát négy különböző kritérium szerint állapítják meg. Ezek alapján különböztetünk meg

- naptári
- szervezetünk szerinti (fiziológiai)
- lelkivilág szerinti (pszichológiai)
- társadalmi helyzet szerinti (szociológiai) kor meghatározást.

Általában a naptári időt alkalmazzuk az életkor megjelölésére és azt életévекkel mérjük. Nyilvánvaló, hogy ez a kor meghatározás gyakran egyoldalú és nem kielégítő, mert egyáltalában nem biztos, hogy az ember egészségi állapota életkorától függ. A testi állapot alapján beszélünk fiziológiai kor meghatározásról. Még döntőbbek azonban a lelkivilágunkból adódó pszichológiai tényezők. Az egyéni korélmény csak kivételes esetben egyezik a naptári életkorral. A pszichológiai tényezőkhez szorosan kapcsolódnak a szociológiai tényezők, amelyen az öregedő ember társadalmi helyzetét értjük.

1.2 Az öregedés mint társadalmi sors

E kötet más tanulmányaiban a nyugati világban ismert adatok nyomán már közöltünk tájékoztatást az emberek növekvő átlag-életkoráról és a 65 év fölöttiek számarányáról az összlakosság keretében.

1.3 Családi helyzet, lakáshelyzet, emberi kapcsolatok

A 65 év fölötti személyek egy negyede egyedülálló, közöttük négyszer annyi a nő mint a férfi (a férfiak alacsonyabb átlag-életkora és nagyobbarányú újraházasodása miatt). Tovább emelkedik az egyszemélyes háztartások és mindenekelőtt a szociális otthonok lakóinak száma. Különösen magas az igény — és ez várhatóan még emelkedni is fog — az ápolást nyújtó szociális otthoni helyekre. A többszemélyes háztartásban élő idősebb személyek többsége a házastársával él együtt, mintegy 20 százalékuk gyermekeikkel, menyükkal, vejükkal és unokáikkal is. A vidéki területeken valamelyest más a lakáshelyzet, mint a városokban ill. települési gócpontokon. De a fejlődés ott is ugyanazon irányba halad. Gyakran megállapítható, hogy az idősebbek többsége kíváncsi tartja a gyermekektől való különélést, persze elérhető közelségben, hogy fennmaradjon a kapcsolattartás és a kölcsönös segítségnyújtás lehetősége. A kor előrehaladtával ugyanis növekszik

a családi kapcsolatok jelentősége, mert az egyéb kapcsolatok —, például volt munkatársakkal — megszűnnek, vagy legalábbis évről-évre gyérülnek.

Eltérően a korábbi életszakaszoktól az öregkorban csekélyebb szerepet játszanak a dologi témák, mint az emberi kapcsolatok; csökken a tárgyi (érdekeltségi, praktikus) kapcsolatok iránti érdeklődés és fontosabbá válik az emberek-közi érzelmi-hangsúlyos közelség. Egyébként nem annyira az életkortól, mint inkább meghatározott személyi sajátosságoktól függ, hogy milyen minőségűek és kiterjedésűek lesznek ezek a társadalmi kapcsolatok az idősök életében.

1.4 Korábban betöltött szerepünk elvesztése

Teljesítményre beállított társadalmunkban az egyes ember helyzetét messzemenően hivatásbeli (hivatali) szerepe és fogyasztási lehetőségei határozzák meg. Az olyan társadalomban, amely a teljesítményelvét és a fiatalságot emelte mindenek fölötti eszményképpé, szükségszerűen elkülönítve érzik magukat azok, akik már nem felelhetnek meg ezeknek az eszményeknek. A nyugdíjkorhatár átlépésével az idős ember elveszíti környezetében betöltött szerepét. Ugyanez érvényes sok háziasszony esetében, amikor a felnőtt gyerekek kiválnak a családból és a háztartás egyre jobban összezsugorodik. Az ilyen szerepvesztés nem ritkán vezet önérték-szállásához; ennek következményei pedig öregkori problémák és depressziók.

1.5 Fiziológiai változások az öregkorban

Szervezetünk szempontjából az öregedést úgy tekintjük, mint szervi elváltozások előrehaladott és már vissza nem fordítható folyamatát. Nagy általánosságban azt mondhatjuk erre vonatkozólag: öregkorban megfogyatkozik a testi erő, csökken a testi mozgások ügyessége, finom mechanikája és gyorsasága, az érzékek pedig fokozatosan gyöngülnek, tompulnak. Manapság azonban tudjuk, hogy ez a leépülési folyamat már a korábbi években elkezdődik. Ezenkívül ismerjük azt is, hogy az egyes szervek és sejtépítmenyek öregedési folyamata nagyon eltérő módon zajlik le, valamint, hogy vannak olyan sejtek, amelyek egészen magas életkor-

ban is megőrzik és betöltik élettani szerepüket. Az egyéni fejlődés mindemellett idős korban is tovább folytatódik. Lényeges meghatározó befolyást gyakorol az öregedési folyamatra a külső környezet, az emberi kapcsolatok jellege és kiterjedése, a balesetek és betegségek: mindezek gyorsíthatják vagy lassíthatják az öregedés folyamatát.

1.6 Az öregedés mint a személyiség életfogytig tartó fejlődése

Az öregedés az egyéni életpálya eredményét jelenti valamennyi társadalmi vonatkozással együtt (H. Thomas). Senki sem lesz egyik pillanatról a másikra öreggő: amíg élünk öregszenk, idősebbek leszünk. Öregebbé, idősebbé válni annyit tesz, mint gyermekkortól kezdve változni, fejlődni. A bevezetőben említett előítéletek és téves megítélések tehát nem csak az élet valóságával ellenkeznek, hanem az öregkort vizsgáló tudományág, a gerontológia és különösen a pszicho-gerontológia valamennyi újabb tudományos fölismerésével. Gyakran gondolkodás nélkül általánosítanak egyéni tapasztalatokat és megfigyeléseket anélkül, hogy tekintetbe vennék: az „öregedés”, mint általános érvényű kényszerű magatartásformák összessége, — nem is létezik.

1.7 Értelmi képességünk változásai

Tanulási képesség és kedv az időseknél

Az újabb kutatások bizonyítékot szolgáltatottak arra, hogy téves az a mai napig széles körben elterjedt fölfogás, amely szerint az öregkorban bekövetkezik az értelmi képességek általános hanyatlása. Igaz, bizonyos szellemi képességek, mint például az összponztosító figyelés képessége vagy a röviddel előbb átélt dolgok emlékezetbentartása, többnyire csökken az életkor előrehaladtával. Ezzel szemben szilárdan fönnmaradnak, sőt részben növekszenek is más képességek, mint például a nyelvben való járatosság, a fölidézhető tudásanyag terjedelme vagy az általános problémák megítélése. A mai öregkor-kutatás hajlik arra az álláspontra, hogy az életkor előrehaladtával azok a képességek gyöngülnek, amelyek az azonnali átlátást és az új helyzethet való alkalmazkodást teszik lehetővé. Kitűnő szinten tartható viszont a fölhalmazott és tárolt is-

mereteket, valamint tapasztalatokat földidőző, földhasználó képesség. Vagyis az idősebb emberek alapjában véve nem tanulnak rosszabbul mint a fiatalok, csupán másképpen. Tanulási képességüket az korlátozza, hogyha a közölt tananyag tartalmilag „értelmetlennek” (fölslegesnek) tűnik, vagy ha közlése elstett tőpőban történik. Az áttekinthető, összefüggő tananyagot az idősebbek könnyebben elsajátítják, ugyanakkor az egyidejűleg közölt ismeretanyagalmaz túl nagy követelményt jelent számukra. Több időre van szükségük, hogy fölmérjenek és áttekintsenek bizonyos adott helyzetet, de a fölismert helyzethez éppen olyan jól hozzáállnak, mint a fiatalabbak. Viszont nem csodálható, hogy megfelelő indíték hiányában sok embernél szükségsszerűen elcsőkevényesedik a tanulási készség és képesség. Az olyan környezet, amely megtagadja az idősebbektől a továbbtanulásra való képességet és jogot, rendszeres következetességgel rombolja önbecsülésüket és szinte áthághatatlan akadályokat állít tanulásuk útjába. Ennek következménye azután dac, bizalmatlanság és csőkőnyős ragaszkodás a szokványoshoz és hagyományoshoz. Ezek és a hasonló magatartásformák egyaránt védekező és elhárító szerepet töltenek be az idős emberek életében.

Következetes segítségnyújtás a tartalmas öregedéshez és ismeretgyarapításhoz.

Összefoglalásként ismételtten meg kell állapítanunk, hogy az öregkori megelégedettség, sikerélmény szempontjából döntő jelentőségűek olyan tényezők, mint az iskolázottság, korábbi hivatásbeli tevékenység, jövedelem, szellemi érdeklődés, ösztönző vagy ingerszegény környezet, kortársak és pályatársak elvesztése, valamint az egészségi állapot. Mindezek lényegesen nagyobb szerepet játszanak, mint az évek számai! Némelyik tényező ezek közül utólag már nem pótolható. Annál fontosabb, hogy belássuk a szakavatott kultúrális-oktató tevékenység szükségességét. Hogyha az öregedést már nem csupán állapotnak tekintjük, hanem életfogytig tartó fejlődési folyamatnak, akkor ehhez a folyamathoz hozzátartozik a szellemi és lelki értelemben vett továbbfejlődés is. Ezzel együtt természetesen annak belátása: mennyire fontos egyúttal az emberi kapcsolatok fönnntartása és ápolása, sőt az új kapcsolatok létesítésére való törekvés. A bevezetőben rámutattunk a

ma divatos fölfogás és a tárgyilag adott tényállás közötti ellentmondásra. Ez sajnálatosan egyre újabb akadályokat gördít a normális továbbfejlődés útjába, s nehezíti lelki és szellemi síkon az idős emberek kulturális továbbképzését éppúgy, mint kapcsolataik erőteljesebb fejlesztését. A téves nézetek sajnos a lelkipásztori gyakorlatban, valamint sok plébániai közösség életében és gondolkodásában is megtalálhatók. Pedig az idősök vallási továbbképzésének már csak emiatt is jelentős helyet kellene kapnia a lelkipásztori feladatok körében, mert ez a korcsoport fontos részét képezi egyházközségeink tagságának. Számarányuk még szembeszökőbben kiemelkedik, hogyha az istentiszteleten való részvételt vesszük alapul.

Létszámbeli arányához viszonyítva azonban többnyire nagyon kevés időt és fáradságot fordítunk erre a korcsoportra s még ritkábban gondolunk arra, hogy szakszerű lelkipásztori rendezvényeket szervezzünk számukra. Vegyük mindenekelőtt a hitbeli továbbképzés kérdését: ez gyakorta inkább véletlenszerű, alkalmi lehetőség, és ebben is igen gyakran megkerüljük az érintettek sajátos problémáit. Fontolóra kellene pedig vennünk azt, hogy azok, akik például Ausztriában ma 70 évesek, életük során kétszer is ki voltak téve az erőteljesen hitellenes, lejárató propaganda hullámainak: először a huszas években — szocialista előjellel —, majd másodszor a hitleri időkben. Sokan már egyáltalán nem találtak vissza az egyházba azok közül, akiket ezek a hullámok elsodortak. Mások visszafordultak, de ezt anélkül tették, hogy alapos átgondolással tisztázták volna önmaguk előtt a hit alapvető kérdéseit. Éppen ezen utóbbiak számára jelentenek komoly tehertételt az egyház életében beállott változások, mivel ezek megértéséhez nem kaptak megfelelő segítséget.

2. IDŐS EMBEREK VALLÁSOS TOVÁBBKÉPZÉSE

2.1 Megváltozott alapállás a társadalomban és az egyházban

A társadalomban bekövetkezett átfogó változások, különösen pedig a 2. Vatikáni Zsinat óta végbement egyházi megújulás következtében az idős emberek is számos újdonsággal találják szemben magukat s hitükkel kapcsolatban olyan megnyilatkozásokat

hallanak, amelyek nem vágnak egybe azzal, amit korábban hallottak, tanultak és begyakoroltak. Elbizonytalanodnak hitükben, ha azt tapasztalják, hogy a vallásos témájú beszélgetésekben, de a prédikációkban is, vagy az újabb irodalomban sok olyasmi más megvilágításba került és más értékelést kapott, ami korábban megváltoztathatatatlannak látszott. Időnként bizony nehezükre esik lépést tartani a Zsinat utáni újításokkal és nem tudnak tevékenyen részt venni az egyházi élet új formáiban. Ennek viszont abban rejlik tulajdonképpen oka, hogy elmulasztottunk rámutatni a változások ellenére fennálló folytonosságra. Nem magyaráztuk meg, hogy valójában miről is van szó ezekben az újításokban. Az idős ember akárcsak a múltban, a jelenben is magára maradt hitbeli problémáival; hiányzik neki a segítség az új állapot elfogadásához.

2.2 Újszerű érdeklődés a hit kérdései iránt: egyúttal ragaszkodás a megszokotthoz

Erre az állapotra egyúttal keserves tapasztalatok nyomják rá bélyegüket: elmagányosodás és betegség s ezen túlmenően különleges módon a halál közelségének tudata. Az idős ember olyan életszakaszba jutott, amelyben az „értelemadás” kérdése vált különösen sürgetővé. Ez játszik közre abban, hogy gyakran olyan emberekben is új érdeklődés ébred a hit kérdései és az egyház iránt — bár nem mindig hangosan és nyilvánosan kifejezett formában —, akik egy időre távol tartották magukat mindettől. Megszilárdul az élettel kapcsolatos átfogó állásfoglalásuk és ez érvényesül hitbeli fölfogásuk területén is. Az idős emberek beállítottságuknál fogva — vallási téren is — a megszokotthoz ragaszkodnak. Inkább elhárítják a kérdésföltévest, mert valamiképpen attól tartanak, hogy számukra nem érthető újításokkal, újszerűségekkel találják szembe magukat.

2.3 Az idős ember vallásos továbbképzésének célkitűzése

Az idősek vallásos továbbképzésénél tehát arról van szó, hogy a hitből merítsünk iránymutatást az idős kor értelmes tartalmas eltöltéséhez. A hitbeli elmélyedés és az egyházzal való együttélés jelentik a központi feladatot és átfogó értelemben vett

segítséget az élethez. Ennek az életet szolgáló segítségnek az a célja, hogy az embereket kivezesse bizonytalanságukból, megajándékozza őket a hitből fakadó, a megújult egyházzal egyesülő — és őt szolgáló — élet örömeivel, új védettséget közvetítsen számukra, feladatot bízjon rájuk, és ezáltal is erősítse önbecsülésüket, önbizalmukat. Hitüknek ebben a megújított, elmélyített állapotában tudják helyesen fölfogni az idősebbek saját lehetőségeiket: kölcsönös ösztönzést nyújthatnak egymásnak, s a fiatalabbakkal kölcsönösen termékeny eszmecserét folytathatnak. A vallási továbbképzésnek ezt a célkitűzését természetesen — s ezt kihangsúlyozzuk — sem szemléletben, sem pedig az adott lehetőségek valóraváltásában nem lehet elkülöníteni attól az általános segítségnyújtástól, amely elengedhetetlen ezen életszakasz gondjainak leküzdéséhez.

2.4 Együtt tanulni az idősebbekkel

A kérdéses oktatási munka szempontjából fontos kiemelni néhány újabb fölismerést az eredményes öregkori tanulásról. A tanulás kilátásai, várható esélyei mások az időseknél, mint a korábbi életben. Mindenekelőtt három tényezőnek van jelentősége:

A tanulás légköre

Fontos körülmény, hogy az idősebb emberek jól érezzék magukat. Ennek előfeltétele először is a kellemes, barátságos és rendezett környezet, a világos terem, amely eléggé tágas a szóban forgó csoport számára, kényelmes ülőhelyek, jó világítási és szellőztetési lehetőség. Számolni kell azzal, hogy a rendezvény résztvevői közül többen már nem elég éles a hallása. Ezért az előadók ügyeljenek arra, hogy érthetően, tagoltan és ne túl gyorsan beszéljenek. Bizonyosodjanak meg arról, hogy beszédük jól érthető-e mindenki számára. Mivel egyes résztvevők látóképessége is gyakran korlátozott, nem szabad túl nagy távolságra elhelyezni faliképeket, táblázatokat, diaképeket stb. A táblára írt szövegek legyenek világosak és jól olvashatók, a munka ill. feladatlapokat és hasonló segédanyagokat nagyobb betűformátumú kivitelben sokszorosítsuk.

A technikai előfeltételeknél még jelentősebb a csoporton belüli emberi légkör. A tanuláshoz a hangulatot nem az teremti meg, hogy beszélünk, hanem magatartásunk mozzanatai befolyásolják:

például az a képességünk, hogy másokat figyelmesen végighallgassunk és minden megnyilvánulásukat tiszteletben tartsuk. A jelenlevőknek érezniük kell, hogy a beszélgetésbe való bekapcsolódáskor nem azon van a hangsúly, hogy válaszaikat illetve megnyilatkozásaikat hibásnak vagy helyesnek minősítik; mindegyikük a félreértés — vagy méginkább a megszegyenülés — veszélye nélkül adhatja közre ismereteit, tapasztalatait és problémáit.

Érzelem és tanulás

A tanulás több, mint merőben értelmi tevékenység; érzelmeink is mindig közrejátszanak benne. Előmozdíthatnak és segíthetnek, avagy hátráltathatnak és akadályozhatnak. Az érzelemlátás jelentősége növekszik az életkor előrehaladtával. A tanulás új élethelyzet, amely egyrészt örömet, reménykedést és lelkesedést válthat ki, másrészt szorongást, elbizonytalanodást vagy elutasítást ébreszthet.

Az idős embernek időre van szüksége

Nem szabad őt sürgetni; ritka nála az azonnali gyors állásfoglalás. Az új ismeretanyag földolgozása nála hosszabb időt vesz igénybe: ezért sosem túl sok „újat” egyszerre, hanem haladjunk inkább kisebb lépésekben, szerényebb célkitűzéssel.

Amennyiben az idős embernek kiszabott időn belül kell kérdéseket megválaszolnia (pl. csoportmegbeszélés keretében vagy feladatlapokon), könnyen visszahúzódik, mivel szorongás ébred benne. Ez gyakran öntudatlanul jelentkezik és ürügyek révén jut kifejezésre, például ilyen formában: „Rosszul értem Önt” vagy: „Otthon felejtettem a szemüvegemet. Nem tudom jól elolvasni a szöveget” — és ehhez hasonló. Új helyzeteknél könnyen előállhat az is, hogy a kudarctól vagy megszegyenüléstől való félelmében egyáltalán bele sem kezd a válaszadásba. A tanulókör vezetőjének helyesen kell értékelni az ilyen állapotot: próbálkozzék tolatkodás nélkül, de határozottan éppen ezekben az emberekben fölkelteni a közeli siker érzését. Néha elegendő, hogyha először komolyan veszi és elfogadja az említett kifogásokat. Bizonyára kifejezetten is megadja annak lehetőségét, hogy eleinte némi távolságtartással figyeljék a közös csoportmunkát és így legyenek azon jelen. Elhibá-

zott dolog lenne mindig és azonnal tevékeny együttműködést kikényszeríteni. Sokan a következő alkalommal már olyan biztonságra tesznek szert a csoport keretében, hogy magától értetődőnek veszik tevékeny bekapcsolódásukat.

Tapasztalat és tanulás

Az idős ember számára mindaz jelentős, amit az életben végbevitt, amit átélt, ahogy saját magáról és a maga társadalmi helyzetéről gondolkodik. Az is nagyon fontos számára, hogy környezete miképpen értékeli teljesítményeit és állásfoglalásait. Nem szabad elfelednünk, hogy az idősebbek a tanulással adott helyzetükbe mindenkor magukkal hozzák sokrétű, gazdag tapasztalatukat is. Fontos következtetések adódnak ebből tanulásuk számára. A felnőtteknek és még inkább az időseknek hozzá kell járulniuk a többiek tanulásához sajátmaguk anyagával, tapasztalatával; sokak számára jelenthet ez bőséges forrást.

Az idősek a tapasztalatok gazdag tárházával rendelkeznek s a meglévőhöz viszonyítják minden új tapasztalatukat. Tiszteletben kell tartani ezeket a tapasztalatokat, s el kell ismerni értéküket. Az új fölismerések segítsenek abban, hogy a múlt kiteljesedettebb, gazdagabb jelentést nyerjen.

Az idősebbekben megszilárdult szokások és gondolkodási alapminták alakultak ki. Ezért az újjal szemben eleinte kevésbé nyitottak, sőt először meg kell nyerni őket az új elfogadására. Ezek a feltételek különösen érvényesek a vallásos oktatás területén. A vallásos értékek és vallásos fölfogás az idős embernek — élettörténetének tapasztalata alapján — biztonságot jelentenek. Az új fölfogást és újítást ezért könnyen értelmezi saját személye vagy megszokott biztonsága elleni fenyegetésnek. Ezért az idős embereket csak nagyon óvatosan lehet megbarátkoztatni újszerű gondolatokkal vagy szemléletmóddal.

3. KONKRÉT JAVASLATOK AZ OKTATÁSI PROGRAM TERVEZÉSÉHEZ

3.1 Különböző megvalósítási formák mérlegelése

Mindenképpen szükséges ismernünk azoknak az embereknek a helyzetét, akikhez a meghívást eljuttatjuk. Az idős emberek érdek-

lődési irányát nehezebb kipuhatolni, mint a fiatalokét. Ezért többnyire hosszabb megelőző beszélgetésre van szükség, mielőtt munkánk fogható alakot ölthetne. Azzal is számolni kell, hogy az idősek nem mindig egyformán fogékonyak. Mindig késznek kell lenni tehát arra, hogy részlet-kérdésekre — még látszólagos mellékvágányokra is — kitérjünk, amíg egy témát sikerrel bízató formába önthetünk s egy eltervezett modellt végrehajthatunk. Természetesen különbség van egymással rendszeresen találkozó, egymást már ismerő tagokból álló csoportban végzett munka és az alkalmi rendezvények között.

3.2 A tartósan összeszokott csoport

Az oktatási, továbbképzési célt szolgáló nyugdíjasklub akkor ideális, ha kicsi és áttekinthető. Mint általában a felnőttoktatásban, itt is a 12-től maximálisan 20 tagot számláló csoport az ideális, hogy így mindenki bekapcsolódhassék a közös megbeszélésekbe és munkába. A valóság gyakran más képet mutat. Többnyire éppen az idősebb generáció állandó jellegű rendezvényeit látogatják lényegesen többen, ami viszont minden egyes esetben új feladat elé állítja a rendezőket és előadókat.

3.3 Alkalmi rendezvények

Ezek a résztvevők először csak egymást ismerik meg, többnyire ismeretlenek számukra a vezetők és az előadók is. Mindezek ellenére többségükben kitűnően beváltak az ilyen rendezvények, mint pl. hétvégi szemináriumok, továbbképző hetek, nyugdíjas kurzusok vagy akadémiák. Tapasztalat szerint akkor eredményesek az ilyen rendezvények, ha eleve legalább egy hétre vagy több napra tervezik őket. Ílymódon a szűkreszabott idő szorongató sürgetése nélkül lehet végezni a munkát, és elegendő idő marad az emberi kapcsolatteremtés számára. Megvan az az előnyük is, hogy esetenként a valóban érdeklődők köre jön össze, s a témakör is eleve ismeretes. Olyan kulturális, továbbképzési lehetőségek is adódhatnak így az idős emberek számára, amihez hasonlót és egyenértékűt saját plébániai közösségükben és lakóterületükön nem találnának.

3.4 Egyéni beszélgetés

A kisebb és nagyobb csoportok nyújtotta lehetőségek mellett nem szabad lebecsülni az egyéni beszélgetések jelentőségét. Ezeknek éppen a vallásos oktatómunkában van nagy szerepük.

3.5 A résztvevők elvárásai és az irányítási stílus

Az idősök körében végzett oktatási tevékenységben, mint bármely felnőttoktatásban, mindenekelőtt két további kérdés bír jelentőséggel: az ember társadalmi alapszükségleteinek, valamint a helyes irányítási stílusnak az ismerete.

Azok az emberek, akik oktatási rendezvények látogatására szánták el magukat, sohasem csupán tárgyi vonatkozású elvárások és szükségletek ösztönzésére cselekszenek. Tudatosan vagy öntudatlanul személyük saját védettségét és elfogadtatását keresik a közösségben.

Csak az az ember képes fejlődni, akinek egyéniségét, sajátosságait tiszteletben tartják. A kapcsolatfölvételre egyébként minden ember és minden életkor rá van utalva, viszont minden ember természetétől fogva azt kívánja, hogy a maga sajátosságaival együtt fogadják el, igazságosan kezeljék, hogy a kölcsönös adásban és elfogadásban valakihez tartozónak érezze magát. Kívánja továbbá, hogy szeressék és ő maga is szerethessen, hogy hasznavehető, felelősségteljesen cselekvő tagja lehessen a közösségnek.

Különösen jelentős, hogy figyelembe vegyék ezeket az alapszükségleteket azok, akik a harmadik életszakaszban élő emberekkel foglalkoznak. Az oktatási rendezvények valamennyi eltervezett módszerét és érintkezési formáját abból a szempontból kell fölülvizsgálni, hogy mennyiben felel meg ezeknek a társadalmi alapszükségleteknek.

Szorosan összefügg ezzel az oktatási munkában követett irányítási stílus kérdése.

Az öregedő és idős emberekkel folytatott oktatási munkában a csoportot irányító személy bizonyára mindenkor megtalálja a maga egyéni, ugyanakkor a csoporthoz alkalmazott stílusát: ezt ismételtén és újból keresnie kell és meg kell találnia, hogyha arra törekszik, hogy a csoportot a lehető legtevékenyebb közreműködésre ösztönözze. Tapasztalat szerint az egyházi nyugdíjas körök felelős

irányítói között sokan az önhatalmú vezetési stílus hívei. Ezt azzal indokolják, hogy az idős emberek saját maguk nem szívesen vállalnak felelősséget; inkább azt akarják, hogy „vezessék” őket, s inkább némán figyelnek, mintsem ők maguk nyilatkozzanak, nem szívesen tevékenykednek. Mindazok alapján, amit az eddigiekben átgondoltunk és mérlegeltünk az idős emberek körében végzett vallásos oktatási munka céljáról és esélyeiről, teljesen hibás ez a beállítottság. Éppannyira elhibázott lenne persze a másik véglet: hogyha teljesen a „az engedékeny”-stílust alkalmazzánk és bedobnánk a gyepelőt, mert ez biztosan túlzott követelmények elé állítaná a résztvevőket. Minél jobban ismeri az irányító személy a saját csoportját, annál inkább sikerülni fog neki újra és újra fölbátorítani az eleinte félénk és tartózkodónak mutakozó csoporttagokat; annál inkább sikerül saját képességeit és energiáit a mások álláspontja és érdeke szolgálatában és nem azok ellenére, azokkal szemben latba vetnie. S minél inkább tekintettel van eljárásában mások gondolkodására és érzéseire — lehetővé téve azok keresetlen megnyilatkozásait —, annál inkább segíti biztonságérzetüket s egyben készségüket és közreműködésüket.

Csillaghullás, nyárvégi éjszaka, —
szemembe villan szemed csillaga.

Fény száguld át a néma téreken, —
tán engem is elnyel a végtelen?

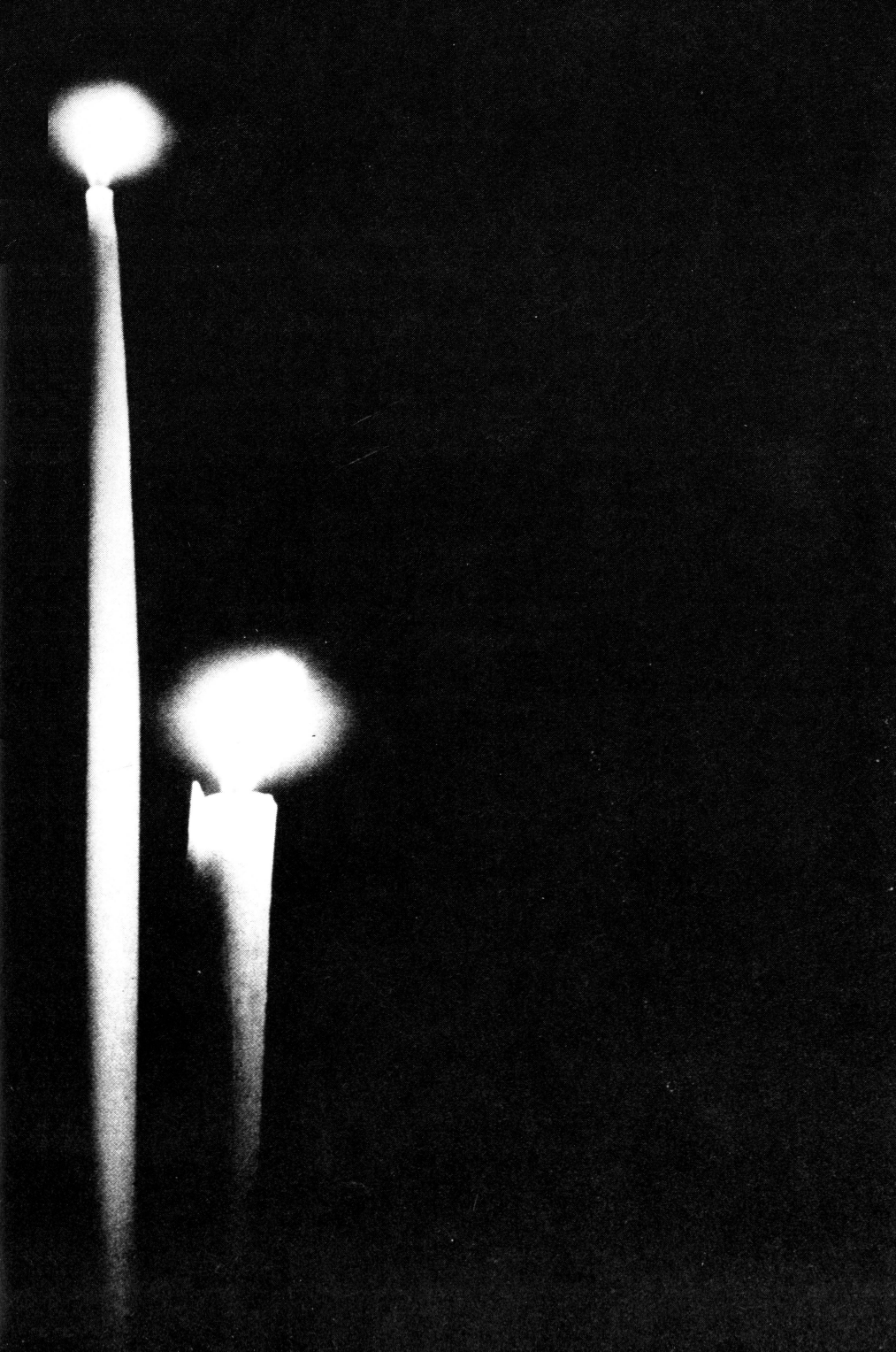
Hová hull izzó csillagod velem?
Nem több-e csönded, mint e szüntelen

kábult kerengés, tündöklő futam?
Hát nincs menekvés, nincs több utam

hozzád, te csillaggyújtó szerelem,
kiben föllángol minden, s elpihen?

Erőd egyre titkosabb mélybe von:
beléd hullok, te végső nyugalom.

Békés Gellért

A DÚSGAZDAG ÉS A KOLDUS LÁZÁR

Lukács 16,19-31

Volt egy gazdag ember. Bíborba és patyolatba öltözködött és dúsán lakmározott mindennap. Volt egy Lázár nevű koldus is, aki ott feküdt a kapuja előtt, fekélyekkel tele. Szívesen jóllakott volna a gazdag asztaláról lehulló morzsákból is, de senki sem adott neki. Csak a kutyák jöttek és nyalogatták sebeit. Történt, hogy meghalt a koldus, és az angyalok Ábrahám ölébe vitték. Meghalt a gazdag is, és eltemették.

Mikor a pokolban, kínjai között, feltekintett, meglátta messziről Ábrahámot és az ölében Lázárt. Atyám, Ábrahám, kiáltotta, könyörülj rajtam! Küldd el Lázárt, hogy ujjá hegyét vízbe mártva hűsítse nyelvemet, mert gyötrődöm e lángban. Fiam, felelte Ábrahám, jusson eszedbe, hogy neked jó dolgod volt az életben, Lázárnak pedig rossz. Ő tehát most itt vigasztalódik, te meg gyötrődöl. Különb is köztünk és köztetek áthághatatlan mélység tátong, úgy, hogy aki innen át akarna menni hozzátok, ne tudjon, sem az, aki odaát van, ide át ne jöhessen. Akkor legalább arra kérlek, atyám, kiáltotta újra, küldd el őt atyai házamba. Van még öt testvérem, figyelmeztesse őket, hogy ne jussanak ők is e gyötrelem helyére. Ábrahám megjegyezte: Van Mózesük és prófétájuk, hallgassanak rájuk. Ám az erősködött: Nem teszik, atyám, Ábrahám. De ha a holtak közül megy valaki hozzájuk, akkor megtérnek. Ő azonban így felelt: Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, akkor, ha a holtak közül támad is fel valaki, annak sem fognak hinni.

III. ELMÉLKEDŐ KÖZELEDÉS AZ ÖREGKORHOZ

A KOLDUSNAK NEVE VAN

Joseph Ernst Mayer

SZENTÍRÁSI RÉSZ: Lk 16, 19-31

Gyermekkorunk óta ismerjük Jézus elbeszélését a gazdag emberről és a szegény Lázárról. Most azonban fordítsuk figyelmünket három olyan részletre, amely talán elkerülte figyelmünket. A világban mindenütt az a szabály, hogy a gazdagoknak nagy és hangzatos nevük van, míg a szegények névtelenek. Jézusnál ez fordítva van. A gazdagnak nincs neve, de a szegénynek igen; neve Lázár. Nem akármilyen neve van, hanem ugyanaz, mint Jézus barátjának. Hát ez igazán érdekes! Ezzel a névvel Jézus tulajdonképpen barátjává teszi a történetbeli szegény embert, s mintegy azonosítja az a bizonyos másik Lázárral. A szegények ezek szerint barátai Jézusnak, ismeri és nevükön szólítja őket. Mondhatná erre valaki: de a betániai Lázár nem is volt szegény ember! Lehet, hogy súlyosan beteg volt, hiszen fiatalon meghalt (Jézus azután újra életre támasztotta őt!), lehet, hogy a Jézus példabeszédében szereplő Lázárhoz hasonlóan türelemmel viselte szenvedéseit. De nem volt szegény abban az értelemben, hogy ne lett volna betevő falatja. Jézust több esetben is vendégül látta, s az Úr nála, valamint Mária és Márta nevű nővéreinél pihent meg tanító útjai során. Lázár részt juttatott javaiból Jézusnak és joggal tételezhetjük föl, hogy más embereknek is: csakis azáltal válhatott igazán Jézus barátjává, olyanná aki Jézust bensőségesen ismeri, Jézussal azonos módon gondolkodik.

Miért jut pokolra a gazdag? Gazdagnak lenni önmagában nem halálos bűn. A Jézus történetében szereplő gazdag nem lopta vagyonát, erről nem tesz említést Jézus. Az ítélet szempontjából viszont döntő az, hogy a koldus a gazdag házának ajtaja előtt fekszik, és az nem törődik vele. Ismeri őt, még a túlvilágon, a halottak honában is fölismeri, sőt a nevét is tudja! Mondhatjuk tehát: emiatt kerül pokolra. Mert nem volt szeme ahhoz, hogy meglássa

Lázárt, nem volt füle, hogy meghallja rimánkodását, nem volt keze, amivel legalább egy falatot adjon a szegénynek az asztal alá söpört fölőslégből. Pokolra jutott a gazdag, mert szívtelen volt. Különben is, milyen ember az, akinek sem szeme, sem füle, sem keze, sem szája, sem pedig szíve nincsen? Az ilyen nem más, mint önkéntes nyomorék, aki megfoghatatlan módon saját magát csonkította meg: emberségéből kivetkőzött szörnyeteg! És meg is marad annak; ez maga a pokol: kényszerűen örökké együtt élni öncsonkításának bűnével.

Találkozunk néha olyan idős emberekkel akik keményszívűvé váltak. Semmitől sem akarnak megválni, meggémberedett, görcsös ujjakkal markolják azt a keveset vagy sokat, amit az élet még meghagyott számukra. Felejtethetlen marad számomra egy asszony kijelentése: „Túl öreg vagyok már ahhoz, hogy jótékonykodjak”. Ez valami ijesztő és rettenetes. Az asszony valamikor menekültként került Dél-Morvaországból Bécsbe, ahol időközben ismét jómódba jutott. Azt gondolhatnánk, hogy tanult saját sorsából. De nem: elutasította, hogy jót tegyen, ő már túl idős ehhez. Komoly veszélyt jelent az, hogy az ember utolsó éveiben minden lehető eszközzel be akarja magát biztosítani a halál közeledő veszedelmével szemben, olyan módon is, hogy görcsösen kapaszkodik anyagi javaiba. Talán az a homályos sejtés is közrejátszik ebben, hogy mindettől rövidesen meg kell válnia.

Harmadik szempont is eszünkbe jut Jézus példabeszédével kapcsolatban. Hogyha fölteszük magunknak a kérdést: Miként kerülhetjük el az idős emberek önnomorítását, ezt a céltalan és kilátástalan kapaszkodást a mulandó dolgokba, akkor Ábrahám ősatyánk tanácsa a válasz: Van Mózesük és vannak prófétáik, azokra hallgassanak. Ezzel a körülírással Jézus az ószövetségi Bibliára utal. Mivel pedig az újszövetségi Bibliának ugyanaz a Lélek a szerzője, tehát ugyancsak Istentől származik, — Ábrahám tanácsa valójában ezt jelenti: olvasd a Bibliát, halljad meg tanítását, s akkor megmenekülsz a lelki elnyomorodástól! A Biblia ugyanis minden lapjával, minden fejezetével az éberséget tartja fenn benned, fölemel és megszabadít keményszívűségedtől, függetlenített biztonság-hajhászsodtól. Lehet, hogy ez kellemetlen és fájdalmas! Ha az evangélium olvasásakor figyelemmel kísérjük, hogy például Lukács folyton Jézusnak a gazdagsággal és szegénységgel kapcsolatos kritikus megnyilatkozásait idézi, talán bosszantónak is találjuk,

hogy mindig ez a kérdés áll a középpontban. A jólét nyilván olyasvalami, ami nagyon vonzó az ember számára. Ezért próbál az Úr kiemelni bennünket megmerevedett önfejűségünkéből és újból életre támasztani — Mózes, a próféták és önmaga tanítása által. A szívbeli megkeményedés ugyanis egyet jelent a halál elővételezésével. Ezt kellene az idős embernek mindig szem előtt tartania: aki keményszívű, az tulajdonképpen már halott. Hogyha életben akarok maradni, meleg- és érzőszívűnek kell maradnom, meg kell szívlelnem Jézus szavait. Akkor megmarad a szemem s meglátom ajtóm előtt a szegényt, megmarad a fülem, hogy meghalljam siránkozását, megmarad a kezem, hogy segítek rajta, s akkor — élni, dobogni fog a szívem is!

Az evangélium ma is olyan gazdag, mit ötven, száz, ezer és kétezer évvel ezelőtt — s hogyha hozzá vesszük még Mózes és a prófétákat —, mint három évezreddel ezelőtt. Kincsek bőséges tárháza! Olyan erő forrása, amely a halálon is átívelő új életre támaszt!

Ödöngenétek így,
öt-hat-hét évtizedbe összezárva,
szüléseken, inflációkon át,
háborúkon, injekciókon át,
hűtlen kölykök után remegve,
ácsorogva hivatalfolyosókon,
csúnyára öregedve,
visszerek hálójában vergőlődve,
hipertóniás részegségben tántorogva,
vénség rossz szagú párái között,
borogatások, gyógyszerek között,
és mégis így, egymást karolva,
így, vak-vezet-világtalant,
ilyen halálos ölelésben,
ilyen halálíg-ölelésben —

ifjan-halott szerelmesek,
rózsátok bizony meghervadt volna,
a gitár összetört volna,
zátanyon szomjan halt volna a lobogós gálya.
Itt csoszog Rómeó és öreg Júliája.

Rab Zsuzsa

MÁRIA ÉS MÁRTA

Lukács 10,38-42

Jézus útközben betért az egyik faluba. Egy Márta nevű asszony házába fogadta őt. Ennek nővére, Mária, leült az Úr lábához és hallgatta szavait. Márta ellenben sürgött-forgott a sok házi dologban. Egyszer csak megállt: „Uram, méltatlankodott, nem törődöl vele, hogy nővérem egyedül hagy szolgálni? Szólj neki, hogy segítsen.” Az Úr azonban így felelt: „Márta, Márta! Sok mindennel törődöl, sok minden nyugtalanít. Pedig csak egy a szükséges. Mária a jobbik részt választotta. Nem is veszti el soha.”

LEERESZKEDÉS A CSÚCSRÓL

Johannes Singer

SZENTÍRÁSI RÉSZ: Lk 10, 38-42

Az Úr mindent olyan jótékonyan „feje tetejére tud állítani” — nem anarchista erőszakkal, hanem személyének csodája által. És éppen ezáltal kerül minden a maga helyére, s lesz azzá, aminek lennie kell. Hogy miképpen? Íme: A vendéglátó család szerepét látja el Márta, akit nem alaptalanul tisztelünk a háziasszonyok védőszentjeként és ábrázolunk főzőkanállal a kezében. Mégis, szinte szempillantás alatt, Jézus maga lesz a meghívó, a vendéglátó: Ő, aki vendégként érkezett. Mária már rég átlátta a helyzetet: ő már elfogadta és követte a meghívást. — Elmélgedésünk rávilágít arra, hogy Jézus valami hasonlót művel öregedésünkkel is.

Az átlagfölfogásban az öregség nem más, mint haladás lefelé. A biológiai életvonalnak valahol másutt van a csúcspontja. Minden mértéket meghalad korunkban az ifjúság bálványozása. Félünk, hogy valahogy ki ne rekedjünk gondolatvilágából: ez odáig fajulhat, hogy egyes emberek — bár rég kinőttek a fiatalkorból — rég tovatűnt serdülőkorukat álmodják vissza s tinédzserek módjára viselkednek. Virágzik a teljesítőképes felnőttkor imádata is, benne a főhangsúly leszűkített módon a szexuális teljesítőképessegre esik. Az öregkornak csak múltja van..., akkor is, ha az ember sok mindent tervez még harmadik életszakaszára: szeretné végre azt tenni, ami kedvére való, hagyni, hogy magával ragadja az országjárás mániája és járhassa a Mátra vagy más vidékek zegzúgos ösvényeit.

Az öregkor keresztény értékelésének egészen másnak kell lennie. Mit olvashatunk le létünk nagy Mesterének alakján? Annnyt bizonyosan tudunk, hogy Krisztus maga nem öregedett meg; túl korán kegyetlen erőszak tépte ki ebből az életből. Az élet fájdalmas elmúlását azonban Ő is átélte. Nem sokéves, hosszú folyamatként, hanem sűrítetten s annál töményebben, mélyebb szenvedéssel kellett kiállnia. Az Ő harmadik életszakasza maga a kereszt. Ez az ő „öregkora”: utolsó életszakasza a végleges jövő fölragyogása előtt.

Az élet többi szakaszát sajátosan az jellemzi, hogy mindegyik ideiglenes, evilági jövőt előz meg és készít elő. Utolsó életszakaszunkat azonban a végleges jövő követi, amit teljességgel az Isten érkezése jellemez. Ha ez így áll, akkor ezt az életszakaszt a krisztusi világosság fényében a legnagyobbaknak, a legfontosabbnak kell tekintenünk. Éppúgy, akár a célegyenest és utolsó hajrát a versenypályán.

Ha ez így igaz, akkor minden bizonnyal teljességgel egyoldalú az életvonal merőben élettani értékelése. Nem engedhetjük, hogy végünk közeledtével életvonalunk lefelé íveljen, hanem ellenkezőleg: állandóan fölfelé. E kitágult látóhatárral szembefordulva kell öregségünk „más-jellegét”, különösen pedig problémáit és terheit újra értelmeznünk. Annyi bizonyos, hogy ez az életkor sok mindent visszavesz tőlünk, amit korábban birtokoltunk. Ez is annak a jele, hogy valami egészen „más” felé közeledünk. Eddigi létformánk elvesztése tulajdonképpen átalakulásunknak felénk fordított, közvetlenül érzékelhető — fájdalmas — fonákoldala.

Öregségünk ilyen szemléletéhez persze elmélyült hitre van szükség, amely a megerősödött reményben teljesebbé válik. Szívvel kívánjuk a gyermekeknek, ifjaknak és felnőtt korosztálynak, hogy éljen bennük jókora adag a világot fenntartó-hordozó „örömségből”: így teremthessék meg jövőjüket s reményekben gazdagon vághassanak neki a jövőnek. Elég gyakran szenved csorbát ugyanis ezen ősi bizakodás. Az öregedő ember azonban — az emberlét mélységeit egyre teljesebben átlátva — tudja, hogy a világot, mint fenntartó-hordozó alapot egyre inkább elveszíti. Végül is egyáltalán semmit sem tarthat meg belőle. Élete egyre kimerültebb és kimerültebb módon szorult vissza arra a „csupasz” sziklára, amely nem más, mint a mindennek egyedül hordozó-fenntartó, hűséges Isten. Ez a helyzet letisztult hitet követel az embertől, aki fájdalmas tisztulás árán újból rátalál arra az ősforrásra, amelyből mindannyiunk életpatája elindult. S teszi ezt abban a reménységben, hogy jövőnk — létünk halálos elapadása esetén is — biztosítva van ebből a forrásból. Az ember természeténél fogva másra hagyatkozó, hálaérettől áthatott lény, vagyis hívő ember. Tarthatja-e hát élete legsilányabb szakaszának azt az időt, amely mélyebb, tisztultabb hitre szólítja föl, inkább, mint életének egyéb időszakai? Hiszen egyre erőteljesebben és parancsolóbban hangzik a hozzánk közeledő Úr hangja: „Nézd, az ajtóban

állok és kopogok. Aki meghallja szavam és ajtót nyit, ahhoz beme-
gyek, vele eszem, ő meg velem” (Jel 3,20). Az öregkor megérzi
(és megéreztetni velünk), hogy a végidők nagy Vendéglátója komo-
lyan veszi meghívását, s hogy Benne a „legjobb részt” választjuk.
Az élet serény szorgoskodásának ideje immár végére jár.

Az öregedő embert nem csak élettani eredete határozza meg,
hanem történelme is (gondoljunk évszázadunk történelmére),
amelynek alakítója egyszersmind és áldozata is. Kettős múltjának
meghatározó bélyegét hordozza tehát életében. Ez a kép azonban
így még nem teljes. A végleges formát adó tényező az a jövődő,
amely a föltámadt Krisztusban tárult föl számunkra.

...gondold meg, fogadd el: nem külön tudomány a meghalás művészete: nincs különbség az ars moriendi és az ars vivendi közt! Aki békét kötött a Halállal, már jobban él, már nem szorul a képzelet vigaszára! Miként a hal elfogadja az Óceánt, fogadd el te is: a Mulandóságban élünk, nemcsak az utolsó percünk a Halálé, minden percünk egy homokszeme, minden fényes percünk kaszájának egy villanása.

Lénard Sándor

A JÓ FA ÉS GYÜMÖLCSE

Lukács 6,43-54

Nincsen jó fa, amely rossz gyümölcsöt teremne, és nincsen rossz fa, amely jó gyümölcsöt hozna. Minden fát gyümölcséről ismerünk meg. Tövisről nem szednek fügét és csipkebokorról nem szüretelnek szőlőt. A jó ember szívének jó kincséből jót hoz elő, a rossz ellenben rossz kincséből rosszat hoz elő. Hiszen a szív bőségéből szól a száj.

VÉGESSÉG

Johannes Singer

SZENTÍRÁSI RÉSZ: Lk 6, 43-45

Jó és rossz gyümölcsről beszél a Mester. Megpróbáljuk — az öregedő ember helyzetét szem előtt tartva — mérlegelni ezeket a szavakat. Emberlétünk gyümölcsseit ugyanis nem csupán emberi jócselekedeteink testesítik meg, hanem maga a jó tettek által jobbra lett embermivoltunk a legszebb, legértékesebb gyümölcs. Egyedül ezt a termést fogja Isten átmenekíteni és begyűjteni az örök csűrökbe. Itt maga a fa jelenti majd a termést. Elmélkedjünk arról, mit jelent ez a javaslat: valósítsuk meg életünkben azt az érési folyamatot, amely a végességből a teljességre vezet el bennünket.

Bizonyosodjunk meg újra meg újra létünk végességéről. A végesség valósággal kézzel foghatóan és sokféle módon mutatkozik meg életünk utolsó szakaszában. Először is azáltal, hogy életművünk — minden sikere mellett is — végesnek bizonyul, nem is beszélve melléfogásainkról és baklövéseinkről. Bizony egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy már kezdeti választásunk és az azt követő számos döntésünk magában hordozza szegénységünket. Hiszen minden választásunk egyben szegényedést is jelentett. Emberré-válásunk során számos létmódról kellett szabad választással lemondanunk. Volt-e valaha is olyan jó és gazdag választásunk, amely feledtetni tudta szegénységünket? A vég mindenesetre napvilágra hozza a kezdetet: mindaz, ami egykor rejtetten vagy gazdag, vagy szegény volt, most egyre nyilvánvalóbban gazdagnak vagy szegénynek bizonyul. — Létünk végessége azonban abban is megmutatkozik, hogy befejezése most már más módon és közvetlen közelben áll előttünk; közelebb, mint valaha életünk bármely eddigi szakaszában.

A halál megmutatja végességünket és egyúttal jele annak, hogy emberlétünk mindig is véges volt. Fiatalságunk romantikus lendületében talán úgy látszott, mintha emberlétünknek nem is lennének korlátai vagy határa. Merő ábránd volt csupán, hogy az ember mindenre képes, még önmaga megalkotására is. Hiszen mielőtt megtervezné a világot, már sajátmaga is más által megterve-

zett és a lét porondjára hajított teremtmény. Sokkal inkább kényszerű meghalásunk, mint megszületésünk jelenti a valóságot, hogy ütött az óra.

Végességünkkel szemben a gyakorlatban különféle magatartást tanúsíthatunk. Van, aki tudomásulvétel nélkül igyekszik elmenni a végesség ténye mellett; eltekint fölötte, valamiképp letagadja. A végesség az ő számára nem valóság. Úgy alakítja önmaga számára kellemes, de éppoly hamis és hóbortos magatartását és világát, mintha a vég nem is léteznék. Jelenlétében halálról, elmúlásról nem szabad beszélni. — Még inkább érvényes ez a kritika egy másik magatartásra, a menekülésre. Aki menekül, az tudja, hogy valaki jön mögötte: aki menekül, abban szorongás feszül. Ez a szorongás görcsösen igyekszik távoltartani a végesség gondolatát. — További magatartásforma a kitérés. Az ember tudja, hogy léte véges, de kitér végességének végső következménye, a halál gondolata elől. Csupán valamiféle bénult szembesülés alakul ki benne az emberlét végességével szemben. — Itt van azután a sötétben látó reményvesztettség magatartása: hát ez már így van, és mitsem tehetünk ellene!

Egészen másképpen néz ki a végességünkkel szemben egyedül helyes, emberhez méltó magatartás. Nemcsak az élet hajnalát és delét fogadjuk el tudatos szabadsággal, hanem annak alkonyát is. Hiszen nem volna méltó az emberhez, hogy olyasmi történjék vele, amit csupán elszenved, de amivel kapcsolatban ő maga ne foglalna állást. Hogyha a végességet minden következményével együtt igazán és őszintén elfogadjuk, akkor ez lényegében és alapjában véve hitből fakadó lelki tény nálunk. Ezáltal olyan hatalomra alapozunk és építünk, amely fölöttünk áll és rendelkezik velünk. Még ha talán nem is ismernénk és neveznénk Istennek, létünk — éppen véges formájában — mégsem eredhet senki mástól, mint Tőle. Isten a végső „honnan”-ja minden életnek. Persze sokkal méltóbb az emberhez, ha nem valamiféle névtelen lényre alapoz, ahonnan léte feltétlenül ered, és nem csupán tompa homályban éli át függőségét, mint a személytelen világ, hanem kifejezett tudatossággal és szabadon vállalja azt.

Az ilyen hit jelenti végességünk leküzdését. Igazában akkor valósul ez meg, hogyha hiszünk a keresztfeszített és föltámadt Jézus Krisztusban és Vele, valamint Atyjával, minden élőlény Istenével lerombolhatatlan védőbástyát nyer életünk. Saját magától, a

maga erejével és igyekezetével az ember semmit sem tehet saját végessége ellen. A fa a napnak feléje sugárzó ereje által növekszik és érleli gyümölcsét; emberlétünk megvalósulását és beteljesedését Istennek felénk áramló ereje segíti. Most és életem minden pillanatában így lesz a nemlétből létező valóság az életem; szívdobbanástól szívdobbanásig Isten leheli belém és mindenbe a létet és az életet. Az öregedő ember világosabban ismeri föl az élet esendőségét, mint eddigi életszakaszaiban tette. Ezért még bizakodóbb lelkülettel attól várja a megerősödést és talpraállást — a „re-surrectio”-t —, Aki egyedül képes őt a nemlétből a létbe emelni. A halottaiból föltámadott Fiúra alapozza merész reménységét a keresztény, hiszen meghívását éppen a Vele való életközösségben ismeri föl.

A bibliai üzenet tud olyanokról is, akik „kétszeresen kiszáradt, gyökerestől kitépett, késő őszi gyümölcstelen fák” (Jud 12). A jócselekedetek nélküli emberre vonatkoznak ezek a szavak. De még fokozottabban érvényesek azokra, akik kifejezetten úgy vélik, hogy az élet Istene nélkül megbirkózhatnak végességükkel¹ s Nélküle is megtalálhatják életüknek — egyben öregségüknek — értelmét.

Hiszen te húznád szívesen tovább,
De idefönt már nem kérnek csodát.

Hordtad a hámot, húztál szekeret,
Most már az üres hám is fölsebez.

Az is megrezzent, amikor valaki
Hervadt hátadat megveregeti.

De már maholnap megszimít a szó:
Jöjj haza szépen, fáradt vén csikó.

— Megismered: ez a gazdád szava,
S szépen elindulsz, — szépen és haza.

Sík Sándor

BENNÜNK A LÉLEK SÓHAJTOZIK

Római levél 8,21b-24a

Tudjuk ugyanis, hogy az egész természet együtt sóhajtozik és vajúdik mindaddig, amíg felszabadul Isten fiainak dicsőséges szabadságára. De nem csak az, hanem mi is, akik magunkban hordjuk a Lélek zsengeit: mi is sóhajtozunk és várjuk a fogadott fiúságot, testünk megváltását. Meg vagyunk ugyan váltva, de még reményességben élünk...

ERŐTLENSÉG

Johannes Singer

SZENTÍRÁSI RÉSZ: Róm 8,23

Elmélkedjünk arról, hogy mi a szerepe Isten Szentlelkének az öregedő ember életében.

A túlzottan is filozófikus német nyelvben, a „Geist” (szellem, illetve lélek) szóval kapcsolatban jócskán akad értelmezési probléma, mivel sok és ellentétes jelentéssel használják. (A magyarban a „szellem” és „lélek” megkülönböztetés megosztja és jobban szétválasztja a jelentéstartalmat, ha nem is mindig egyértelműen. Így például a Szentlélek, Isten Lelke megnevezésnél újabban számos protestáns író – nem alaptalanul – inkább Szent Szellemnek nevezi a harmadik Isteni Személyt, hivatkozva a szentírási görög „to Pneuma Hagion” elnevezésre. Részünkről egyértelműbbnek tartjuk, ha a magyar nyelvben Szent Szellem elnevezéssel a Háromságos egy Istent, mint a legmagasabbrendű szellemi Lényt illetjük, a harmadik Isteni Személyt viszont Szentléleknek, Isten Lelkének nevezzük. A jelen fejezet helyes megértése is ezt kívánja meg. – Ford. megj.)

A Grimm Testvérek Német szótárában 30 jelentést találunk a „Geist” címszónál, pl. az ember (szellemi) lelke, a nemzet szelleme, a kor szelleme, a szellem mint kísértet stb. Ezekkel a jelentésekkel a mi esetünkben nem sokat kezdhethetünk. Vannak ugyanakkor teológusok, akiknek az a szerencsés ötlete támadt, hogy az „önmagán való túllépés”-t kell a szellem sajátos vonásának tekintenünk. Ez jó megközelítése annak, amit a krisztusi tanítás mond a szellemi lélekről. A szellemmel rendelkező lények képesek önmagukon túllépve közeljutni másokhoz: fölismerve, hogy a másik létezik, s akarja, hogy a másik létezzék. Az „önmagán való túllépés” azonban csak akkor válik igazán hathatós erővé, hogyha nem csupán valami másra, hanem a másikra mint személyre („te”) irányul. Teremtő hatású, életet ajándékozó és létet fönttartó tényezővé válhat. A szellemi személy akarja, hogy legyen a másik; engedi létezését, igenli őt, a saját létével együtt önzetlenül szolgálja a másik létének kiteljesedését. Az ilyen tevékenységet nevez-

hetjük tulajdonképpen szeretetnek, amely szabad belépést enged a másoknak önmaga felségterületére. A szellem, illetve szellemi lélek csodálatos dolgokra képes.

Milyen az Isten? Nekünk keresztényeknek is tilos Istenről „képet formálnunk”, — persze mélyebb értelemben tilos, mint ahogy az volt az Ószövetség hívői számára. Isten Önmaga alkotta meg számunkra saját képmását: Fiában, Jézus Krisztusban. Aki Őt látja, az Atyát is látja (vö. Jn 14,9). Nos, az az Isten, akinek vonásait Krisztus lényén leolvashatjuk, és aki az ő ajkáról szól, az nem valami örökké mozdulatlan magába-merültség, nem is köldöknéző Buddhához hasonló; nem hasonlít Stifter látomásának mozdulatlan, csöndes hegyi tavához. Ugyanakkor a Schillertől elképzelt, csillagsátorába visszahúzódó jóságos Atya képzelet sem illik rá, s még kevésbé Borcherts „Kint az ajtó előtt” c. művének gyámoltalan öregember-képe. Jézus Krisztus Istene: szellem, s úgy is viselkedik mint szellem, éspedig Szent Szellem. Isten tehát lényegénél fogva „önmagán túllépő valóság”, szikrázó dinamika, szakadatlan kiáramlás és közeledés a másik felé, hogy annak létet, életet adjon.

Isten személyévé vált Szeretetének, vagyis Szent Lelkének erejében lesz valósággá a világ, s jönnek létre Isten alkotásai: „...ha kiárasztod Lelkedet, fölélednek, és megújítod a föld színét” (Zsolt 104, 30). Majd létrejön az ember világa, amint arcába leheli az élet lehetétét (Ter 2,7). Ez a Lélek hatalmasabb a halálnál: „Ha pedig bennetek lakik annak Lelke, aki föltámasztotta Jézust a halálból, Ő, aki Krisztus Jézust föltámasztotta a halottak közül, halandó testeteket is életre kelti bennetek lakó Lelke által” (Róm 8,11).

Istennek legmerészebb „önmagán-túllépése” az, hogy emberré lett, magára vette emberi természetünket. Mind a Szentírás, mind pedig az ősi hitvallások kiemelik a Szentlélek közreműködését és szerepét Isten emberréválásában és abban, hogy az ember a megtestesült Isten hasonlóságára alakulhasson, hogy az ember a szó igazi, teljes értelmében emberré váljon. A Szentlélek műveli bennünk azt, hogy Atyának (Abba!) szólítsuk Istent, vagyis hogy Fiához hasonlatos fiak lehessünk. Új létminőség lehetősége nyílik meg az ember számára: lehetőség arra, hogy kiteljesedett emberré váljon, — ami saját erőfeszítéssel elérhetetlen lenne számára.

Mit tehet a Szentlélek az öregedő emberrel? Sokat, sőt mindent. Az elbágyadás idején frissítő erő szükséges, az elerőtlen-

désben pedig energiát sugárzó napfény. Emberréválásunk utolsó, meredek szakaszának megtételéhez nagyon is szükségünk van épp a Szentlélek erejére. Annak számára, aki szegénnyé váltan, üres kézzel érkezett ide, s akinek kezéből kifolyt, kisiklott életének minden munkája és teljesítménye, valóban „evangélium”, örömhír az Isten Szent Lelkéről szóló üzenet.

Kíséreljük meg némiképp bemutatni még azt, hogyan fejlődik és alakul a Szentlélek üdvhozó közeledése az öregedő emberhez. Istennek „önmagán túllépő” szeretete folytán kaptuk Krisztus ígértét az igében és a szentségekben: az igehirdetés ígében, s a végigmondott, valósággá vált ígében, a szentségekben. Éppen az idős ember fogadja szívesen Isten erőtadó ajándékát: Krisztust, mint táplálékot, Krisztust, mint kiengesztelő jóvátételt, Krisztust, mint erőt a szenvedésben és haláltusában. Bizonyára éppen az idős ember engedi alázatosan végzett imdáságában lelkébe áradni annak a Napnak a sugarát, amely nem más, mint Istennek ránk sugárzó, felénk áradó Szentlelke.

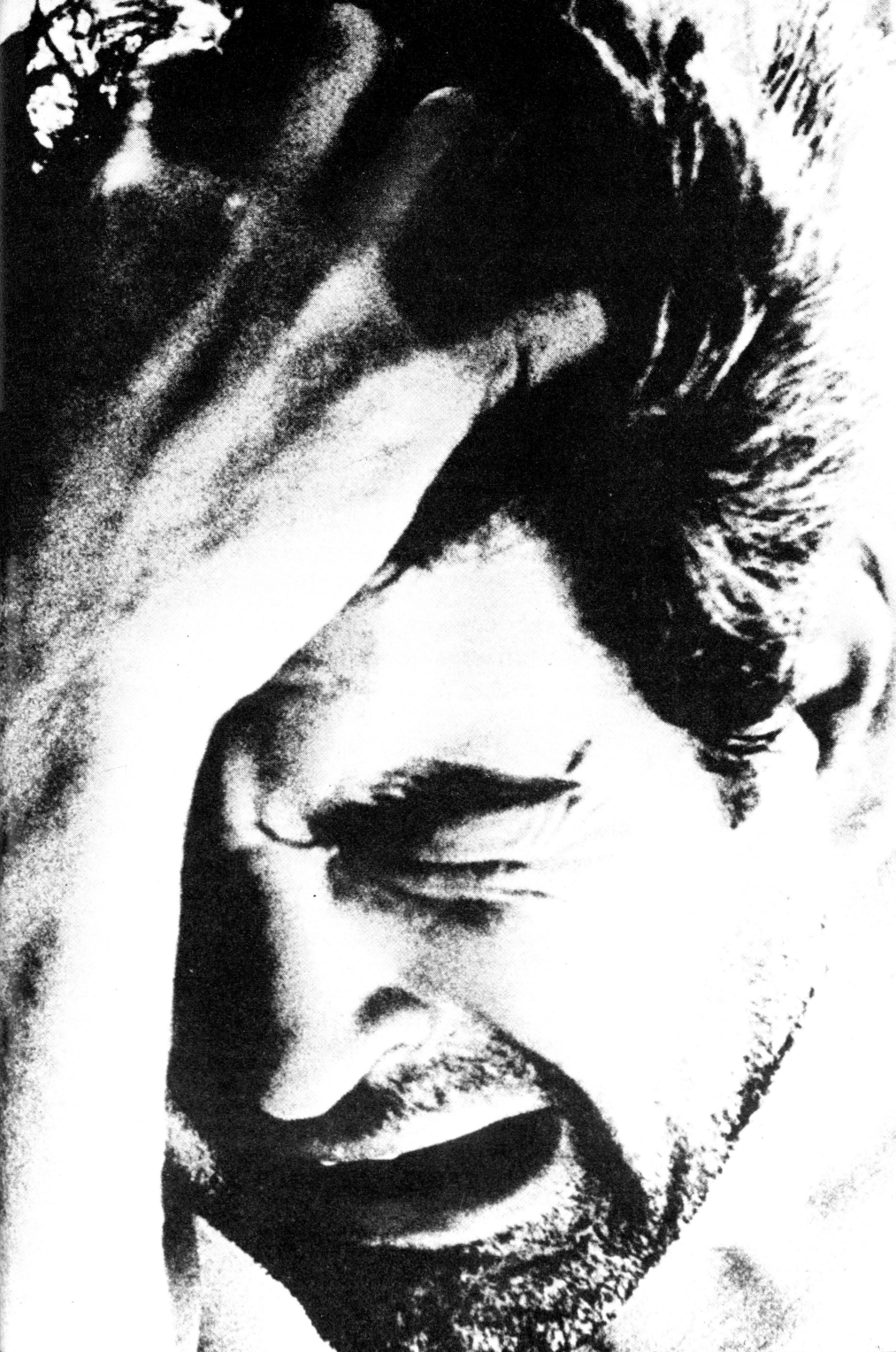
A keresztény élet gyakorlata tulajdonképpen abban áll, hogy valóra váltsuk Isten mindenkor elevenen bennünk élő Lelkének sugallatait. Amikor ez megvalósul, az a pillanat teheti sikerültté és boldoggá öregkorunkat s vele teljes életünket.

Az öregedő emberek életének — sokkal inkább, mint bármely más életszakasznak — a Szentlélek jegyét kell magán viselnie. Adva van a belső közelség, a rokonság! A harmadik életszakaszban élő emberek legyenek szükségszerűen a Szentlélek buzgó követői és tanítványai!

Hozzád, Veled, Neked,
Mondani egy utolsó éneket,
Imában ömleni Eléd,
Legutolsó, de hűségese cseléd...!
De jaj! Ha nem igaz!
Szobám csupa por,
Kertem csupa gaz,
Csupa lelógó tört faág,
A templom messze, a könyv nehéz,
Ólomcsizmában toporog az ész.
És mégis, mégis, Ő van itt,
Immár tőlem el nem veszik.
Nap nap után, éj éj után
Én Téged hívlak, Miatyánk...

...Akarom élni az egész hitet,
Szeretni, ahogy Isten szeret,
És bízni, bízni akarok,
Abban, amit a Krisztus hozott.
Nem érzem, nem is gondolom,
De akarom, akarom, akarom.

Sík Sándor

ISTEN GYERMEKEI VAGYUNK

Római levél 8,16-17

Maga a Lélek tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten fiai vagyunk. Ha pedig fiai, akkor örökösei is: örökösei Istennek, Krisztusnak pedig társörökösei. Előbb azonban szenvednünk kell vele együtt, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk.

FÁJDALOM

Johannes Singer

SZENTÍRÁSI RÉSZ: Róm 8,17

A péntek Krisztus megváltó szenvedésének emléknapja. Hétről-hétre föltekintünk e napon életünk Mesterére, aki nem csak élt mi-értünk, hanem — ami összehasonlíthatatlanul több — szenvedett és meg is halt, hogy ő legyen együttal az értünk Föltámadott.

Beszéljük hát most a szenvedésről ill. fájdalomról. Hiszen a testi fájdalmak különös módon jellemzői és velejárói az öregedő ember létbeli valóságának.

1980. máj. 5-én hozta nyilvánosságra a Hittani Kongregáció az „euthanáziára” vonatkozó nyilatkozatát. Ennek egyik fejezete behatóan foglalkozik a fájdalom jelentőségével a keresztény ember életében és a fájdalomcsillapító szerek alkalmazásával. Menjünk végig most sorjában ezeken a gondolatokon.

A fájdalom mint figyelmeztető jel

„A fájdalom minden bizonnyal velejárója a testi állapotnak; biológiai szempontból tekintve olyan figyelmeztető jel, amelynek hasznos szerepe kétségen fölül áll.”

A fájdalom az emberiség és az egyes ember életkezdeté óta állandóan meglévő tapasztalat. A fájdalmat szemlélve bizonyos ősbibbelátásra is eljuthatunk: lehet még a hiány jellegű dolgoknak is értelmük. A fájdalom megtanít arra, hogy óvjuk az életet. Már valamennyien rég nem lennénk az élők sorában, hogyha nem léteznék a veszélyforrásra figyelmeztető fájdalom.

A szenvedés megtapasztalásában adja tudtul létünk, hogy milyen is szeretne lenni valójában: szenvedéstől mentes, hiszen a szenvedés önmagában elutasító, elriasztó jellegű. Nem a szenvedés és fájdalom a legmélyebb és legvégső értelme létünknek. A létező másvalamire utal és épít: a világ ősi alapstruktúrája a teljes és hiánytalanul ép létezés. Csak eszmény és elképzelés ez, vagy reális ígéretnek tekinthetjük?

A fájdalom több, mint egyszerű figyelmeztető tényező

A Hittani Kongregáció nyilatkozata kellőképpen valóságghű és ezért a szenvedés értelmét nem szűkíti le az élettani szintre. A szenvedés ugyanis lehet a halál előhírnöke is. „Számos egybehangzó tanúság szól arról a gondoskodásról, amellyel maga a természet igyekszik megkönnyíteni a halállal végbemenő elválási-elszakadási folyamatot; ez ugyanis rendkívüli módon fájdalmas lenne az ember számára, hogyha ép-egészséges állapotában érné. Így adódik azután, hogy a hosszantartó betegség, az előrehaladott kor, a magányosság és elhagyatottság mintegy megteremti azokat a lélektani előfeltételeket, amelyek megkönnyítik a halál elfogadását.” Vajon nem éppen az életet szolgálja paradox módon itt is a fájdalom? Kérdés persze, hogy melyik és milyen életet? Gyakran már ezt a jelentést sem tudjuk fölfedezni a fájdalomban.

„Mivel azonban a fájdalom az ember lelki életét is érinti, az általa okozott terhelés gyakran fölülmúlja élettani hasznosságát, sőt oly mértékben megnövekedhet, hogy kívánatosnak látszik a fájdalom minden áron való kiküszöbölése.”

Mint mindig, hogyha végső korlátaihoz ér az evilági értelem a keresésben, most is Istennek — Krisztusról szóló — evangéliuma siet segítségünkre.

A fájdalom, mint Krisztus sorsában való részesedésünk

„A keresztény tanítás szerint azonban különös szerep jut a fájdalomnak Isten üdvözítő tervében, kivált a halál órájában. Részesévé tesz Krisztus szenvedésének és összekapcsol azzal az áldozattal, amelyet Krisztus az Atya iránti engedelmségből mutatott be.” Erre való tekintettel az idézett nyilatkozat biztosra veszi, hogy a megfeszített Krisztussal tudatosan egyesült keresztény mérsékelten kíván élni a fájdalomcsillapító szerekkel, amiként Krisztus maga sem itta meg a fölkinált epével kevert bort (Mt 27,34). Ezt azonban nem szabad általánosan kötelező szabályként állítani.

Krisztus követésében tehát az élettani hasznosságot és célszerűséget túllépő fájdalomnak is lehet értelme. Ennek mélyebb megértése érdekében érdemes kissé elgondolkoznunk.

A hit nem csupán valaki más képességeinek, szavainak, tetteinek és egyéb dolgainak, hanem „te-mivoltának” is részesévé tesz. A hit valamiképpen a másik személyes lényegének tesz részesévé. A hit a reménnyel és szeretettel együtt a legmagasabbfokú kap-

csolatra-lépést valósítja meg. A Krisztusba vetett hit, a hit mint kapcsolatfölvétel Krisztussal valójában részesedés az ő egyedülálló, hiteles lényegéből, belőle, aki a legteljesebb valósággal emberre lett. Ezért a tanítvány számára Jézus Krisztus önmagában a legmagasabbrendű bizonyíték, szavahihetőségének legjobb tanúbizonysága. Ha tehát a megcsodált és szeretett Mester kimondhatatlanul keserves szenvedések közepette s az egykor legszörnyűbbnek tartott halállal fejezte és teljesítette be életét, a tanítvány számára ez már kielégítő módon világítja meg a szenvedés értelmét. Hajlandó lemondani arról, hogy szenvedésének végső értelmét saját maga birtokolhassa; elég azt tudnia, hogy Mestere számára a szenvedés jelentette a romolhatatlan életbe és dicsőségbe vezető utat és annak biztos ígétét. Éppen a keresztrévén ismeri föl a tanítvány — sokkalta inkább, mint bármi más által —, hogy élő közösségben van Krisztussal.

A hit szavakba öntött kifejeződése az imádság. Nem érthetjük és mondhatjuk-e ugyanilyen alapon, hogy a krisztusi hitnek az életben való hiteles kifejeződése éppen a szenvedés? Ez lenne a szenvedés és fájdalom keresztyén értelmezése. A feszület előtt kimondott hitből merít erőt a keresztyén arra, hogy hitét szenvedésével is kimutassa.

A szoba sarkában kis sámedlin ült a Halál. Olyan volt, mint az öregasszony, akinek a lelkét várta, hogy lélegezhessen végre egyet. Mindenki tudta, hogy ott van, de senki nem látta, csak az öregasszony.

— Lám, lám, a jövőbe látok. Úgy látszik, a halálunk ránk hasonlít a legjobban.

— Talán fel kellene mondanom neki az életem, mielőtt átveszi. Még megárthat neki, mint nekem...

...A sarokban a sámedlin mozdulatlanul ült a Halál. Az öregasszonyt nézte. Az visszanézett rá.

— Nincs értelme, hogy felmondjam az életem. Így is nagyon megvárattalak.

Bejött a lánya. Mondta neki, hogy takarja le a tükröt. Majd szólt a Halálnak:

Takarj be engem a feledés leplével
adj ajkamra örök hallgatást
a szívembe mozdulatlan békét
s ne vesd árnyékod az élők világára.

Látta, hogy a Halál feláll a kis sámedliről, és elindul felé. De már nagyon gyenge volt, és két lépés után összeesett. Az öregasszony kicsit megemelkedett az ágyában, és megállapította: „Ez is meghalt szegény.”

Bálint Lea

SIMEON ÉS ANNA

Lukács 2,25-38

Volt Jeruzsálemben egy Simeon nevű, igaz és istenfélő ember. Várta Izrael vigaszát és a Szentlélek lakott benne. Kinyilatkoztatást kapott a Szentlélektől, hogy nem hal meg, amíg meg nem látja az Úr Fölkentjét. A Lélek ösztönzésére a templomba ment. Mikor a gyermek Jézust bevitték szülei, hogy a törvény rendelkezése szerint tegyenek vele, karjába vette és e szavakkal áldotta az Istent:

*„Bocsásd el most szolgádat, Uram,
Szavaid szerint békességben,
Hiszen már látta szemem az üdvösséget,
Melyet minden nép számára rendeltél:
Világossággul a pogányok megvilágítására
És dicsőségére népednek, Izraelnek.”*

Atyja és anyja csodálkozva hallgatták, amit mondott. Simeon áldotta őket és így szólt Máriához: „Soknak romlására és föltámadására lesz ő Izraelben: jel, amelynek ellenszegülnek — s a te lelkedet is tör járja át —, hogy így megnyilvánuljon sok szív érzése.”

Volt ott egy Anna nevű prófétaasszony is, Fánuel leánya, Ászer törzséből. Már igen értes korú volt. Szűzessége után hét évig élt férjével, majd özvegy lett. Már nyolcvannégyéves volt. Nem vált meg a templomtól: éjjel-nappal böjttel és imádsággal szolgált Istennek. Ő is odajött abban az órában, magasztalta Istent és beszélt róla mindazoknak, akik Jeruzsálem megváltására vártak.

ELBOCSÁTÁS

Johannes Singer

SZENTÍRÁSI RÉSZ: Lk 2,27-35

Legyen utolsó elmélkedésünk tárgya az agg Simeonnak és a hasonlókorú Anna prófétaasszonynak híres búcsúéneke.

Két, korban előrehaladott ember áll előttünk. Az egyik az agg Simeon. Életét mindig is a Szentlélek ereje hatotta át, de még nem érkezett el életének nagy órája. Most azonban már igen: az igaz és istenfélő agg férfi eljutott életének csúcspontjához. Itt van azután az elaggott Anna prófétaasszony, akiben ugyancsak a Lélek ereje lakozik. Istenfélő életéről azt mondja az Írás, hogy a templom vált otthonává, s éjjel-nappal böjtöléssel és imádsággal szolgálta Istent.

Egymástól távoli nemzedékek találkozása zajlik le itt a legmélyebb harmóniában: az élettől búcsúzók, agg férfinak a karján pihen az újszülött Gyermeke. De ennél még több történik itt valójában: régi és új korszak (ó- és újszövetség) találkozik itt egymással. A választott nép igazlelkűsége és istenfélélme, amelyet ezek az idős emberek tisztán és hűségesen valósítottak meg hosszú életük folyamán, most találkozik a beteljesüléssel. Isten ószövetségi népének prófétái ők, akik Isten Lelkének ihletésére Krisztusnak hirdetik Jézust.

Ebben az eseményben sok minden figyelemreméltó és jelentőségteljes az öregedő ember számára: például az öregkor fölértékelése, s éppen egy Gyermeke által. Simeon és Anna részére a harmadik életszakasz ezáltal válik a legdöntőbbé, a legfontosabbá. Ehhez járul még az özvegyi életforma nagyrabecsülése és fölértékelése: ebben nyilvánvalóan az ősegyház nagyraértékelése tükröződik vissza.

Magát a dicsérő-hálaéneket is érdemes fontolóra vennie az öregedő embernek.

„Most” — nun — nyn — nunc: az indogermán nyelvekben tulajdonképpen egy és ugyanazon szó. Rövid, de nagyhorderejű szó! Mintegy elválasztást, határvonalat húz minden eddigi végére. Eddig még nem hallott új események, történések vannak születendő-

ben. Ami eddig volt, az másod- és harmadrangúvá lesz. A Messiás van itt, Ő érkezett el templomába, s Izrael nevében két fölöttébb szimpatikus, idős ember fogadja Őt. Idejüknek és koruknak mérője, meghatározója a Jézus Krisztussal való találkozás s nem a csillagok járása vagy az életévek száma. Simeon és Anna életében új mérővonalakat teremt és állít Jézus Krisztus megpillantása, s ezek mérik, határozzák meg immár életük valamennyi mozzanatát. Jézus Krisztus megpillantása mindent bevilágító fényével „játékon” viszonylagossá tesz mindent, ami eddig fontos volt: az életkort éppúgy, akár csak a házasságot és özvegységet. Megérte oly hosszan, kitartóan várakozni. Akármilyen nehéz is volt: „mostantól” már könnyű. És ne feledjük azt sem: csupán az öregkorban érkezik el a két idős ember számára a kegyelem órája, csak most részesednek életük nagy kegyelmében. Isten irgalma nincs élettani folyamatokhoz kötve: reménység ez számunkra és mindazok számára, akikért aggódunk! Fáradt szemeknek is fölragyoghat még a fény, esti alkonyórán is süthet még a nap.

„Elvászt, elbocsát” — „apo-lyein” — az eredeti szöveg szerint. Ilyen „apolyszisz”-ről beszélünk, amikor este az igavonó állatokról levesszük a jármot. Bármennyire is a Lélek ereje töltötte el az agg Simeon életét: a földi élet immár súlyos teherre vált számára. Most azonban leveszik válláról ennek az életnek az igáját, — főlsszabadul a teher alól.

„Uram!” A jámbor zsidó Istent „deszpotá”-nak szólítja. Ennek az elnevezésnek persze semmi köze sincs a mi „despotáinkhoz”, zsarnokuralkodóinkhoz. Isten nem kegyetlen önkényuralmat gyakorol fölöttünk, hanem megváltó, szabadító hatalmat. Különösen ennek az uralomnak eljöveteleért imádkozik az öregedő ember abban az imádságban, amelyre Krisztus tanított bennünket.

Az Ő szolgájának lenni tehát nem rabszolgaság, hanem a legmagasabbrendű kitüntetés. Nem az a végső sorsa és rendeltetése az embernek, hogy a természettörvények rabszolgájaként a kérlelhetetlen elmúlás igája alá kényszerüljön.

„...szavad szerint békében.” A „béke” minden javaknak bősége, minden jónak teljessége. Ez tehát a kilátásba helyezett jövő. Krisztusra tekintve új értelmet nyer halálunk, a krisztusi üdvösség értelmét, amely minden bizonnal békéssé teszi utunkat a halál országába. Arcán már e találkozás visszfényével lépi át az aggastyán az örökkévalóság küszöbét.

JEGYZETEK

- 1 vö. Solon, Fragmente. Salzburg 1955
- 2 Politeia 540 a-b
- 3 Ars Rhetorica 1389 a — 1390 b
- 4 M. T. Cicero, Cato der Ältere über das Greisenalter, Stuttgart 1948
- 5 Liber Dialogorum 2
- 6 Ph. Ariès, Geschichte der Kindheit, München 1981
- 7 J. J. Rousseau, Emile oder über die Erziehung, Stuttgart 1963
- 8 S. L. Elliot, Going, New York 1975
- 9 M. Montessori, Kinder sind anders, Stuttgart 1952, 250
- 10 R. Guardini, Die Lebensalter, Würzburg 1953,9
- 11 M.J. Langeveld, Einführung in die theoretische Pädagogik, Stuttgart 1965,107
- 12 A. Portmann, Biologische Fragmente zu einer Lehre vom Menschen, Basel 1951, 112-120
- 13 A. Augustinus, Confessiones XII 29
- 14 W. Auerswald, Vergleichende Physiologie der Lebensalter, München—Zürich 1978, 222-243
- 15 F. Seitelberger, Lebensstadien des Gehirns Anm. 14, 204-217
- 16 Enarr. in Ps 131,1: PL XXXVII 1716; De divers. quaest. 83,49: PL XL 31
- 17 K. Rahner, Christlicher Humanismus, Schriften VIII, Einsiedeln 1967, 253
- 18 E. Fink, Spiel als Weltsymbol, Stuttgart 1960,79-80
- 19 G. W. F. Hegel, Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte: Ges. Werke XII, Frankfurt 1980,49
- 20 R. Bacon, Opera inedita II, Oxford, 96
- 21 vö. Az élet vége orvosi szemmel (47. o.) és Teológiai megközelítés (53. o.)
- 22 vö. J. E. Mayer, Bűn és megbocsátás (95. o.)
- 23 Ch. W. Hufeland, Makrobiotik oder die Kunst, das menschliche Leben zu verlängern, Berlin 1823
- 24 J. Linzbach, Pathologie, Frankfurt 1959, 147
- 25 u.o.
- 26 u.o.
- 27 O. Graf, Wier leben gegen das Leben: Arzt und Christ 1 (1955), 67-72
- 28 F. Büchner, Vom geistigen Standort der Medizin, Freiburg 1957,26
- 29 vö. W. Harenbert, Was glauben die Deutschen? München 1968,87-88
- 30 NSzK pki. kar. Szinódusi határozat: Unsere Hoffnung I. rész 3.
- 31 u.o.
- 32 vö. J. Illies, Vom Sinn des Lebensalters: Lebendige Seelsorge 29 (1978), 83
- 33 vö. J. E. Mayer, A bűn és megbocsátás (95. o.)
- 34 vö. J. Singer, Történelmünk életalakító tényező (61. o.)
- 35 Gotteslob Nr. 473
- 36 vö. K. Rahner. Életutunk állomásai a XX. században (11. o.)
- 37 vö. J. E. Mayer, Bűn és megbocsátás (95. o.)
- 38 vö. M. Fürnsinn, Az öregkor értelme és küldetése (81. o.) és J. Müller, Törődés az időssekkel — igények és megoldások (137. o.)

- 39 vö. X. Kaufmann, Zur gesellschaftlichen Verfassung des Christentums heute, Freiburg 1976, 21-22
- 40 H. J. Kahseböhrer szociológus Augsburg, Ludwigshafen és Homburg városokban végzett fölmérések alapján azt közli, hogy az 50 év fölöttiek egyházi vonatkozásban erősebben kötődnek és elkötelezettebbek, mint a fiatalab-
bak: a „távolállók” kategóriájában csupán 33 %-ot, míg az „egyházilag el-
kötelezettek”-nek minősített kategóriában ezzel szemben 54 %-ot képvisel-
nek: vö. H. J. Kahseböhrer, Empirische Thesen zur Altenseelsorge, Landstuhl-Süd o.J.
- 41 vö. X. Kaufmann i. m. 11-48
- 42 vö. W. Harenberg i. m. 75
- 43 vö. Institut für kirchliche Sozialforschung, Untersuchung Nr. 90. H. Bo-
gensberger igazgató az intézet részéről nem csupán a számszerűen kiérték-
elt anyagot bocsátotta rendelkezésünkre, hanem bőséges tájékoztatással
és biztatással is segített a tanulmány elkészítésénél. Tájékoztatása szerint a
legutóbbi időszakról — érdekes módon — nincs újabb anyaggyűjtés az
„Öregkor és vallásosság” témakörhöz.
- 44 Ehhez a körkérdéseredményhez a megadott százalékértékek kiszámítási eljá-
rását példaszerűen dokumentálhatjuk az IKS-zsinati körkérdésből. A neve-
zett Körkérdés 104. pontja így hangzott: „Véleményem szerint az egyház
nélkül nem lehet az ember vallásos”. Összesen 1048 felsőausztriai személyt
kérdeztek meg (ebből 154 hatvan-hetven év közötti személyt külön kiemel-
ten is értékelték). A megkérdezetteket fölkérték, hogy egyetértésüket ill. el-
utasító véleményüket 1-től 5-ig terjedő értékelőszámmal jelöljék (1 = teljes
egyetértés, 5 = teljes elutasítás; ezek alapján a skálán a 3-as érték a közöm-
bös beállítottság jelzőszáma). Fentiek alapján a következő táblázati értékek
adódtak:

	Egyetért 1	2	3	4	Elutasítja 5
Valamennyi megkér- dezett, összesen 1048 személy	392	102	82	119	353
100 %	37	10	8	11	34
60-70 évesek, összesen 154 sze- mély — 100 %	79	11	9	11	44
	51	7	6	7	29

- 45 vö. Lehr- und Lesebuch für den katholischen Religionsunterricht in der
oberen Klassen des Gymnasiums, I. rész, Wien 1905, 140
- 46 Biblische Geschichte und Geschichte der Katholischen Kirche, Erzb. Ordi-
nariat Wien, 1952, 242.244
- 47 vö. Grundriß des Glaubens, Zielfelder, München 1980, 138-139
- 48 Az 1907-es Lehr- und Lesebuch für den katholischen Religionsunterricht
in den oberen Klassen des Gymnasiums a következő megjegyzést teszi

- ezzel kapcsolatban: „Az egyház komoly megfontolások és indokok alapján ragaszkodik a halottak eltemetéséhez és megtagadja szentségeinek kiszolgáltatását és az egyházi beszentelést azoktól, akik holttestük elvégzését kérik” (75. o.).
- 49 A vegyes házasságokról olvassuk a „Mittlerer Katechismus”-ban (1910-es szöveg): „A katolikus házaselet abba a veszélybe sodorják, hogy beleegyezzenek a gyermekek nemkatolikus nevelésébe s ezáltal lelkiüdvük elvesztésébe.” (156. o.)
- 50 u.o. 105
- 51 vö. Harenberg i.m. (29)
- 52 H. J. Kahsenböhmer, *Kirchlichkeit und Religiosität alter Menschen, Lebendige Seelsorge* 23 (1972), 345
- 53 vö. pl. Kahsenböhmer i.m. (40)
- 54 vö. G. Teichtweier: *Moraltheologische Aspekte der Geschlechtlichkeit des alten Menschen, Lebendige Seelsorge* 23 (1972), 348-349. — K. Zelazny, *Probleme des Alterns für die Frau, Lebendige Seelsorge* 23 (1972), 354-355. — K. J. Ludwig, *Das pastorale Gespräch*, Mainz 1978, 167
- 55 A. Weber, *Die Religiosität des Menschen im dritten Lebensalter*, Innsbruck 1979
- 56 vö. N. Mette, *Kirchliches Handeln als „Kontingenzbewältigungspraxis?”* in: L. Bertsch-F. Schlösser(Hrsg), *Kirchliche und nichtkirchliche Religiosität*, Freiburg 70-87
- 57 E. H. Grosse, *Umfrage zur theologischen Erwachsenenbildung in Frankfurt, Limburg* 1969 VII. o.
- 58 vö. G. Schmidtchen, *Zwischen Kirche und Gesellschaft. Közvéleménykutatási jelentés az NSZK püspökségeinek szinódusáról*, Freiburg 1972, 180-182. Az IKS-zsinati körkérdésben a 60-70 év közöttiek 90 %-a szavazott az alábbi álláspontra: (szemben az összes megkérdezettek 89 %-ával) „Hiszem, hogy létezik Isten, mert valakinek alkotnia kellett a világot.” Arra a megállapításra: „Remélem, hogy van élet a halál után” — a 60-70 év közöttieknek 74 %-a (szemben az összes megkérdezett 66 %-ával) adott beleegyező választ.
- 59 vö. J. Müller, *Öregedő és idős emberek mai kérdés-föltevései* (123. o.)
- 60 vö. *Kirche in Wien* 29 (Dez. 1979, 6)
- 61 vö. J. Müller, *Törődés az idősekkel — igények és megoldások* (137. o.)

A tanulmányok szerzői: M. Fürsinn, ágostonrendi kanonok, herzogenburgi apát — H. Holzer, öregek lelkigondozása, bécsi és St. pölteni egyhm. — J. E. Mayer, bécsi plébános — J. Müller, theol. prof. Bécs — Nyíri Tamás, theol. prof. Budapest — + K. Rahner, theol. prof. Innsbruck — G. Roth, a bécsi egyet. klinika ideggógyász főorvosa — J. Singer, theol. prof. Linz — Anton Székely, kármelita, öregek lelkigondozása, freiburgi egyhm.

TARTALOMJEGYZÉK

A Kiadó előszava.....	5
Előszó	7
Életutunk állomásai a XX. században (<i>K. Rahner</i>).....	11
I. KILÁTÁSOK ÉS TÁVLATOK AZ ÖREGEDÉSNÉL.....	25
Emberien öregedni (<i>Nyíri Tamás</i>).....	25
Időleges élet — végleges élet (<i>Anton Székely</i>).....	37
Az élet vége — orvosi szemmel (<i>Gottfried Roth</i>).....	47
Teológiai megfontolások (<i>Josef Müller</i>).....	53
Történelmünk életalakító tényező (<i>Johannes Singer</i>).....	61
Az öregkor értelme és küldetése (<i>Maximilian Fürnsinn</i>).....	81
Bűn és megbocsátás (<i>Joseph E. Mayer</i>).....	95
II. INDÍTÁSOK AZ IDŐSEBBEK HITE SZÁMÁRA.....	111
Hitünk kiteljesedése az öregkorban (<i>Hildegard Holzer</i>).....	111
Öregedő és idős emberek mai kérdés-föltevései (<i>J. Müller</i>).....	123
Törődés az idősekkel — igények és megoldások (<i>J. Müller</i>).....	137
Legyen a hit öregkorunk útmutató utitársa (<i>Hildegard Holzer</i>)..	149
III. ELMÉLKEDŐ KÖZELEDÉS AZ ÖREGKORHOZ.....	165
A koldusnak neve van (<i>Joseph E. Mayer</i>).....	165
Leereszkedés a csúcscról (<i>Johannes Singer</i>).....	171
Végesség (<i>J. Singer</i>).....	177
Erőtlenység (<i>J. Singer</i>).....	183
Fájdalom (<i>J. Singer</i>).....	189
Elbocsátás (<i>J. Singer</i>).....	195
Jegyzetek.....	197

